

MASARYKOVA UNIVERZITA

Pedagogická fakulta

Bulletin

Centra pedagogického výzkumu
Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity

2009

Editoři: Veronika Najvarová, Petr Knecht

Brno 2009

SBORNÍK PRACÍ PEDAGOGICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY Č. 239
ŘADA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE Č. 39

Recenzenti: PhDr. Jana Doležalová, Ph.D.

Mgr. Jiří Havel, Ph.D.

Copyright © Masarykova univerzita, 2009

ISBN 978-80-210-5060-0

OBSAH

Úvodem (<i>Petr Knecht a Veronika Najvarová</i>).....	5
1. Projekty na PdF MU v roce 2009	7
Aktivity Centra pedagogického výzkumu PdF MU: pohled na rok 2008 a výhled na rok 2009	
Projekt LC 06046 Centrum základního výzkumu školního vzdělávání v poločase: zpráva o naplňování dílčího cíle 6 a 7 v letech 2006-2008 (<i>Petr Knecht, Petr Najvar, Tomáš Janík</i>)	
Oponentura projektu LC 06046 Centrum základního výzkumu školního vzdělávání	
Projekt GA ČR 406/06/P037 Didaktická znalost obsahu jako klíčový koncept kurikulární reformy – závěrečná zpráva (<i>Tomáš Janík</i>)	
Aktivity směřující k podpoře didaktického a kurikulárního výzkumu na PdF MU v roce 2009 (<i>Tomáš Janík</i>)	
Aktivity přesahující PdF MU 2009 (<i>Tomáš Janík</i>)	
Georg-Eckert-Institut für internationale Schulbuchforschung (<i>Tomáš Janko</i>)	
2. Pedagogický a oborově didaktický výzkum	31
Pedagogický a oborově didaktický výzkum v zahraničí (2006-2008) (<i>Tomáš Janík, Tomáš Janko, Petr Knecht, Milan Kubiato, Petr Najvar, Veronika Najvarová, Simona Šebestová</i>)	
Došlo do redakce 1. dubna (<i>Anděla Ravjan</i>)	
Postoje studentov vysokých škôl k netopierom (<i>Milan Kubiato, Pavol Prokop, Jana Fančovičová</i>)	
(Pedagogický) výzkum: zaklínadlo mocných (<i>Petr Knecht</i>)	
3. Učebnice a jejich výzkum	43
Výzkum učebnic na PdF MU (<i>Petr Knecht</i>)	
Učebnice jako kurikulární projekt: nonverbální prvky v učebnicích zeměpisu (<i>Tomáš Janko</i>)	
Vizuální prostředky v učebnicích německého jazyka pro výuku reáliím: disertační projekt (<i>Karolína Pešková</i>)	
Evropa v učebnicích dějepisu (<i>Jana Stejskalíková</i>)	
Recenze (<i>Barbara Žurmanová</i>)	
Zpráva o „Intenzivním programu EFEU“ – Patras 2009 (<i>Eva Ochrymčuková, Ivana Vaculová</i>)	
Informace z CPV	

4. Možnosti zkoumání výuky 63

Postoje studentů středních škol k využívání IKT na hodinách biologie

(Milan Kubiátka, Zuzana Haláková)

Strategie učení angličtině jako cizímu jazyku u žáků prvního stupně základní školy

(Ivana Hrozková)

Na vědecké stezce *(Josef Maňák)*

Zpráva z prekonference ECER 2009 ve Vídni *(Jana Zerzová)*

XVII. konference České asociace pedagogického výzkumu *(Jana Přikrylová, Marie Doskočilová)*

5. Projekty pedagogického výzkumu 75

Projekty pedagogického (a psychologického) výzkumu podpořené grantovou agenturou České republiky v letech 1999-2009 *(Tomáš Janík, Tomáš Janko)*

Postoje studentů a učitelů k učitelství jako profesi *(Marta Rybičková)*

Implementace evropské dimenze ve vzdělávání na primární škole (E-PLIPS) —

Zpráva o řešení projektu Evropské komise Comenius 2.1 *(Petr Knecht, Tomáš Janík)*

Po stezce k vrcholům, anebo do strže? *(Josef Maňák)*

Spolupráce Centra pedagogického výzkumu PdF MU s Výzkumným ústavem pedagogickým Praha *(Tomáš Janík)*

Recenze *(Ivana Hrozková)*

Zpráva z konference ECER 2009, Vídeň *(Simona Šebestová)*

Zpráva z Celofakultní mezioborové konference doktorských studijních programů PdF MU *(Kateřina Pěčková)*

3. mezinárodní konference o videotréninku interakcí VTI *(Dana Šmerdová)*

The Power of Video Studies in Investigating Teaching and Learning

in the Classroom III. – zpráva z workshopu *(Eva Minaříková, Sonia Šamalíková)*

ÚVODEM

Vážení čtenáři, právě otevíráte *Bulletin Centra pedagogického výzkumu PdF MU 2009*, ve kterém jsou souborně vydána jednotlivá čísla Bulletinu CPV PdF MU za rok 2009. Příspěvky uveřejněné v Bulletinu již tradičně reflektují aktuální témata pedagogiky a didaktiky, významné události v odborné komunitě a dění na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity, se zvláštním zřetelem k výzkumným aktivitám Centra pedagogického výzkumu PdF MU a podpoře studentů doktorských studijních programů.

Sedmé souborné vydání Bulletinu CPV přináší především příspěvky, pomocí nichž je možné hlouběji proniknout do aktivit směřujících k podpoře a systematické organizaci pedagogického výzkumu realizovaného na Pedagogické fakultě MU. Navzdory své „lokálnosti“ – autory většiny příspěvků jsou akademičtí pracovníci nebo studenti PdF MU – může souborné vydání Bulletinu poskytnout cenné informace také zájemcům z ostatních pracovišť, jež se profilují jako pedagogická či didaktická.

Příspěvky je možné rozdělit do několika tematicky odlišných kategorií. První kategorii tvoří teoreticko-koncepční studie, které přinášejí informace o koncepci a podpoře pedagogického výzkumu na PdF MU a souvisejících aktivitách. Do druhé kategorie spadají příspěvky studentů doktorských studijních programů realizovaných na PdF MU, prostřednictvím kterých si čtenáři mohou vytvořit rámcovou představu o plánovaných, aktuálně probíhajících či ukončených disertačních výzkumech. Třetí kategorii tvoří příspěvky informativního charakteru. Jedná se zejména o zprávy z konferencí a workshopů, zprávy o průběhu řešení výzkumných i vzdělávacích projektů a recenze. Do této kategorie je možné také zařadit abstrakty příspěvků, které pracovníci či studenti PdF MU publikovali v prestižních zahraničních pedagogických a didaktických časopisech. Čtvrtá kategorie příspěvků je poněkud specifická. Spadají do ní úvahy a stručné reflexe aktuálních událostí a problémů, jejichž důsledkům musí studenti i akademičtí pracovníci čelit.

Příspěvky, jejichž autory jsou studenti doktorského studia, byly lektorovány a následně recenzovány. Tuto činnost, stejně jako vydání tohoto sborníku, podpořila Pedagogická fakulta MU projektem MUNI/41/064/2009 *Podpora vědeckých aktivit studentů magisterských a doktorských studijních programů*. Lektorům i recenzentům jednotlivých příspěvků bychom chtěli touto cestou poděkovat.

Bulletin Centra pedagogického výzkumu bude i v roce 2010 nabízet příležitosti k publikování zájemcům nejen z řad akademických pracovníků, ale i studentů PdF MU. Doufáme, že i nadále bude plnit funkci zpravodaje o vědecké práci fakulty a bude i nadále přinášet nové podněty a inspirace pro široký okruh čtenářů.

Petr Knecht a Veronika Najvarová

Bulletin

Centra pedagogického výzkumu

Aktivity Centra pedagogického výzkumu PdF MU: pohled na rok 2008 a výhled na rok 2009

V roce 2008 realizovalo Centrum pedagogického výzkumu PdF MU celou řadu aktivit – jednotlivá čísla Bulletinu CPV 2008 jsou toho dokladem. Do „poločasu“ dospělo řešení projektu *LC 06046 Centrum základního výzkumu školního vzdělávání* dospělo, projekt *GA ČR 406/06/P037 Didaktická znalost obsahu jako klíčový koncept kurikulární reformy* byl v roce 2008 ukončen (viz zprávy v tomto čísle Bulletinu CPV).

Do roku 2009 vstupuje CPV s promyšlenou vizí zahrnující dva hlavní okruhy aktivit. Jedná se (a) o aktivity

Uvnitř tohoto čísla:

Aktivity Centra pedagogického výzkumu PdF MU: pohled na rok 2008 a výhled na rok 2009

Projekt LC 06046 Centrum základního výzkumu školního vzdělávání v poločase (rozpadu)

Oponentura projektu LC 06046 Centrum základního výzkumu školního vzdělávání

Projekt GA ČR 406/06/P037 Didaktická znalost obsahu jako klíčový koncept kurikulární reformy

Aktivity směřující k podpoře didaktického a kurikulárního výzkumu na PdF MU v roce 2009

Aktivity přesahující PdF MU

Georg - Eckert - Institut

Učitelství úsměv

směřující k podpoře didaktického a kurikulárního výzkumu na PdF MU; (b) o aktivity směřující k podpoře pedagogického výzkumu v České republice. Cílem aktivit spadajících do okruhu (a) je prohloubit a posílit obrově didaktický a kurikulární výzkum na PdF MU prostřednictvím jeho koordinovaného napojení na doktorské studium oboru Pedagogika. Cílem aktivit spadajících do oblasti (b) je rozšířit a zaměřit aktivity CPV tak, aby byl patrný jejich přesah do výzkumné komunity operující na celostátní úrovni (Česká asociace pedagogického výzkumu, Česká pedagogická společnost, časopisy Pedagogická orientace a Orbis scholae).

V tomto čísle Bulletinu podáváme komentovaný výčet aktivit CPV – mnohé z nich lze chápat jako příležitost a výzvu ke spolupráci.

Projekt LC 06046 Centrum základního výzkumu školního vzdělávání v poločase: zpráva o naplňování dílčího cíle 6 a 7 v letech 2006-2008

Petr Knecht, Petr Najvar, Tomáš Janík

Formulace dílčího cíle 6: Navrhnout teoretický model tvorby kurikula všeobecného vzdělávání vzhledem k potřebám společnosti vědění a propracovat metody vedoucí k osvojení klíčových kompetencí

Termín řešení: 1. 3. 2006 - 31. 12. 2009

Zdůvodnění dílčího cíle: Problematika kurikula se v České republice aktualizuje v souvislosti s implementací

nového systému kurikulárních dokumentů, což může podstatným způsobem ovlivnit orientaci české školy. Řešení projektu Centra má přispět k ujasnění faktorů ovlivňujících utváření kurikula všeobecného vzdělávání, a to zejména v rovině cílů a obsahů. V souvislosti s tím bude vytvořen teoretický model tvorby kurikula. Zvláštní pozornost je dále věnována zkoumání vztahu mezi klíčovými kompetencemi (jako cílovou kategorií vzdělávání a očekávaným výstupem) a obsahy vzdělávání, resp. učivem. V návaznosti na výsledky dosažené v rámci řešení dílčího cíle 6 budou navrženy změny v pojetí kurikula a konkrétní inovační postupy směřující ke zkvalitnění v jeho cílové a obsahové dimenzi. Hlavním výsledkem řešení dílčího cíle 6 bude syntetická teoretická monografie zaměřená na problematiku cílů a obsahů školního vzdělávání a metodologii jejich utváření.

Metodologie řešení a dosavadní postup řešení:

Jako vstupní informace pro teoretický model tvorby kurikula byly analyzovány koncepty vzdělávání všeobecného a oborového (zejm. jazykového a přírodovědného) a provedeny komparace přístupů k tvorbě kurikula ve vybraných evropských zemích (zejm. Rakousko a Německo). V makropohledu byly analyzovány faktory promítající se do povahy a struktury kurikula – např. vliv tradice, politiky, „oborového lobby“ apod. V mikropohledu byly předmětem analýz konkrétní kurikulární dokumenty, zejména vzdělávací programy, učebnice vybraných vyučovacích předmětů apod. Tyto analýzy byly zaměřeny především na kategorie cílů a obsahů. Zvláštní pozornost byla věnována klíčovým kompetencím, a to jak ve smyslu cílové kategorie vzdělávání, tak ve smyslu očekávaného výstupu. V souvislosti s řešením dílčího cíle 7 byly hledány možnosti video-dokumentace a následné kvalitativní analýzy procesů rozvíjení klíčových kompetencí ve výuce vybraných vyučovacích předmětů (cizí jazyky, přírodovědné předměty).

Personální zajištění: prof. PhDr. Josef Maňák, CSc., doc. PhDr. Tomáš Janík, Ph.D., M.Ed., Mgr. et Mgr. Kateřina Vlčková, Ph.D., Mgr. Petr Knecht, Ph.D.

Významné aktivity: V rámci řešení dílčího cíle 6 byla uspořádána vědecká konference *Foreign Language Acquisition at an Early Age* (PdF MU Brno, 16. 3. 2006), jejímž cílem bylo přispět k ujasnění otázek týkajících se rané výuky cizích jazyků. Výzkumu kurikula byly věnovány dvě monotematicky zaměřené konference: *Kurikulum v proměnách školy* (PdF MU Brno, 20. 6. – 21. 6. 2007) a *Kurikulum a učebnice z pohledu pedagogického výzkumu* (PdF MU Brno, 24. 6. – 25. 6. 2008). Dále byly na brněnském pracovišti uspořádány semináře k vybraným problémům kurikula základní školy (22. 6. 2006, 24. 10. 2006, 28. 11. 2006) a seminář pracovní skupiny pro výzkum učebnic (22. 11. 2006, 1. 12. 2008), kde řešitelé projektu prezentovali výsledky své dosavadní práce. Skutečnost, že se problematika kurikula těší výraznému odbornému zájmu, je doložena nejen vysokým počtem účastníků těchto konferencí a seminářů, ale také účastí významných představitelů oborové komunity a četnými pozitivními ohlasy v odborném tisku.

Dosavadní výsledky: V rámci řešení dílčího cíle 6 byly zkoumány faktory, které kurikulum ovlivňují a ve svém souhrnu rozhodují o jeho povaze a struktuře. Analýza problematiky poukázala na hluboké historické kořeny, na něž v různé míře navazují vzdělávací koncepce a školské instituce vytvářené státními orgány. Jako významné byly shledány také vlivy širšího sociokulturního prostředí včetně působení církve, vědy, politiky apod. Ukázalo se, že instrumentální podobu kurikulum získává až při realizaci ve výchovně-vzdělávacím procesu. Tyto vývojové proměny kurikula byly zobecněny v modelech reprezentujících hlavní faktory podílející se na požadavcích, které společnost klade na vzdělávání. Jde o model fundamentální, konstitutivní a realizovaný (srov. Maňák 2007). Fundamentální model odráží převládající ideové, filozofické, kulturní a ekonomické postoje společnosti, model konstitutivní stanoví konkrétní cíle a požadavky na vzdělání v dané společenské situaci a model realizovaný reprezentuje vlastní vzdělávací proces. Uvedené modely sice reprezentují podstatné faktory, které kurikulum utvářejí, ale činí tak jen v obecné rovině. Řešení projektu směřuje

k hlubší analýze modelu konstitutivního a zejména realizovaného a mohlo by být příspěvkem k hlubšímu porozumění vztahu mezi rámcovými a školními vzdělávacími programy. Pozornost byla dále věnována pojmu *klíčové kompetence*. Z rozboru definičních vymezení tohoto pojmu vyplynulo, že v odborné literatuře zatím nebylo dosaženo konsensu na tom, kterými komponentami jsou *klíčové kompetence* utvářeny. Jakkoliv jsou *klíčové kompetence* jedním z hlavních pojmů současného pedagogického diskursu, jejich operacionalizace pro účely empirického výzkumu se s ohledem na výše uvedené jeví jako problematická. Proto se v rámci řešení projektu Centra začaly hledat možnosti video-dokumentace a následně kvalitativní analýzy procesů rozvíjení klíčových kompetencí ve výuce vybraných vyučovacích předmětů (cizí jazyky, přírodovědné předměty). V souvislosti s tím byl také zahájen pilotní výzkum dosahované úrovně některých klíčových kompetencí (resp. jejich vybraných aspektů) u žáků 9. ročníku základní školy. Na základě analýzy témat kurikulárního výzkumu bylo zjištěno, že jeho hlavní pozornost je zaměřena na kurikulární dokumenty. Kurikulum je primárně studováno v rovině projektové jako text. Spíše než na proces vzniku kurikula se výzkum zaměřuje na konkrétní kurikulární dokumenty a na okolnosti či podmínky jejich implementace. Významnou linii představují výzkumy zaměřené na vztah mezi kurikulem projektovaným, realizovaným a dosahovaným. Specifickou oblast představuje zkoumání názorů různých skupin veřejnosti na kurikulum, akceptace proměn kurikula jeho aktéry apod. Obdobně zaměřené výzkumy se v posledních letech začínají realizovat také v České republice, a to v souvislosti se zaváděním nového systému kurikulárních dokumentů do škol. Tyto výzkumy jsou převážně zaměřeny na učitele, méně často na ředitele škol, pouze výjimečně na žáky, zcela stranou pozornosti zůstává širší veřejnost. Vlastní empirický výzkum realizovaný v rámci dílčího cíle 6 se zaměřoval zejména na kategorie cílů a obsahů vzdělávání ve vybraných vzdělávacích oblastech – zejména v oblasti jazykového a přírodovědného

vzdělávání. Provedené analýzy kurikulárních dokumentů (vzdělávacích programů, učebnic apod.) dokládají, že jednotlivé vzdělávací oblasti či obory procházejí určitými proměnami v rovině cílů a obsahů. Např. pojetí přírodovědného vzdělávání v *Rámcovém programu pro základní vzdělávání* je v současné době výrazněji orientováno na koncept přírodovědné gramotnosti apod. Významný příspěvek k řešení dílčího cíle 6 představuje také výzkum učebnic (srov. Maňák, Klapko a kol. 2006; Maňák, Knecht a kol. 2007; Knecht, Janík a kol. 2008). Studie, které řešitelský tým publikoval, nabízí přehled o výzkumech učebnic realizovaných v České republice a v zahraničí, věnují pozornost některým metodologickým problémům tvorby a výzkumu učebnic a prezentují výsledky vlastních empirických výzkumů učebnic. Provedené výzkumy naznačují, že mnohé učebnice určené pro stejný ročník a typ školy jsou navzájem značně odlišné, texty některých z učebnic jsou přetíženy faktografií, zpracování učiva mnohdy není citlivé vůči žákovským představám apod. Ukázalo se, že učitelé vybírají učebnice na základě jejich srozumitelnosti, množství výkladového textu, názornosti, zajímavosti a praktické aplikovatelnosti učiva.

Hlavní výstupy: V průběhu dosavadního řešení bylo vydáno monotematické číslo časopisu *Orbis scholae* 1/2007 věnované kurikulární problematice. Maňák (2007) předložil víceúrovňový model kurikula a popsal jednotlivé faktory, jež výslednou podobu kurikula ovlivňují. Janík a Slavík (2007) analyzovali problematiku vztahu vědního oboru a od něho odvozeného vyučovacího předmětu, zejména v souvislosti s utvářením cílů a obsahů školního vzdělávání; rozlišili přitom rovinu ontodidaktické a psychodidaktické transformace. Knecht (2007) se zabýval problémem didaktického zprostředkování učiva žákům – zaměřil se zejména na přístupy rozvíjené v německé jazykové oblasti. Greger a Černý (2007) popsali vztah mezi sociální transformací vyspělých společností směrem ke společnosti vědění a analyzovali možné důsledky těchto změn pro kurikulum a kurikulární politiku. Vlčková (2007) zjišťovala používání strategií učení cizím jazykům u žáků 9. ročníku základní školy a u žáků předposledních ročníků gym-

názií. Upozornila, že kompetence k učení není u žáků rozvinuta na dostačující úrovni – nedostatky byly zjištěny především v oblasti paměťových strategií. Jako závažnou je možné hodnotit skutečnost, že žáci se nezajímají o to, jak se lépe učit a velká část z nich také uvádí, že se neumí učit, nebo neví, jak na to. V rámci řešení dílčího cíle 6 byly dále učiněny pokusy empiricky uchopit kategorii cílů vzdělávání. Janík (2007) realizoval výzkumnou studii, jejímž cílem bylo zjistit, k jakým cílům by podle učitelů měla směřovat výuka fyzika na 2. stupni základní školy a jak učitelé s cíli ve výuce pracují. Ukázalo se, že učitelé za nejdůležitější cíle považují vedení žáků k uvědomění si významu fyziky pro porozumění každodenním problémům a k porozumění základním fyzikálním pojmům a principům. Co se práce s cíli ve výuce týče, nejčastěji se objevuje explicitní práce s cíli, přičemž kategorie cílů je ve většině případů ztotožňována s kategorií obsahů. K práci s cíli, která by podporovala reflexivitu a vedla žáky k uvědomění si jejich učební situace, učitelé odkazovali pouze ojediněle. Maňák (2006, 2007) analyzoval zastoupení hodnot jako jedné z cílových kategorií kurikula všeobecného vzdělávání, věnoval se vymezení a ukotvení kompetencí ve struktuře kurikula, pojmenoval jednotlivé složky kompetencí a nastínil možnosti jejich zkoumání. Janík a Najvarová (2006) v návaznosti na to analyzovali potenciál využití mezinárodně srovnávacích studií TIMSS a PISA v České republice a v Německu. Slavík a Janík (2006) charakterizovali několik koncepcí didaktiky jako vědního oboru a analyzovali výzkumné postupy, které z jednotlivých koncepcí vycházejí. V průběhu řešení projektu byly vydány tři na sebe navazující kolektivní monografie týkající se výzkumu učebnic (Maňák, Klapko a kol. 2006; Maňák, Knecht a kol. 2007; Knecht, Janík a kol. 2008). Nabízejí přehled o výzkumech učebnic realizovaných v České republice a v zahraničí, věnují pozornost některým metodologickým problémům tvorby a výzkumu učebnic a prezentují výsledky vlastních empirických výzkumů učebnic. Bylo představeno několik inovativních přístupů, metod či nástrojů využitelných ve výzkumu kurikula. Jednalo se např. o výzkumný nástroj pro za-

chycení obsahové struktury vyučovací hodiny (Brückmannová, Janík 2008) či o další nástroje pro hodnocení učebnic různých vyučovacích předmětů pro základní školy (Ježková 2008, Janík 2006, Maňák 2006, Knecht 2007 aj.). Formou přehledových studií byly zmapovány domácí i zahraniční empirické výzkumy vybraných oblastí vzdělávání (Greger 2006; Knecht, Janík 2007; Knecht, Najvarová 2008 aj.). Dílčí výsledky řešení cíle 6 byly publikovány také formou 16 sborníkových studií. Prezentace výsledků projektu také průběžně probíhala na konferencích a seminářích v České republice (např. konference ČAPV) i v zahraničí (např. Velká Británie, Německo, Rakousko aj.).

Navazující projekty, aplikace, ohlasy: Aktivity související s dílčím cílem 6 navazovaly na řešení projektů GA ČR 406/06/0246 *Obsahová dimenze kurikula ZŠ* a GA ČR 406/06/P037 *Didaktická znalost obsahu jako klíčový koncept kurikulární reformy*. Cílem bylo dosáhnout synergie v řešení projektů. Byly zaznamenány desítky pozitivních ohlasů na teoretické i empirické studie publikované v rámci řešení dílčího cíle 6. Vedle citací v monografiích se jedná se o citace v recenzovaných i nerecenzovaných odborných časopisech, sbornících a disertačních pracích. Některé výzkumné postupy vyvinuté řešiteli byly aplikovány a dále rozvíjeny – např. J. Slavík a kol. (2008) představil aplikaci výzkumného nástroje pro zachycení obsahové struktury výuky výtvarné výchovy; modely kurikula navržené J. Maňákem jsou zhodnoceny a dále rozvíjeny v disertační práci L. Mužíkové (2008) apod. Lze konstatovat, že výstupy řešení dílčího cíle 6 vstoupily do širšího povědomí odborné komunity, kde se s nimi dále tvořivě pracuje.

Perspektivy: Těžištěm aktivit v roce 2009 bude spočívat v přípravě kolektivní monografie *Cíle a obsahy školního vzdělávání a metodologie jejich utváření*. Zpracování problematiky bude vycházet z rozboru domácí a zahraniční odborné literatury a z empirických výzkumů realizovaných v souvislosti s řešením dílčího cíle 6 (s přesahem k dílčímu cíli 4 a 7). Monografie shrne poznání dosažené v průběhu řešení projektu a přispěje k hlubšímu porozumění kurikulární problematice. V roce 2009

bude dokončen empirický výzkum procesu rozvíjení klíčových kompetencí ve vybraných oblastech školního vzdělávání. V návaznosti na výsledky dosažené v rámci řešení dílčího cíle 6 budou navrženy změny v pojetí kurikula a konkrétní inovační postupy směřující ke zkvalitnění v jeho cílové a obsahové dimenzi.

Bibliografie hlavních výstupů

- BRÜCKMANN, M.; JANÍK, T. Diagram obsahové struktury vyučovací hodiny: ukázka z výuky fyziky. In JANÍK, T. a kol. *Metodologické problémy výzkumu didaktických znalostí obsahu*. Brno : Paido, 2008, s. 89–101.
- DVOŘÁK, D. Obsahová analýza vzdělávacích programů. In Svět výchovy a vzdělávání v reflexi současného pedagogického výzkumu. *Sborník příspěvků XV. konference ČAPV pořádané katedrou pedagogiky a psychologie Pedagogické fakulty JU* [CD ROM]. České Budějovice : PdF JU, ČAPV, 2007.
- DVOŘÁK, D. Pojmová analýza jednoho společenskovedního tématu v RVP. In JANÍK, T.; KNECHT, P.; NAJVAROVÁ, V. (eds) *Příspěvky k tvorbě a výzkumu kurikula*. Brno : Paido, 2007, s. 111–119.
- DVOŘÁK, D.; DVOŘÁKOVÁ, M.; STARÁ, J. Design based research – výzkum učebnic prováděný jejich tvůrci. In KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2008, s. 81–89.
- GREGER, D. Kurikulární politika. In VESELÝ, A.; KALOUS, J. (ed.) *Teorie a nástroje vzdělávací politiky*. Praha : Karolinum, 2006, s. 119–130.
- GREGER, D. Přehled výzkumů učebnic v zahraničí. In MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. a kol. *Učebnice pod lupou*. Brno : Paido, 2006, s. 23–32.
- GREGER, D. Současné trendy vývoje všeobecného vzdělávání. In VESELÝ, A.; KALOUS, J. (ed.) *Vybrané problémy vzdělávací politiky*. Praha : Karolinum, 2006, s. 39–50.
- GREGER, D.; ČERNÝ, K. Společnost vědění a kurikulum budoucnosti. *Orbis scholae*, 2007, roč. 1, č. 1, s. 21–39.
- HANUŠOVÁ, S.; NAJVAR, P. (eds) *Foreign Language Acquisition at an Early Age. Osvojování cizích jazyků v raném věku*. Brno : MU, 2006.
- HANUŠOVÁ, S.; NAJVAR, P. The Age Factor and its Role in the Process of Foreign Language Learning and Teaching. In *Complexity and Coherence. Approaches to Linguistic Research and Language Teaching*. Gottingen : Cuvillier Verlag, 2007, s. 97–105.
- HÜBELOVÁ, D.; JANÍK, T. Prekoncepce žáků základní školy o tvaru a složení Země. In KRAFT, S.; MIČKOVÁ, K.; RYPL, J.; ŠVEC, P.; VANČURA, M. (eds) *Česká geografie v evropském prostoru. Sborník z XXI. sjezdu České geografické společnosti* [CD-ROM]. České Budějovice : KG PdF JČU, 2006, s. 986–992.
- HÜBELOVÁ, D.; JANÍK, T.; NAJVAR, P. Formy a fáze ve výuce zeměpisu: metodologický postup a vybrané výsledky CPV videostudie zeměpisu. In JANÍK, T.; KNECHT, P.; NAJVAROVÁ, V. (eds) *Příspěvky k tvorbě a výzkumu kurikula*. Brno : Paido, 2007, s. 153–168.
- JANÍK, T. Cílová orientace výuky fyziky: exkurz do subjektivních teorií učitelů. *Pedagogická orientace*, 2007, roč. 17, č. 1, s. 12–33.
- JANÍK, T.; JANÍKOVÁ, M.; NAJVAR, P.; NAJVAROVÁ, V. Ziele und Zielorientierung im Physikunterricht: Einblicke in die Überzeugungen von tschechischen Physiklehrern. *Zeitschrift für Didaktik der Naturwissenschaften*, 2008, roč. 14, č. 1, s. 201–217.
- JANÍK, T.; KNECHT, P. Pedagogický výzkum a kurikulární reforma české školy. In Svět výchovy a vzdělávání v reflexi současného pedagogického výzkumu. *Sborník příspěvků XV. konference České asociace pedagogického výzkumu* [CD-ROM]. České Budějovice : KPP PdF JČU, 2007.
- JANÍK, T.; KNECHT, P. Transformace, artikulace a reprezentace vzdělávacího obsahu v učebnicích: k roli didaktických znalostí obsahu autora učebnice. In KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2008.

- JANÍK, T.; KNECHT, P.; NAJVAROVÁ, V. (eds) *Příspěvky k tvorbě a výzkumu kurikula*. Brno : Paido, 2007, 172 s.
- JANÍK, T.; NAJVAR, P.; NAJVAROVÁ, V.; PÍŠOVÁ, J. Uplatnění didaktických prostředků a médií ve výuce fyziky (se zvláštním zřetelem k učebnicím). In MAŇÁK, J.; KNECHT, P. a kol. *Hodnocení učebnic*. Brno : Paido, 2007, s. 82–97.
- JANÍK, T.; NAJVAROVÁ, V. Problémy školního vzdělávání ve světle výzkumů TIMSS a PISA. In GREGER, D.; JEŽKOVÁ, V. (eds.) *Školní vzdělávání (Zahraniční trendy a inspirace)*. Praha : Karolinum, 2006, s. 102–123.
- JANÍK, T.; SLAVÍK, J. Vztah obor – vyučovací předmět jako metodologický problém. *Orbis scholae*, 2007, roč. 1, č. 1, s. 54–66.
- JEŽKOVÁ, V. Hlavní výsledky výzkumu učebnic němčiny pro ZŠ. In *Svět výchovy a vzdělávání v reflexi současného pedagogického výzkumu. Sborník příspěvků XV. konference ČAPV pořádané katedrou pedagogiky a psychologie Pedagogické fakulty JČU* [CD ROM]. České Budějovice : JČU, 2007.
- JEŽKOVÁ, V. Výuka cizím jazykům v mladším školním věku. In MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (eds.) *Problémy kurikula základní školy*. Brno : MU, 2006, s. 216–222.
- JEŽKOVÁ, V. Výzkum souboru učebnic němčiny pro základní školy. In KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2008, s. 137–145.
- KNECHT, P. Could We Designate Some Concepts in Czech Geography Textbooks as Problematic? In CATLING, S. (ed.) *Changing Geographies: Innovative Curricula*. Oxford : Oxford Brookes University, 2007, s. 138–144.
- KNECHT, P. Didaktická transformace aneb od didaktického zjednodušení k didaktické rekonstrukci. *Orbis Scholae*, 2007, roč. 1, č. 1, s. 67–81.
- KNECHT, P. Frekvenční pojmová analýza učebnic zeměpisu pro ZŠ. In KNECHT, P. (ed.) *Výzkum aktuálních problémů pedagogiky a oborových didaktik*. Brno : MU, 2006, s. 150–154.
- KNECHT, P. Frekvenční pojmová analýza učebnic zeměpisu. In MAŇÁK, J.; KNECHT, P. (eds.) *Hodnocení učebnic*. Brno : Paido, 2007, s. 121–134.
- KNECHT, P. Hodnocení učebnic zeměpisu z pohledu žáků 2. stupně základních škol. In MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. (ed.) *Učebnice pod lupou*. Brno : Paido, 2006, s. 85–96.
- KNECHT, P. How Czech pupils appraise geography textbooks. In SCHMEINCK, D. (ed.) *Research on Learning and Teaching in Primary Geography*. Karlsruhe : Pädagogische Hochschule Karlsruhe, 2006, s. 129–147.
- KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2008.
- KNECHT, P.; NAJVAROVÁ, V. Jak žáci hodnotí učebnice? Podněty pro tvorbu a výzkum učebnic. In KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2008, s. 107–120.
- KNECHT, P.; WEINHÖFER, M. Jaká kritéria jsou důležitá pro učitele ZŠ při výběru učebnic? In *Sborník příspěvků 14. konference ČAPV* [CD-ROM]. Plzeň : PdF ZČU, 2006.
- KNECHT, P. Pojmy v učebnicích zeměpisu a jejich přiměřenost věku žáků. *Pedagogická orientace*, 2008, roč. 18, č. 2, s. 22–36.
- KNECHT, P.; SVATOŇOVÁ, H. Developing Educational Cartography: Pupils criteria for selecting a school atlas. In *Future prospects in Geography*. Liverpool : Liverpool University Press, 2008, s. 325–333.
- MAŇÁK, J. Aktuální problémy kurikula. In *Mezinárodní kolokvium o řízení osvojovacího procesu. Sborník abstraktů a elektronických verzí recenzovaných příspěvků na CD-ROMu*. 17. 5. 2007. Brno : Univerzita obrany, 2007.
- MAŇÁK, J. Funkce učebnice v moderní škole. In KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2008, s. 19–26.
- MAŇÁK, J. Kompetence ve struktuře kurikula. In GREGER, D.; JEŽKOVÁ, V. (eds.) *Školní vzdělávání (Zahraniční trendy a inspirace)*. Praha : Karolinum, 2006, s. 87–101.

- MAŇÁK, J. Kurikulum a hodnoty. *Pedagogická orientace*, 2007, roč. 17, č. 2, s. 2–10.
- MAŇÁK, J. Modelování kurikula. *Orbis scholae*, 2007, roč. 1, č. 1, s. 40–53.
- MAŇÁK, J. Učebnice jako kurikulární projekt. In MAŇÁK, J.; KNECHT, P. (Eds.) *Hodnocení učebnic*. Brno : Paido, 2007, s. 24–30.
- MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (eds.) Kurikulum v proměnách školy. *Monotematické číslo časopisu Orbis scholae*, 2007, roč. 1, č. 1. 153 s.
- MAŇÁK, J.; JANÍK, T. Model tvorby kurikula všeobecného vzdělávání. *Orbis scholae*, 2006, č. 1, s. 98–110.
- MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. (ed.) *Učebnice pod lupou*. Brno : Paido, 2006.
- MAŇÁK, J.; KNECHT, P. (eds.) *Hodnocení učebnic*. Brno : Paido, 2007.
- NAJVAROVÁ, V. Jaké strategie používají studenti učitelství při studiu odborného textu? In MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. (ed.) *Učebnice pod lupou*. Brno : Paido, 2006, s. 111–120.
- NAJVAROVÁ, V. Model funkční gramotnosti a RVP ZV. In JANÍK, T.; KNECHT, P.; NAJVAROVÁ, V. (eds.) *Příspěvky k tvorbě a výzkumu kurikula*. Brno : Paido, 2007, s. 77–84.
- NAJVAROVÁ, V.; JANÍK, T.; KNECHT, P. (eds) *Kurikulum a učebnice*. Brno : MU, 2008.
- SLAVÍK, J.; JANÍK, T. Teorie, výzkum a tvorba školy. *Pedagogika*, 2006, č. 2, s. 168–177.
- ŠVEC, V.; MAŇÁK, J.; JANÍK, T. Některé problémy výzkumu kurikula. In *Sborník příspěvků 14. konference ČAPV [CD-ROM]*. Plzeň : PdF ZČU, 2006.
- VAŠUTOVÁ, J. Kvalifikace učitelů pro permanentní změnu. In MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (eds.) *Problémy kurikula základní školy*. Brno : MU, 2006, s. 79–90.
- VLČKOVÁ, K. Strategie učení v kurikulu všeobecného vzdělávání. *Orbis scholae*, 2007, roč. 1, č. 1, s. 82–91.

WALTEROVÁ, E. Proměny paradigmatu kurikulárního diskurzu. In MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (eds.) *Problémy kurikula základní školy*. Brno : MU, 2006, s. 11–22.

Formulace dílčího cíle 7: Vyvinout metodologický přístup komplexní analýzy procesů vyučování a učení vzhledem ke specifice obsahu vzdělávacích činností a aplikovat jej na analýzu procesů vyučování a učení v rámci jednotlivých vzdělávacích oblastí.

Termín řešení: 1. 3. 2006 – 31. 12. 2010

Zdůvodnění dílčího cíle: Naplňování dílčího cíle 7 směřuje k rozvoji metodologie výzkumu procesů vyučování a učení. Rozpracovanost adekvátních přístupů, metod, technik a nástrojů je předpokladem pro realizaci empirických výzkumů vyučování a učení, jak se odehrávají v reálné výuce. Výzkumně podložené poznatky o povaze procesů vyučování a učení napomohou lepšímu porozumění determinantám školního vzdělávání a budou využitelné jako empirická báze pro didaktické inovace a reformy směřující ke zvyšování kvality výuky. Jádro rozvíjeného metodologického přístupu představují videostudie, tj. výzkumy založené na analýze videozáznamu. Ty v současné době představují jednu z intenzívně rozvíjených oblastí pedagogického výzkumu (viz videostudie TIMSS, LPS, IPN, DESI apod.). Řešitelé projektu Centra se k tomuto proudu pedagogického výzkumu připojili se záměrem využít videostudie při zkoumání reálně probíhajících procesů vyučování a učení v různých vyučovacích předmětech ve školách a v souvislosti s tím rozvíjet jejich metodologii.

Metodologie řešení a dosavadní postup řešení: V rámci řešení projektu Centra byla navržena metodika sběru a analýzy výzkumných dat po projekt nazvaný *CPV videostudie*. Po vnitřní oponentuře byl stanoven konkrétní výzkumný design a metodologický postup. V návaznosti na projekt *CPV videostudie fyziky* byl v roce 2006 zahájen projekt *CPV videostudie zeměpisu* a v roce 2007 projekty *CPV videostudie anglického jazyka* a *CPV videostudie tělesné výchovy*. V rámci uvedených videostudií byly standardizovaným postupem poří-

zeny videozáznamy 250 vyučovacích hodin. V případě videostudie fyziky a zeměpisu se jednalo o výběr dostupný, v případě anglického jazyka a tělesné výchovy se jednalo o výběr randomizovaný. Zpracování videozáznamů zahrnovalo: pořízení transkriptů vyučovacích hodin, sestavení kategoriálních systémů, kódování dle kódovacích manuálů, vyhodnocení videodat metodami kvalitativní i kvantitativní analýzy dat apod. V souvislosti s realizací videostudií je rozvíjena metodologie výzkumu výuky založeného na analýze videozáznamu. Jsou vyvíjeny a zpřesňovány metodologické postupy a procedury sběru a analýzy videodat. Jedna z klíčových otázek spočívá v hledání možností mezipředmětové komparace, jež by umožnila hlouběji porozumět některým didaktickým konceptům, jako jsou organizační formy výuky, fáze výuky, struktura vyučovací hodiny apod.

Personální zajištění: pracovníci Centra – Mgr. Petr Najvar, Ph.D., doc. PhDr. Tomáš Janík, M.Ed., Ph.D., Mgr. Veronika Najvarová, Ph.D., PhDr. Marcela Janíková, Ph.D.; externí spolupracovníci – PhDr. Dana Hübelová, PaedDr. Milan Kubiátko, Ph.D.; doktorští studenti – Mgr. Simona Šebestová, Mgr. Jana Zerková, Mgr. Vendula Soběslavská, Mgr. Marie Doskočilová, Mgr. Ivana Vaculová, Mgr. Petr Novák

Významné aktivity: Byla vyvinuta, oponována a pilotně ověřena metodika analýzy procesů vyučování a učení. Následně byla tato metodika uplatněna při analýzách prováděných v rámci projektu *CPV videostudie*. V souvislosti s tím byl vyvinut komplexní výzkumný design, dle něž byly na více než 40 základních školách standardizovaným způsobem pořízeny videozáznamy 250 vyučovacích hodin. Ty jsou v současné době analyzovány a výzkumná zjištění jsou publikována. Byl uspořádán několikasemestrový cyklus metodologických workshopů zaměřených na problematiku výzkumu výuky založeného na analýze videozáznamu, jehož se účastnili pracovníci Centra i zájemci z řad doktorandů a fakultní veřejnosti. Tematika workshopů odrážela postup řešení dílčího cíle 7 a zahrnovala problematiku výběru vzorku, komuni-

kace se školami, sběru dat, archivace dat, kategoriálních systémů, vývoje a zpřesňování kódovacích manuálů, definice jednotky analýzy, metodologických přístupů k analýze dat, vedení interview nad pořízeným videozáznamem apod. Byly uspořádány dvě akce mezinárodního významu, jež společně směřují k vytvoření monografie (v anglickém jazyce) s názvem *The power of video studies in investigating teaching and learning in the classroom*. Jednou z akcí byl třídní metodologický seminář, který hostila Pedagogická fakulta MU v listopadu 2007, a druhým byl navazující čtyřdenní metodologický seminář, který v dubnu 2008 hostila Univerzita v Jeně. Na těchto akcích byla v mezinárodní spolupráci připravena koncepce a navržena struktura výše uvedené kolektivní monografie. Záměrem autorského kolektivu je prezentovat problematiku videostudií tak, aby bylo patrné, kde je jejich hlavní metodologický potenciál.

Dosavadní výsledky: Problematika videostudií byla do českého odborného prostředí uvedena přehledovou monografií s názvem *Videostudie: výzkum výuky založený na analýze videozáznamu* (Janík, Miková 2006), která vznikla v rámci řešení projektu Centra. V souladu s návrhem projektu byla v roce 2006 vyvinuta a pilotně ověřena metodika připravovaného výzkumu výuky. Byly publikovány metodologické práce zaměřené na problematiku videostudie (Brückmann, Janík 2008; Janík, Najvar 2008; Miková, Janík 2006, 2007b; Najvarová, Najvar 2006; Najvar, Najvarová 2007; Šebestová 2007). Některé z nich byly koncipovány jako kapitoly ve významných metodologických publikacích (Miková, Janík 2007a). Vedle toho byl vytvořen návrh struktury databáze videodat. V letech 2006 – 2007 proběhla fáze analýzy dat v projektu *CPV videostudie fyziky* a fáze sběru dat pro projekty *CPV videostudie zeměpisu*, *CPV videostudie anglického jazyka* a *CPV videostudie tělesné výchovy*. Databáze v současné době obsahuje více než 500 videozáznamů vyučovacích hodin pořízených v rámci projektů *CPV videostudie*. Součástí databáze jsou transkripty všech hodin a více než 120 videozáznamů vyučovacích hodin uvolněných z jiných projektů (zejména TIMSS 1999). V letech 2007 – 2008 byly provedeny analýzy videodat,

zaměřené na vybrané aspekty procesů vyučování a učení. Výsledky těchto analýz byly publikovány v České republice (Janík et al. 2008, 2007b; Hübelová et al. 2008ab) i v zahraničí (Janík et al. 2006a; Janík, Miková 2007a; Najvar et al. 2008b). S ohledem na relevanci výzkumných zjištění pro pedagogickou praxi jsou výsledky analýz publikovány jednak v odborných platformách (odborné časopisy, vědecké konference) a jednak na metodicko-praktických platformách – v metodických časopisech pro učitele (Janík et al. 2006b). Provedené analýzy přinesly konkrétní empirická zjištění týkající se výuky v různých školních předmětech. Například analýza zaměřená na využívání organizačních forem výuky ukázala, že výuka ve všech zkoumaných předmětech je silně řízena učitelem (více než 60 % průměrné hodiny); navíc byly sledovány rozdíly mezi jednotlivými předměty. Verbální převaha učitele nad žáky (počet vyřčených slov ve veřejné komunikaci) se v anglickém jazyce pohybovala kolem poměru 4:1, ve fyzice a zeměpisu pak byla ještě výraznější. Analýza využívání didaktických prostředků a médií ve výuce anglického jazyka ukázala, že 50 % výuky (výukového času) je vedeno s oporou o některý z tradičních didaktických prostředků (např. tabule, učebnice, pracovní list) či moderních médií (audio, video, ICT).

Navazující projekty, aplikace, ohlasy: Nové impulzy v rozvoji metodologie pedagogického výzkumu přitahují pozornost zejména mladých výzkumníků. Nejen z tohoto důvodu jsou v návaznosti na projekt *CPV videostudie* vypisována disertační témata pro budoucí doktorské studenty. Ti nové metodologické poznatky aplikují při navazujících analýzách v rámci svých disertačních prací. Naplňování dílčího cíle 7 vyvolalo řadu ohlasů. Pozitivní ohlasy byly zaznamenány zejména na monografii *Videostudie: výzkum výuky založený na analýze videozáznamu* a dále na monotematické číslo časopisu *Orbis scholae 1/2008* nazvané *Videostudie ve výzkumu vyučování a učení*. Tyto a jiné ohlasy se týkaly jednak metodologických přínosů a jednak výzkumných zjištění, jichž bylo dosaženo při řešení dílčího cíle 7. Získané poznatky se setkaly s příznivými ohlasy

zejména při prezentacích na konferencích v České republice i v zahraničí. Členové týmu Centra byli na základě těchto ohlasů osloveni zahraničními kolegy s nabídkami k uspořádání společných symposií na významných evropských konferencích – např. ESERA, EARLI apod.

Perspektivy: V roce 2009 bude naplňování dílčího cíle 7 pokračovat v několika liniích. Budou prováděny další analýzy získaných dat. Data budou analyzována nejen řešiteli projektu Centra, ale také doktorskými studenty v rámci navazujících projektů. V souladu se zadáním projektu bude dále rozpracovávána metodologie komplexního výzkumného přístupu založeného na videostudii. Hlavní důraz bude kladen na hledání možností nadoborového zobecnění založeného na mezipředmětové komparaci. Hlavním výstupem řešení projektu bude monografie v anglickém jazyce *The power of video studies in investigating teaching and learning in the classroom*, která vyjde v roce 2009 u zahraničního vydavatele, a monografie shrnující metodologii a výsledky *CPV videostudie*, která vyjde v roce 2010 v brněnském nakladatelství Paido.

Bibliografie hlavních výstupů

- BRÜCKMANN, M.; JANÍK, T. Diagram obsahové struktury vyučovací hodiny: ukázka z výuky fyziky. In Janík, T. a kol. *Metodologické problémy výzkumu didaktických znalostí obsahu*. Brno: Paido, 2008, s. 89–101.
- HÜBELOVÁ, D.; JANÍK, T.; NAJVAR, P. Formy a fáze ve výuce zeměpisu: metodologický postup a vybrané výsledky CPV videostudie zeměpisu. In JANÍK, T.; KNECHT, P.; NAJVAROVÁ, V. (eds.) *Příspěvky k tvorbě a výzkumu kurikula*. Brno: Paido, 2007, s. 153–168.
- HÜBELOVÁ, D.; JANÍK, T.; NAJVAR, P. Pohledy na výuku zeměpisu na 2. stupni základní školy: souhrnné výsledky CPV videostudie zeměpisu. *Orbis scholae*, 2008a, roč. 2, č. 1, s. 53–72.
- HÜBELOVÁ, D.; NAJVAROVÁ, V.; CHÁROVÁ, D. Uplatnění didaktických prostředků a médií ve výuce fyziky. In KNECHT, P.; JANÍK, T. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008b, s. 147–163.

- JANÍK, T.; JANÍKOVÁ, M.; NAJVAR, P.; NAJVAROVÁ, V. Pohledy na výuku fyziky na 2. stupni základní školy: souhrnné výsledky CPV videostudie fyziky. *Orbis scholae*, 2008, roč. 2, č. 1, s. 29–52.
- JANÍK, T.; MIKOVÁ, M. Blicke auf Physikunterricht in der Tschechischen Republik: Ausgewählte Ergebnisse der CPV Videostudie Physik. In NORDMEIER, V.; OBERLÄNDER, A.; GRÖTZEBAUCH, H. (Hrsg.). *Didaktik der Physik - Regensburg 2007. Beiträge zur Frühjahrstagung der DPG*. Berlin : Lehmanns Media, 2007a, s. 1–12.
- JANÍK, T.; MIKOVÁ, M.; NAJVAR, P.; NAJVAROVÁ, V. Co ukázala CPV videostudie fyziky na 2. stupni základních škol? In *Sborník ze 14. konference České asociace pedagogického výzkumu [CD-ROM]*. Plzeň : ZČU, 2006c, s. 1–22.
- JANÍK, T.; MIKOVÁ, M.; NAJVAR, P.; NAJVAROVÁ, V. Příležitosti k učení ve výuce fyziky na 2. stupni základní školy aneb co ukázala CPV videostudie fyziky? *Komenský*, 2006b, roč. 131, č. 2, s. 9–16.
- JANÍK, T.; MIKOVÁ, M.; NAJVAR, P.; NAJVAROVÁ, V. Unterrichtsformen und -phasen im tschechischen Physikunterricht: Design und Ergebnisse der CPV Videostudie Physik. *Zeitschrift für Didaktik der Naturwissenschaften*, 2006a, roč. 12, č. 1, s. 219–238.
- JANÍK, T.; NAJVAR, P. Videostudie ve výzkumu vyučování a učení. *Orbis scholae*, 2008, roč. 2, č. 1, s. 7–28.
- JANÍK, T.; NAJVAR, P. Zkoumání procesů vyučování a učení prostřednictvím videostudie. In *Orbis scholae*. Praha : Karolinum, 2006, s. 111–126.
- JANÍK, T.; NAJVAR, P.; NAJVAROVÁ, V.; PÍŠOVÁ, J. Uplatnění didaktických prostředků a médií ve výuce fyziky (se zvláštním zřetelem k učebnicím). In MAŇÁK, J.; KNECHT, P. (eds.) *Hodnocení učebnic*. Brno : Paido, 2007b, s. 82–97.
- JANÍKOVÁ, M.; JANÍK, T.; KNECHT, P.; KUBIATKO, M.; SEBERA, M. CPV videoweb: tvorba elektronického učebního prostředí pro didaktickou přípravu budoucích učitelů. In HAVEL, J.; ŠIMONÍK, O.; ŠTÁVA, J. (eds.) *Pedagogické praxe a oborové didaktiky*. Brno : MSD, 2008b, s. 151–156.
- JANÍKOVÁ, M.; JANÍK, T.; MUŽÍK, V.; KUNDERA, V. CPV videostudie tělesné výchovy: sběr dat a zamýšlené analýzy. *Orbis scholae*, 2008a, roč. 2, č. 1, s. 93–114.
- MIKOVÁ, M.; JANÍK, T. Analyse von gesundheitsfördernden Situationen im Sportunterricht: Methodologisches Vorgehen einer Videostudie. In MUŽÍK, V.; JANÍK, T.; WAGNER, R. (Hrsg.). *Neue Herausforderungen im Gesundheitsbereich an der Schule. Was kann der Sportunterricht dazu beitragen?* Brno : MU, 2006, s. 248–260.
- MIKOVÁ, M.; JANÍK, T. Metodologický postup CPV videostudie tělesné výchovy: analýza výuky tělesné výchovy na 2. stupni základní školy. In *Svět výchovy a vzdělávání v reflexi současného pedagogického výzkumu*. Sborník příspěvků XV. konference České asociace pedagogického výzkumu [CD-ROM]. České Budějovice : KPP PdF JČU, 2007b.
- MIKOVÁ, M.; JANÍK, T. Pořizování videozáznamu jako metoda sběru dat. In ŠVAŘÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: Pravidla hry*. Praha : Portál, 2007a, s. 192–201.
- NAJVAR, P. NAJVAROVÁ, V. SOBĚSLAVSKÁ, V. ŠEBESTOVÁ, S. VLČKOVÁ, K. Videostudie zum Englischunterricht in der Tschechischen Republik. In *Lehrer/innenbildung in Europa*. Wien : LIT Verlag, 2008b, s. 126–129.
- NAJVAR, P.; NAJVAROVÁ, V. Metodologický postup CPV videostudie anglického jazyka: analýza výuky anglického jazyka na 2. stupni základní školy. In *Svět výchovy a vzdělávání v reflexi současného pedagogického výzkumu* [CD-ROM]. České Budějovice : JČU, 2007, s. 1–9.
- NAJVAR, P.; NAJVAROVÁ, V.; SOBĚSLAVSKÁ, V.; ŠEBESTOVÁ, S.; VLČKOVÁ, K.; ZERZOVÁ, J. CPV videostudie anglického jazyka: sběr dat a zamýšlené analýzy. *Orbis scholae*, 2008a, roč. 2, č. 1, s. 73–91.
- NAJVAROVÁ, V.; NAJVAR, P. Uplatnění smíšené metodologie při zkoumání strategií práce s textem žáků 1. stupně ZŠ a při zkoumání fenoménu rané výuky cizích jazyků. In KNECHT, P. (ed.) *Výzkum aktuálních problémů pedagogiky a oborových didaktik (v disertačních pracích studentů doktorských studijních programů)*. Brno : Masarykova univerzita, 2006, s. 77–82.
- ŠEBESTOVÁ, S. Příležitosti k rozvíjení základních jazykových dovedností ve výuce angličtiny: videostudie výuky anglického jazyka na 2. stupni ZŠ. In POLÁŠEK, R., VAŠTATKOVÁ, J. (eds.) *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktor-*

ských studijních programů. V. Sborník příspěvků z V. ročníku studentské vědecké konference konané dne 13. prosince 2007. 1. díl. Olomouc : Votobia, 2007, s. 57–61.

VACULOVÁ, I.; TRNA, J.; JANÍK, T. Učební úlohy ve výuce fyziky na 2. stupni základní školy: vybrané výsledky CPV videostudie fyziky. Pedagogická orientace, 2008, vol. 18, no. 4, s. 59–79.

VLČKOVÁ, K.; DOSKOČILOVÁ, M. Reproduction of Gender Stereotypes in Teaching (design a východiska výzkumu). In Greger, D. Education, equity, social justice (CD-ROM). Praha : UVRV Pdf UK, 2008, s. 6–11.

Oponentura projektu LC 06046 Centrum základního výzkumu školního vzdělávání

Dne 18. 2. 2009 úspěšně proběhla průběžná oponentura řešení projektu Centra s následujícími závěry:

Dosavadní řešení projektu LC 06046 „Centrum základního výzkumu školního vzdělávání“ je plně v souladu s podmínkami stanovenými smlouvou se zadavatelem.

Oponentní komise konstatuje, že:

- stav realizace a dosažené výsledky řešení zcela odpovídají projektu, jednotlivé cíle jsou plněny dle časového plánu ve vysoké kvalitě;
- postup řešení je adekvátní základnímu výzkumu školního vzdělávání a splňuje podmínky projektu;
- personální a odborné složení týmu skýtá záruku efektivního řešení; předností je kvalitní koordinace a vysoký pracovní výkon řešitelského týmu, zapojení mladých badatelů a zvyšování kvalifikační struktury týmu;

- přidělené finanční prostředky jsou využívány výhradně na výdaje spojené s řešením projektu, hospodaření je účelné, prokazuje ekonomickou disciplínu a dodržuje pravidla;
- k žádným zásadním změnám v řešení projektu z hlediska obsahového, formálního či časového nedošlo;
- výsledky řešení projektu jsou průběžně využívány v odborné sféře, o čemž svědčí ohlasy a citace, prestižním se stal časopis založený a vydávaný Centrem;
- významnou sférou využití je aplikovaný výzkum, perspektivní jsou potenciality využití ve vzdělávací politice a školní praxi;
- předpoklady celkového časového a věcného splnění projektu jsou nesporné, přesvědčení oponentní rady o splnění podmínek smlouvy je jednoznačné.

Oponentní rada doporučuje zadavateli akceptovat dosavadní řešení projektu, které je plně v souladu se Smlouvou a poskytuje výsledky na vysoké odborné úrovni. Vzhledem k dosavadnímu postupu a výsledkům řešení projektu poskytuje záruku úspěšného dokončení. Na tomto závěru se oponentní rada shodla jednoznačně. Oponentní rada rovněž doporučuje, aby byla učiněna nezbytná opatření k prodloužení činnosti Centra do roku 2011 včetně, s cílem uchování vysoce perspektivního badatelského týmu.

*Ze zprávy vypracované oponentní radou
dne 18. 2. 2009*

Projekt GA ČR 406/06/P037 Didaktická znalost obsahu jako klíčový koncept kurikulární reformy (závěrečná zpráva)

Tomáš Janík

Cílem projektu bylo uvést koncept *didaktických znalostí obsahu* do českého odborného prostředí, zmapovat stav poznání dané problematiky v oborech relevantních pro základní vzdělávání, navrhnout, popř. adaptovat diagnostické metody, techniky a nástroje, kterými lze tento typ znalostí zkoumat, a realizovat vlastní empirický výzkum *didaktických znalostí obsahu*. V jeho rámci byly diagnostikovány *didaktické znalosti obsahu* vztahující se k vybraným vzdělávacím oblastem dle *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* (dále RVP ZV), a to u několika zkušených učitelů 1. a 2. stupně základní školy. *Didaktické znalosti obsahu* byly reprezentovány formou případových studií a analyzovány z hlediska obsahu a struktury. V návaznosti na to byly popsány procesy jejich utváření a rozvíjení. Z metodologického hlediska byly posouzeny možnosti a meze postupů diagnostikování těchto znalostí. Na základě získaných poznatků bylo možné formulovat doporučení směřující do oblasti kurikulární reformy a učitelského vzdělávání v České republice.

Práce v rámci projektu byla rozvržena následovně:

1. V prvním roce řešení (2006) šlo o uvedení konceptu *didaktické znalosti obsahu* do českého odborného prostředí a o zmapování stavu poznání této problematiky v oborech relevantních pro základní vzdělávání. Výstupem této etapy řešení projektu je kolektivní monografie s názvem *Pedagogical content knowledge nebo didaktická znalost obsahu?* (Janík a kol. 2007).
2. V druhém roce řešení (2007) bylo těžiště posunuto do oblasti výzkumné metodologie. Byl podán přehled o přístupech a me-

todách výzkumu *didaktických znalostí obsahu* uplatňovaných v různých oblastech vzdělávání a o problémech, které jsou s těmito výzkumy spojeny. Výstupem této etapy řešení projektu je kolektivní monografie s názvem *Metodologické problémy výzkumu didaktických znalostí obsahu* (Janík a kol. 2008).

3. Ve třetím roce řešení (2008) se hledala odpověď na otázku, jak rozvíjet didaktické znalosti obsahu u budoucích učitelů. Byla rozebírána teoretická východiska modelů učitelského vzdělávání založených na kategorii *didaktická znalost obsahu* a byl podán přehled o metodách jejich rozvíjení. Výstupem této etapy řešení projektu je kolektivní monografie s názvem *Možnosti rozvíjení didaktických znalostí obsahu u budoucích učitelů* (Janík a kol. 2009).

Průběžně byl mezi učiteli realizován empirický výzkum zaměřený na didaktické znalosti obsahu. Jeho výsledky byly publikovány formou případových studií (Janík, Najvar, Slavík, Trna 2007; Janík, Knecht 2008; Janík 2008) – shrnuty jsou v závěrečné monografii (Janík 2009).

Didaktické znalosti obsahu: uvedení konceptu do českého odborného prostředí – výsledky (ad 1)

V roce 2006 byla iniciována příprava kolektivní monografie s názvem *Pedagogical content knowledge nebo didaktická znalost obsahu?* (Janík a kol. 2007) – níže v textu odkazované publikace s vročením 2007 jsou uveřejněny právě v této monografii. Studie autorského kolektivu vycházejí vstříc požadavku na hlubší porozumění učitelovým znalostem a zdrojům, z nichž vyrůstají. Publikace jako celek zrcadlí snahu autorů zmapovat rozmanité odborné kontexty, v nichž se koncept *pedagogical content knowledge*, resp. *didaktická znalost obsahu* používá. Dokumentují příchod konceptu *pedagogical content knowledge* na světovou vědeckou scénu, charakterizují jeho etablování v pedagogickém výzkumu a zamýšlejí se nad přínosem tohoto konceptu v současné diskusi o problematice kurikula, oborových didaktik a učitelského vzdělávání.

Dávno před tím, než práce na uvedené monografii započala, bylo zřejmé, že se autoři budou muset konfrontovat s celou řadou problémů, které jsou se zpracováním zvoleného tématu spojeny. Jedná se zejména o terminologické problémy související s převedením tohoto konceptu do českého prostředí; o problémy vyplývající z konfrontace americké a evropské didaktické tradice; o problémy vyplývající z rozdílnosti chápání konceptu *pedagogical content knowledge* v různých oborových didaktikách; o spory mezi zastánci obecnějšího vs. oborově či tematicky specifického pojetí *pedagogical content knowledge* apod.

Jako klíčový se ukázal problém převodu originálního anglického textu do češtiny, kdy bylo nutné brát v úvahu nekompatibilitu odborné terminologie obou jazyků. Řešitel dospěl k závěru, že Shulmanův koncept *pedagogical content knowledge* je vhodné s ohledem na českou terminologickou tradici překládat termínem *didaktická znalost obsahu*. Shulman totiž používá adjektiva *pedagogical* v návaznosti na termín *pedagogy*, který v anglickém jazykovém úzu označuje specifický způsob vyučovací činnosti, nikoliv *pedagogiku* v české odborné terminologii, která tyto jevy přesněji označuje za *didaktické*. V česky psaných publikacích se proto čtenář setkává jak s termínem *pedagogical content knowledge*, tak s jeho českým ekvivalentem *didaktická znalost obsahu*. V publikacích odkazujících na výzkumy anglosaských autorů je převážně užíváno termínu *pedagogical content knowledge* (Dobrá 2007; Janík 2007ab apod.). Na druhou stranu jsou u nás k dispozici i publikace, jejichž prostřednictvím je Shulmanův koncept *pedagogical content knowledge* uváděn do českého prostředí, kde se s ním více či méně tvořivě pracuje. Zde je užíváno termínu *didaktické znalosti obsahu* (Píšová, Brebera 2007; Švec 2007; Janík, Najvar, Slavík, Trna 2007 apod.).

Hlubší studium souvislostí, v nichž se koncept *pedagogical content knowledge* etabloval v americkém a později v evropském pedagogickém výzkumu, nás dovedlo k postřehu, že máme co do činění s konfrontací odlišných – kulturně

podmíněných – vědeckých tradic: americké tradice založené na konceptu *pedagogical content knowledge* a evropské tradice *oborové didaktiky*. Právě *pedagogical content knowledge* je jedním z termínů, jimž byla věnována mimořádná pozornost v mezinárodním dialogu na téma *Didaktik and/or Curriculum*. Uvedení tohoto konceptu do českého odborného prostředí předpokládalo vztáhnout ho k vývoji evropské a české oborové didaktiky. Abychom českému čtenáři přiblížili, v čem spočívá podstata tohoto mezinárodního dialogu, požádali jsme o příspěvek jednoho z jeho aktérů. P. Kansanen (2007) vypracoval za tímto účelem studii nazvanou *Oborové didaktiky jako základ znalostní báze pro učitele – nebo tomu budeme raději říkat pedagogical content knowledge?*

Koncept *pedagogical content knowledge*, resp. *didaktických znalostí obsahu* se ukázal jako velmi komplexní, proto bylo třeba usilovat o jeho precizní terminologické vymezení. Ve studii T. Janíka (2007a) byl podán přehled o tom, jak je tento koncept chápán v zahraniční odborné literatuře, a předložen pokus o postžení struktury a povahy těchto znalostí. K přesnějšímu terminologickému vymezení konceptu *pedagogical content knowledge* se směřovalo také na základě objasnění jeho charakteristických rysů, tj. zejména integrovanosti (Píšová, Brebera 2007; Švec 2007), implicitnosti (Švec 2007), dynamičnosti (Janík, Najvar, Slavík, Švec 2007) apod.

Dále bylo mapováno etablování tohoto konceptu ve výzkumu jazykového, matematického, přírodovědného, společenskovedního a tělovýchovného vzdělávání (Janík 2007b). Na základě rozboru publikovaných výzkumů byly formulovány odpovědi na otázky, z jakých zdrojů *pedagogical content knowledge* resp. *didaktické znalosti obsahu* vyrůstají, jaká je jejich pozice v poznatkové bázi učitelství, jak tyto znalosti ovlivňují učitelovo jednání ve výuce a jak se tyto znalosti liší u učitelů začátečníků vs. expertů.

V souvislosti s tím se zvýraznila potřeba citlivě zohledňovat povahu učiva a tedy i *pedagogical content knowledge*, resp. *didaktických znalostí obsahu* v jednotlivých vzdělávacích oblastech či vyučovacích předmětech. Na příkladu tělesné

výchovy (Dobří 2007), anglického jazyka (Píšová, Brebera 2007) a fyziky (Janík, Najvar, Slavík, Trna 2007) bylo naznačeno, v čem spočívá oborová příslušnost a specifičnost těchto znalostí.

Odborníci na problematiku učitelského vzdělávání se shodují na tom, že *pedagogical content knowledge*, resp. *didaktické znalosti obsahu* jsou významnou součástí učitelovy profesní výbavy. Seebauerová (2007) prezentuje *pedagogical content knowledge* jako koncept, na němž jsou založeny některé modely profesionalizace učitelství.

Postupně byly realizovány první výzkumné studie zaměřené na *didaktické znalosti obsahu*. M. Píšová s P. Breberou (2007) zkoumali *procesy utváření didaktických znalostí obsahu v raných fázích učitelské dráhy* a jejich výsledky prezentovali formou případové studie tvorby návrhu části školního vzdělávacího programu v oboru anglický jazyk. T. Janík, P. Najvar, J. Slavík a J. Trna (2007) se ve své případové studii zaměřili na projevy dynamičnosti didaktických znalostí obsahu ve výuce fyziky na 2. stupni základní školy.

K metodologii výzkumu didaktických znalostí obsahu – výsledky (ad 2)

Vzhledem k tomu, že záměrem projektu bylo mj. přispět k rozvoji kurikulárního a oborově didaktického výzkumu vyučování a učení s ohledem na jejich oborovou příslušnost a specifičnost, byla v roce 2007 iniciována příprava kolektivní monografie nazvané *Metodologické problémy výzkumu didaktických znalostí obsahu* (Janík a kol. 2008) – níže v textu odkazované publikace s vrocením 2008 jsou uveřejněny právě v této monografii. Autorský kolektiv vypracoval studie, které podávaly přehled o přístupech, metodách, technikách a nástrojích výzkumu *didaktických znalostí obsahu* uplatňovaných v různých oblastech vzdělávání; rozebíraly metodologické problémy zkoumání *didaktických znalostí obsahu* nebo představovaly vlastní výzkumy zaměřené na tyto znalosti. Podařilo se získat nejen obecněji zaměřené přehledové studie, ale také studie popisující specifickou metodologii výzkumu didaktických znalostí obsahu v různých oblastech vzdělávání (jazykové, matematické, přírodovědné, společenskovední, umělecké a tělovýchovné vzdělávání).

O sepsání úvodní studie byl požádán R. Bromme (2008), který představil *didaktické znalosti obsahu (pedagogical content knowledge)* jako konceptuální východisko pro výzkum moudrosti praktiků. Byl zpracován přehled o přístupech, metodách a technikách, které se používají při empirickém zkoumání *didaktických znalostí obsahu* (Janík 2008). Rozebírány byly některé metodologické problémy tohoto výzkumu: podchycení sociální a personální dimenze ve výzkumu didaktických znalostí obsahu (Dvořák 2008), dokumentování didaktických znalostí obsahu v procesech dlouhodobého projektování výuky (Píšová 2008), zkoumání profesní kompetence učitele cizích jazyků (Brebera, Kostková 2008), zkoumání diferenciací procesu vyučování anglického jazyka na základě diagnostiky zvláštností, potřeb a preferencí žáků (Hanušová 2008); uchopování oborově didaktických kompetencí učitelů matematiky (Hošpesová, Tichá 2008).

M. Brückmannová s T. Janíkem (2008) popisují postup vytváření diagramu obsahové struktury vyučovací hodiny fyziky. Pohled na znalosti obsahu společenskovedních předmětů u studentů učitelství primární školy nabízí M. Dvořáková (2008). Jan Slavík, Jindřich Lukavský a Andrea Lajdová (2008) rozebírají princip imaginace v didaktické znalosti obsahu v uměleckých tvořivých oborech. Rudolf Psotta a Lubomír Dobří (2008) představují metodologii výzkumu specifické didaktické znalosti učitele tělesné výchovy.

K možnostem rozvíjení didaktických znalostí obsahu – výsledky (ad 3)

Jelikož praktické vyústění projektu lze mj. spatřovat v odpovědi na otázku, jak rozvíjet učitelovy didaktické znalosti obsahu, byl v roce 2008 iniciován vznik kolektivní monografie nazvané *Možnosti rozvíjení didaktických znalostí obsahu u budoucích učitelů* (Janík a kol. 2009) – níže v textu odkazované publikace s vrocením 2009 jsou uveřejněny právě v této monografii. Vybraní domácí i zahraniční autoři byli požádáni, aby zpracovali studie, které rozebírají teoretická východiska modelů učitelského vzdělávání založených na kategorii *didaktické*

znalost obsahu či podávají přehled o metodách rozvíjení *didaktických znalostí obsahu* u učitelů.

Byla zpracována přehledová studie, v níž jsou s odkazem na koncept *profesionalizace učitelství* představena teoretická východiska a metody rozvíjení učitelových *didaktických znalostí obsahu* (Janík 2009). Jako vhodný teoretický rámec pro strukturovanou reflexi výuky podporující rozvoj učitelových *didaktických znalostí obsahu* se ukázal *Model didaktické rekonstrukce* (Kattmann 2009). Rozpracována byla v daných souvislostech *teorie pro posthospitační rozbor* (Slavík 2009). S oporou o *teorii jednání* byly rozebrány některé psychosomatické a psychodidaktické souvislosti rozvíjení učitelových *didaktických znalostí obsahu* (Švec 2009). Na specifika rozvíjení *didaktických znalostí obsahu* v přípravě učitelů primárního vzdělávání upozornila H. Lukášová (2009). Společným jmenovatelem uvedených studií byla snaha formulovat teoretická východiska pro praktické aktivity směřující k rozvíjení *didaktických znalostí obsahu* v rámci učitelského vzdělávání.

Dále byly zpracovány studie založené převážně na praktických zkušenostech autorů (vzdělavatelů učitelů), kteří v nich prezentovali konkrétní metody rozvíjení učitelových *didaktických znalostí obsahu*. Přehled o širším spektru těchto metod zpracovala N. Mazáčová (2009). Významná pozornost byla věnována využití videa a videozáznamu jako prostředku rozvíjení *didaktických znalostí obsahu* u (budoucích) učitelů různých vyučovacích předmětů (Janík, Janíková, Knecht, Najvar 2009; Černá 2009; Stehlíková 2009). A. Hošpesová s M. Tichou (2009) představily *tvoření úloh (problem posing)* jako jednu z cest rozvíjení *didaktických znalostí obsahu matematického vzdělávání* v přípravě učitelů pro 1. stupeň základní školy. M. Dvořáková (2009) naznačila, jak využít poznávání prekonceptů politologických pojmů v rámci rozvíjení *didaktických znalostí obsahu* u studentů učitelství.

K významu a potenciálu konceptu didaktické znalosti obsahu – výsledky

Hlavním, závěrečným výstupem je monografie *Didaktické znalosti obsahu a jejich význam pro oborové didaktiky, tvorbu kurikula a učitelské vzdělávání* (Janík 2009), která syntetizuje poznání získané v průběhu let 2006-2008. Text některých kapitol vychází z dílčích, již dříve publikovaných studií, které jsou zde autorsky revidovány, tj. aktualizovány a výrazně rozšířeny. Monografie pojednává o tom, jak se v průběhu dvou desetiletí koncept *didaktické znalosti obsahu* etabloval v oborových didaktikách, v kurikulárním výzkumu a vývoji, v oblasti učitelského vzdělávání. Daný koncept je zde představen v souvislosti s hledáním odpovědi na otázku, jakými kompetencemi a znalostmi by měl být vybaven učitel. Motiv propojení *oborového a zprostředkujícího*, jenž stojí v pozadí tohoto konceptu, je sledován formou historického exkursu. V návaznosti na to je podán přehled výzkumů zaměřených na *didaktické znalosti obsahu* a metodologických problémů, s nimiž jsou tyto výzkumy spojeny. Některé poznatky o struktuře a povaze *didaktických znalostí obsahu* jsou prezentovány formou případových studií, které autor v posledních letech realizoval. V závěru monografie je řešena otázka, jakou roli mohou *didaktické znalosti obsahu* sehrávat při tvorbě kurikula a jak lze tyto znalosti rozvíjet v učitelském vzdělávání.

Další důležité výsledky řešení projektu:

- Pro spolupráci na problematice *didaktických znalostí obsahu* se podařilo v průběhu let 2006-2008 získat ke spolupráci na tři desítky spoluautorů z České republiky i ze zahraničí. V roli (spolu)autorů jsou to: Pavel Brebera, Rainer Bromme (Univerzita Münster), Maja Brückmannová (Institut für Pädagogik der Naturwissenschaften, Kiel), Monika Černá, Lubomír Dobrý, Dominik Dvořák, Michaela Dvořáková, Světlana Hanušová, Alena Hošpesová, Marcela Janíková, Pertti Kansanen (Univerzita v Helsinkách), Ulrich Kattmann (Univerzita Oldenburg), Petr Knecht, Klára Kostková, Andrea Lajdová,

- Jindřich Lukavský, Hana Lukášová, Nataša Mazáčová, Petr Najvar, Michaela Píšová, Rudolf Psotta, Renate Seebauerová, Jan Slavík, Naďa Stehlíková, Vlastimil Švec, Marie Tichá a Josef Trna. V roli recenzentů jsou to: Josef Maňák, Iva Stuchlíková, Patricia Jelemenská (Univerzita Vídeň) a Zuzana Haláková (Univerzita Komenského Bratislava).
- Problematiku *didaktických znalostí obsahu* řešitel prezentoval na řadě konferencí a seminářů v ČR (Pdf UHK Hradec Králové 2006, IAHE Brno 2006, Svatoňova Stráž 2006, ČPdS Brno 2007, Pdf TU Liberec 2007, Pdf MU Brno 2008, Pdf TU Liberec 2008) i v zahraničí (ECER Ženeva 2006, ESE-RA Malmö 2007, Univerzita Salzburg 2007, Hochschule für Sport Magglingen 2008, Pädagogische Hochschule Wien 2008).
- Na pracovišti řešitele (CPV Pdf MU) bylo v průběhu let 2006-2008 uspořádáno několik metodologicky orientovaných seminářů k problematice zkoumání *didaktických znalostí obsahu*.
- V rámci výzkumu didaktických znalostí obsahu byly navázány kontakty se školami a učiteli, kteří tvořivě přistupují k zavádění nových kurikulárních dokumentů.
- Souhrnem lze konstatovat, že řešená problematika byla v rámci projektu rozpracována do té míry, že je evidentní její potenciál pro oborové didaktiky, kurikulární výzkum a vývoj, učitelské vzdělávání. Na základě toho lze koncipovat navazující výzkumné a vývojové projekty.

Monografie vytvořené v souvislosti s řešením grantového projektu

JANÍK, T. a kol. *Pedagogical content knowledge nebo didaktická znalost obsahu?* Brno : Paido, 2007.

JANÍK, T. a kol. *Metodologické problémy výzkumu didaktických znalostí obsahu.* Brno : Paido, 2008.

JANÍK, T. a kol. *Možnosti rozvíjení didaktických znalostí u budoucích učitelů.* Brno : Paido, 2009.

JANÍK, T. *Didaktické znalosti obsahu a jejich význam pro oborové didaktiky, tvorbu kurikula a učitelské vzdělávání.* Brno : Paido, 2009.

Kapitoly v monografiích a další studie vytvořené v souvislosti s řešením grantového projektu

BRÜCKMANNOVÁ, M.; JANÍK, T. Diagram obsahové struktury vyučovací hodiny: ukázka z výuky fyziky. In JANÍK, T. a kol. *Metodologické problémy výzkumu didaktických znalostí obsahu.* Brno : Paido, 2008, s. 89–101.

JANÍK, T. Co rozumět termínem pedagogical content knowledge? In JANÍK, T. a kol. *Pedagogical content knowledge nebo didaktická znalost obsahu?* Brno : Paido, 2007, s. 23–39.

JANÍK, T. K možnostem rozvíjení učitelských didaktických znalostí obsahu. In JANÍK, T. a kol. *Možnosti rozvíjení didaktických znalostí obsahu u budoucích učitelů.* Brno : Paido, 2009 (v tisku).

JANÍK, T. Pedagogical content knowledge v kurikulárním a oborově didaktickém výzkumu. In JANÍK, T. a kol. *Pedagogical content knowledge nebo didaktická znalost obsahu?* Brno : Paido, 2007, s. 41–52.

JANÍK, T. K problému integrace oborové a didaktické přípravy učitelů: model učitelského vzdělávání založený na konceptu didaktické znalosti obsahu. In HAVEL, J.; ŠIMONÍK, O.; ŠTÁVA, J. (eds). *Pedagogická praxe a oborové didaktiky.* Brno : MSD, 2008, s. 26–32.

JANÍK, T. Zkoumání didaktických znalostí obsahu: vybrané přístupy, metody a techniky. In JANÍK, T. a kol. *Metodologické problémy výzkumu didaktických znalostí obsahu.* Brno : Paido, 2008, s. 25–35.

JANÍK, T. K problémům stojícím v pozadí tvorby a realizace kurikula základního vzdělávání v České republice. In NOVOTOVÁ, J. (ed.). *Škola v dialogu kultury, pedagogiky a společnosti.* Liberec : FP TUL, 2008, s. 39–58.

JANÍK, T. K vybraným aspektům didaktických znalostí obsahu u učitelů fyziky. In FRANIOK, P.; KNOTOVÁ,

- D. (eds). *Učitel a žák v současné škole*. Brno : Masarykova univerzita, 2008, s. 199–204.
- JANÍK, T. Sachstrukturdiagramm einer Unterrichtsstunde: ein Weg zur Erfassung von Lerninhalten im Physikunterricht. In *Lehrer/-innenbildung in Europa*. Wien : LIT Verlag, 2008, s. 185–188.
- JANÍK, T. Pedagogical content knowledge a/nebo oborová didaktika? In MUŽÍK, V.; SÜSS, V. (eds). *Tělesná výchova a zdraví pro 21. století: myšlenky, které by měly usměrňovat tvorbu školních vzdělávacích programů*. Brno : Masarykova univerzita, 2007, s. 42–47.
- JANÍK, T. Obsah vzdělávání a/nebo učivo? In MUŽÍK, V.; SÜSS, V. (eds). *Tělesná výchova a zdraví pro 21. století: myšlenky, které by měly usměrňovat tvorbu školních vzdělávacích programů*. Brno : Masarykova univerzita, 2007, s. 52–55.
- JANÍK, T. Pedagogické znalosti jako součást profesní vybavy učitele. *Pedagogická orientace*, 2007, roč. 17, č. 4, s. 35–42.
- JANÍK, T. Pädagogisches Wissen als Basis von Lehrerkompetenz. In JANÍKOVÁ, V.; GRUNDER, H. U. (Hrsg.). *Die Qualität von Lehre und Unterricht vor neuen Herausforderungen: Kompetenzen – Standards – Module*. Hohengehren : Schneider Verlag, 2006, s. 57–62.
- JANÍK, T. Učebnice a teorie konceptuální změny. In MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. a kol. *Učebnice pod lupou*. Brno : Paido, 2006, s. 33–44.
- JANÍK, T. Znalostní základ učitelovy kompetence. In DOLEŽALOVÁ, J.; VRABCOVÁ, D. (eds). *Kompetence na pozadí současné kurikulární reformy*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006, s. 24–26.
- JANÍK, T.; JANÍKOVÁ, M.; KNECHT, P.; NAJVAR, P. Video jako prostředek rozvíjení didaktických znalostí obsahu u učitelů. In JANÍK, T. a kol. *Možnosti rozvíjení didaktických znalostí obsahu u budoucích učitelů*. Brno : Paido, 2009 (v tisku).
- JANÍK, T.; KNECHT, P. Transformace, artikulace a reprezentace vzdělávacího obsahu v učebnicích: k roli didaktických znalostí obsahu autora učebnice. In KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2008, s. 95–105.

JANÍK, T.; NAJVAR, P. SLAVÍK, J.; TRNA, J. Dynamická povaha učitelových didaktických znalostí obsahu: případová (video)studie z výuky fyziky na 2. stupni základní školy. In JANÍK, T. a kol. *Pedagogical content knowledge nebo didaktická znalost obsahu?* Brno : Paido, 2007, s. 99–113.

Aktivity směřující k podpoře didaktického a kurikulárního výzkumu na PdF MU v roce 2009

Tomáš Janík

Vytváření publikačních příležitostí

- CPV vydává **Bulletin CPV**, v němž reflektuje aktuální témata pedagogiky a didaktiky, dění na PdF MU i události v odborné komunitě. Jednotlivá čísla Bulletinu CPV jsou vydána souborně v podobě recenzovaného sborníku (s ISBN) za příslušný rok. Bulletin uvítá studie (teoretické, metodologické, přehledové a jiné), zprávy i recenze. Je vhodnou publikační platformou pro studenty DSP. Editory Bulletinu CPV 2009 jsou Petr Knecht a Veronika Najvarová.
- CPV garantuje edici **Pedagogický výzkum v teorii a praxi** u brněnského nakladatelství Paido. Od roku 2004 v ní vyšlo téměř na dvě desítky titulů. V průběhu roku 2009 se v této edici bude připravovat kolektivní monografie s pracovním názvem: *Kurikulum a výuka v proměnách školy*. Máte-li zájem o bližší informace, kontaktujte Tomáše Janíka, který je editorem této monografie.
- V souvislosti s připravovanou konferencí *Kurikulum a výuka v proměnách školy* (viz níže) bude vydán tištěný **sborník anotací a sborník plných textů** konferenčních příspěvků (s ISBN) na CD-ROM.

Pořádání odborných akcí – konferencí, seminářů

- Ve dnech 24. – 25. 6. 2009 bude CPV pořádat konferenci **Kurikulum a výuka v proměnách školy**, která je připisána významnému životnímu jubileu prof. PhDr. Josefa Maňáka, CSc. Cílem konference je: a) poskytnout prostor pro prezentaci výsledků výzkumů a teoretických studií týkajících se problematiky kurikula, výuky a školy; b) vytvořit příležitost k výměně zkušeností a podnítit diskusi nad aktuálními problémy teorie, tvorby a výzkumu kurikula, výuky a školy; c) zprostředkovat navázání profesionálních kontaktů v odborné komunitě.
- V průběhu roku 2009 bude CPV pořádat **cyklus odborných přednášek nazvaný Podněty pro pedagogický a didaktický výzkum**, v jehož rámci budou přibližně v měsíčních intervalech vystupovat přední domácí i zahraniční odborníci (pozvánky budou zaslány v dostatečném předstihu).
- Koncem roku 2009 bude uspořádán mezinárodní **workshop nazvaný Video study as a research design**. Na workshop budou pozváni významní zahraniční odborníci na problematiku metodologie výzkumu výuky a kurikula. Jednáním jazykem bude angličtina. Součástí workshopu bude prezentace knihy *The power of video studies in investigating teaching and learning in the classroom* (T. Janík & T. Seidel et al.).

Aktivity směřující k podpoře doktorského studia (DSP)

- **Pro studenty 1. ročníků DSP Pedagogika vč. zaměření na oborovou didaktiku** bude ve spolupráci s katedrami PdF MU uspořádán seminář (30. dubna 2009), na němž budou studenti prezentovat své disertační projekty – zejména výsledky předvýzkumů či pilotních fází řešení projektů. Studenti budou mít příležitost zpracovat své prezentace formou příspěvků (rozsah cca. 6-8 normovaných stran), které budou lektorsky posouze-

ny a po úpravách uveřejněny v Bulletinu CPV. Na tento seminář budou pozváni i **zájemci o doktorské studium**. Garantem aktivity jsou Petr Knecht a Veronika Najvarová.

- **Pro studenty 3. a vyšších ročníků DSP (Pedagogika, Speciální pedagogika, Hudební výchova, Výtvarná výchova)** bude obdobně jako v letech 2007 a 2008 ve spolupráci s katedrami PdF MU uspořádána konference (říjen 2009), na níž budou studenti prezentovat výsledky disertačních prací. Studenti budou mít příležitost zpracovat své prezentace formou příspěvků (rozsah cca. 15 normovaných stran), které budou lektorsky posouzeny a po úpravách uveřejněny např. v časopise *Pedagogická orientace*. Garantem aktivity jsou Tomáš Janík a Petr Najvar.
- **Pro zájemce o doktorské studium** bude otevřen předmět **SZ9MP_MDS2 Metodologie – přípravný seminář pro uchazeče o doktorské studium**. Zájemci o DSP v něm budou seznámeni s možnostmi napojení zamýšlených disertačních prací do výzkumných projektů PdF MU; studentům budou poskytnuty informace k přípravě disertačních projektů. Garantem aktivity jsou Kateřina Vlčková a Milan Kubiátko.
- Průběžně je možno se na pracovníky CPV obracet s žádostmi o **konzultace k metodologickým problémům pedagogického výzkumu**. Tematická a metodologická profilace jednotlivých pracovníků CPV je následující: Josef Maňák (výzkum kurikula, obecnější otázky pedagogické metodologie), Vlastimil Švec (výzkum učitelského vzdělávání, kvalitativní metodologie), Tomáš Janík (výzkum kurikula, výuky a učitelského vzdělávání napříč obory, kvantitativní a kvalitativní metodologie, akční výzkum), Kateřina Vlčková (výzkum v oblasti lingvodidaktiky, strategie učení, kvantitativní metodologie, experiment), Petr Najvar (výzkum výuky napříč obory, výzkum v oblasti lingvodidaktiky, kvantitativní metodologie, videostudie), Veronika Najvarová (výzkum výuky, čtenářské strategie, kvalitativní meto-

dologie, videostudie), Petr Knecht (výzkum kurikula, výzkum učebnic, výzkum v oblasti didaktiky společenskovedních oborů, zejm. geografie, obsahová analýza textu), Milan Kubiátko (výzkum v oblasti didaktiky přírodovědných předmětů, zejm. biologie, žákovské prekoncepce, znalosti, dovednosti, postoje, kvantitativní metodologie, metody statistického zpracování dat).

- CPV bylo pověřeno **vypracováním analýzy stavu** doktorského studijního programu Pedagogika a **navržením koncepce jeho realizace**. Připravovaný materiál má přinést odpověď na otázku, jak co možná nejlépe realizovat doktorské studium v oboru pedagogika ve světle nových výzev (nárůst počtu studentů, přijímání studentů do studia v jarním i podzimním semestru, návaznost disertačních prací na nosné výzkumné projekty PdF MU apod.)

Aktivity směřující k podpoře didaktického výzkumu na PdF

- Počátkem roku 2009 bude CPV připravovat **návrh výzkumného projektu GA ČR** (standardní) s názvem *Kvalita kurikula a výuky v oborech školního vzdělávání*, který by měl být řešen v letech 2010-2012. Cílem tohoto projektu je vytvořit na PdF MU společnou bázi pro kurikulární a oborově didaktický výzkum, podobně jako tomu bylo v případě projektu *Obsahová dimenze kurikula základní školy* v letech 2005-2007. Máte-li zájem o bližší informace o připravovaném projektu, kontaktujte Tomáše Janíka, který je koordinátorem této aktivity.
- V návaznosti na předchozí aktivity bude v roce 2009 pokračovat práce v **pracovní skupině pro výzkum učebnic** (koordinuje Petr Knecht) a **pracovní skupina pro výzkum výuky** (koordinuje Petr Najvar). Tyto skupiny zastřešují a odborně garantují práci diplomantů a doktorandů, kteří provádějí výzkum učebnic nebo výuky. Skupiny se scházejí přibližně jedenkrát do měsíce v CPV. Pro bližší informace

o těchto aktivitách kontaktujte jejich garanty, jimiž jsou Petr Knecht a Petr Najvar.

- CPV si dovoluje přizvat oborové didaktiky (vč. doktorandů) z PdF MU ke spolupráci na **tvorbě elektronického učebního prostředí** (CPV videoweb) pro oborově didaktickou přípravu učitelů. Do tvorby CPV videowebu se mohou zapojit představitelé následujících oborových didaktik: fyzika, zeměpis, biologie, chemie, matematika, anglický jazyk, tělesná výchova. Jejich práce by spočívala ve výběru videosekvencí z videozáznamů výuky a ve vytváření otázek/úloh pro budoucí učitele, které se k těmto videozáznamům vztahují. V návaznosti na to budou ověřovány psychometrické vlastnosti těchto úloh a bude se hledat možnost, jak využít CPV videoweb jako nástroj umožňující měřit úroveň diagnostické kompetence budoucích učitelů. Pro bližší informace o této aktivitě kontaktujte její garanty, jimiž jsou Tomáš Janík a Milan Kubiátko.

Aktivity přesahující PdF MU (2009)

Tomáš Janík

Vytváření publikačních příležitostí

- V CPV sídlí redakce recenzovaného časopisu **Pedagogická orientace** (<http://www.ped.muni.cz/pedor>), který se zaměřuje na aktuální problémy pedagogické teorie a praxe, školské politiky a přípravy budoucích učitelů. Redakce vítá široké spektrum příspěvků spadajících do kategorií: studie (teoretické, empirické, metodologické, přehledové), diskusní příspěvky, zprávy a recenze. Časopis od roku 2008 figuruje na *Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice* a studie v něm uveřejněné jsou relevantní z hlediska hodnocení výsledků výzkumu a vývoje podle Metodiky VaV 2009. Vedoucím redaktorem je Tomáš Janík.

- Pracovníci CPV jsou členy redakce časopisu **Orbis scholae** (<http://www.orbisscholae.cz>). Jednotlivá čísla časopisu jsou koncipována jako monotematická. V roce 2009 připravují pracovníci CPV dvě monotematická čísla: jedno (1/09) v českém jazyce s názvem Sociální determinanty vzdělávání (editoři: Jiří Němec a Kateřina Vlčková), druhé (2/09) v anglickém jazyce s názvem Studies on Teaching and Learning in Different School Subjects (editoři: Tomáš Janík a Pertti Kansanen).

Výzkumné a jiné aktivity přesahující PdF MU

- CPV je v letech 2006-2010 spolu s Ústavem výzkumu a rozvoje vzdělávání PedF UK řešitelem projektu LC 06046 Centrum základního výzkumu školního vzdělávání. Počátkem roku 2009 prošel tento projekt úspěšným oponentním řízením.
- Na základě zadání MŠMT ČR zpracovalo CPV koncem roku 2008 dokument nazvaný *Kurikulum – výuka – klima školy – učitelské vzdělávání: analýza nálezů pedagogického výzkumu v letech 2001-2008*. V roce 2009 bude tento dokument široce distribuován a podroben diskusi.
- Na 17. konferenci České asociace pedagogického výzkumu v Ostravě (září 2009) bude CPV prezentovat analýzu stavu pedagogického výzkumu a rozvalu nad dalším možným vývojem v této oblasti.
- Na konferenci České pedagogické společnosti ve Zlíně (únor 2009) prezentovalo CPV rozbor problémů spojených s kurikulem školního vzdělávání. V návaznosti na konferenci se připravuje Pedagogická orientace 2/09, v níž budou publikovány hlavní referáty a zpráva z konference.
- CPV bylo v roli spoluřešitelského pracoviště přizváno k přípravě návrhů projektů Grantové agentury ČR (spolupráce s Přírodovědeckou fakultou UK Praha a Matematicko-fyzikální fakultou UK Praha).

Georg-Eckert-Institut für internationale Schulbuchforschung

Tomáš Janko

Dnes, stejně jako v minulosti, mají učebnice značný vliv na formování znalostí, dovedností i postojů žáků. Během první světové války se učebnice podílely na formování negativních postojů o nepříteli. Proto byla po skončení první světové války nutná jejich revize. Kontrola obsahu učebnic se stala aktuální i po událostech druhé světové války. V Německu se tohoto úkolu ujal historik Georg Eckert z Braunschweigu, který vynaložil velké úsilí při analýze obsahů učebnic a stanovování doporučení pro jejich zdokonalování. Eckert se až do své smrti snažil pořádáním konferencí o výzkumu učebnic přispět k usmíření sousedících států a bývalých nepřátel s Německem. Krátce po jeho smrti byl, na jeho počest, založen Institut pro výzkum učebnic Georga Eckerta (Georg-Eckert-Institut).

Georg-Eckert-Institut

Georg-Eckert-Institut je uznávané pracoviště s mezinárodními kontakty, zaměřující se na výzkum učebnic, zejména v oblasti sociálních věd. Institut sídlí v pozdně klasicistní Ville von Bülov v Braunschweigu na severozápadě Německa. Na vrcholu organizační struktury stojí ředitel institutu, který koordinuje činnost jednotlivých oddělení. Jedná se o výzkumné oddělení, oddělení pro komunikaci a aplikaci vědeckých poznatků, knihovnu a administrační oddělení.

Obrázek 1. Piktogram - Villa von Bülov
zdroj: <http://www.gei.de>

Cíle

Nejobecnějším výzkumným cílem institutu je provádění srovnávacích analýz učebnic s důrazem na vnímání učiva, utváření vědomostních struktur a rozvíjení klíčových kompetencí. Výzkum se snaží poukázat na komplexnost učebnice jako takové a její pozici v nejrůznějších sociálních a politických situacích (učebnice totiž nejen zprostředkovává požadované učivo, ale může také rozvíjet preferované národní povědomí). Georg-Eckert-Institut se snaží potlačovat obsah učebnic vedoucí k vytváření předsudků a miskonceptů o ostatních národech, případně vystupuje jako prostředník při řešení konfliktního obsahu učenic. Institut se snaží rozvíjet diverzitu a objektivnost učebnic. Toho dosahuje prostřednictvím budování a zprostředkovávání mezinárodní spolupráce výzkumných pracovníků, jejichž činnost souvisí s tvorbou učebnic. Novou výzkumnou otázkou pro institut je vztah interpretací a obsahu vědomostí (týkajících se národní identity) získaných z učebnic a také vztah interpretací a obsahů vědomostí získaných z jiných vzdělávacích prostředků. V budoucnu se institut bude hlouběji věnovat výzkumu učebnic jako vzdělávacího média s důrazem na empirický výzkum vnímání a hodnocení učebnic.

Institut se zabývá tématy, která lze rozdělit do následujících oblastí:

- „*Učebnice a konflikt*“, tato oblast zkoumá roli učebnice během společenských konfliktů. Můžeme ji rozdělit na tyto podoblasti:
 - o „*Učebnice v konfliktech*“, tato podoblast se zabývá rolí učebnic v konfliktech, vycházejí z premisy, že politické a sociální konflikty nejsou podmíněny jen strukturou společnosti, ale také vnímáním sociálních vztahů.
 - o „*Vypořádávání se a prevence konfliktů prostřednictvím učebnic*“ je podoblast, v níž jsou učebnice zkoumány jako prostředek pro vypořádávání se s konflikty a jejich prevenci.
 - o Podoblast „*Učení se v (post-) konfliktních společnostech*“ se zabývá analýzou vztahu učebnic a dalších vzdělávacích materiálů k různým aspektům vyučování a učení při vyrovnávání se a prevenci konfliktu ve společnosti (např. v institutu probíhá projekt, který se snaží vyvinout a otestovat vzdělávací materiály pro izraelsko-palestinské školy).
 - o „*Konflikt v učebnicích*“ se zabývá zkoumáním toho, jak různé společnosti vnímají konflikt a jak se téma konfliktu promítá do didaktiky a do obsahu učebnic a jaký to má vliv na sebepojetí těchto společností.
 - o Podoblast „*Konflikt učebnic*“ zkoumá učebnice jako objekty konfliktů. Konfliktními tématy v učebnicích jsou většinou subjektivní interpretace historických událostí, nacionalismus a „nevhodná“ prezentace kontroverzních témat.
- Výzkumná oblast „*Evropa*“ se zaměřuje na analýzu a popis procesů, prostřednictvím nichž se formuje evropská identita a povědomí, stejně jako důsledky těchto procesů pro pedagogickou praxi a tvorbu učebnic. V rámci výzkumné oblasti lze rozlišit tři podoblasti:
 - o „*Evropa a národní faktor*“ se zabývá otázkou jednotného evropského školství na pozadí nejednotných názorů na míru integrity Evropy, pohybující se od konfederace národních států po jednotný státní útvar. Zároveň konstatuje, že školství v Evropě je tradičně pod silným vlivem jednotlivých států.
 - o „*Evropa pohledem regionů*“ se snaží definovat základní stavební prvky Evropy, respektive toho, co můžeme označit „evropanství“. Odlišuje se od tradičního vnímání Evropy jako „souboru“ států. Zkoumá Evropu skrze její vztah k evropským městům. Vykládá evropskou historii prostřednictvím historie

evropských měst a vyhýbá se zkreslením způsobeným národními interpretacemi skutečností.

- o Problematikou hranic Evropy a jejího geopolitického postavení se zabývá podoblast nazvaná „Trans-Evropa/Vnější hranice“. Koncepce Evropy, mimo jiné, vychází z představ o tom, kde je jádro Evropy a do jakých oblastí je rozdělena, případně kam sahají její hranice. Podoblast má za cíl sledovat měnící se představy Evropanů o tom, které části Evropy lze považovat za střed, a které spíše za okrajové oblasti na pozadí mezinárodního historicko-geografického vývoje.
- „*Obrazy sebe sama a ostatních: muslimové a Evropa*“ je výzkumná oblast zkoumající vzájemné vztahy mezi Evropou a společnostmi vyznávajícími islám. Předmětem zkoumání jsou způsoby reprezentace „nás“ (Evropanů) a „těch druhých“ (muslimů) v učebnicích a ostatních vzdělávacích prostředcích. Výzkum se také zaměřuje na faktory, které se podílejí na vytváření představ o „nás“ (Evropanech) a „těch druhých“ (muslimech) a jak „tradiční“ představy z minulosti ovlivňují vytváření představ v současnosti. Praktickým vyústěním je tvorba učebnice a dalších učebních materiálů pro německy mluvící země více zohledňující myšlení a hodnoty islámské komunity.
- Na institutu je rozvíjena i výzkumná oblast zabývající se aspekty globalizace v didaktických prostředcích. I přesto, že je tato oblast teprve v počátečním stádiu výzkumu, lze rozlišit klíčové problémy, na které se zaměřuje. Výzkum se snaží najít odpověď na otázky:
 - o Jaký vliv má vzrůstající míra integrace na vytváření, zprostředkovávání a získávání vědomostí?
 - o Jaké důsledky přinášejí změny probíhající v rámci globalizace pro školy?

- o Jaké metody a jaké vzdělávací prostředky mohou školy využít při didaktické transformaci problematiky globalizace?

Stipendijní programy

Georg-Eckert-Institut je významným výzkumným ústavem zabývajícím se výzkumem učebnic. V tomto ohledu má speciální účel zejména jeho knihovna. Ta se prostřednictvím kontaktů s domácími i zahraničními vědeckými pracovníky snaží udržovat vysoký standard institutu. Georg-Eckert-Institut vypisuje několik stipendijních programů a grantů.

- Smyslem stipendijního programu zaměřeného na *komparativní výzkum učebnic* je odkrývání předsudků, stereotypů a mylných představ ve vzdělávacích prostředcích a jejich zdrojů. V rámci programu jsou zkoumány i vyučovací metody, obsahy vzdělávání a cíle vzdělávání jednotlivých vyučovacích předmětů, stejně jako výzkum vlivu vládních i nevládních institucí a společnosti jako takové na vzdělávání. Cílem programu je zkvalitnění učebnicové tvorby.
- Za účelem rozvoje metodologie výzkumu učebnic je vypisován *Grant Otto Bennemanna* pojmenovaný podle jednoho z mecenášů ústavu. Podmínkou grantu je dvouměsíční pobyt a výzkum na institutu.
- Každé čtyři roky je vypsán *Grant Roberta Hermannna Tenbrocka*. Grant je určený domácími i zahraničními vědeckými pracovníky zabývajícím se výzkumem učebnic nebo usilujícím o tvorbu nových vzdělávacích materiálů v oblasti historicko-vědních, geografických anebo socio-kulturních předmětů. Důraz je kladen na témata související s Evropou. Naposledy byl grant vypsán v roce 2006.

Georg-Eckert-Institut je uznávaným pracovištěm, které prostřednictvím vypisovaných grantů podporuje rozvoj vědecké komunity zabývajícím se výzkumem učebnic. Vzhledem k mezinárodnímu uznání a relativní blízkosti k České republice je stipendijní pobyt v institutu vhodnou příležitostí pro načerpání zkušeností a vytváření kontaktů souvisejících s výzkumem učebnic na mezinárodní úrovni.

Podrobnější informace lze získat na internetové adrese: <http://www.gei.de>

Učitelský úsměv

Josef Maňák

Pozornost politiků a veřejnosti přitahují hlavně ožehavé problémy, skandály, mordy, nevěry, zpronevěry, podvody, loupeže, krize všeho druhu a podobné zajímavosti. Čas od času se podaří dostat se do popředí zájmu i problematice vzdělávání, škole nebo kultuře. Nedávno tomu tak bylo v souvislosti s výsledky mezinárodních průzkumů, v nichž čeští žáci obsadili nelichotivé pozice, a pokud se týče čtení a porozumění textu, docela propadli. Není třeba žádných detektivů, aby se našli viníci, ale zatím se hledají důkazy, vyšetřování se vede na svobodě.

Vzrušení nad stavem vzdělávání je oprávněné - vždyť žijeme ve společnosti vědění, o níž se předpokládá, že většina lidí získá vědomosti zcela mimořádného rozsahu, a to hlavně efektivními metodami pomocí nejmodernější všemocné techniky. Tato euforie se rychle šíří, vždyť kdo by nechtěl být vybrosen rozsáhlými informacemi, které ani není třeba nosit v hlavě, stačí se připojit do sítě děda vševěda. Může se učitel spokojeně usmívat? Střízlivé hlasy upozorňují na problémy, které tento trend komplikují nebo přímo ohrožují. Celosvětově se potvrdilo, že současná politická, ekonomická i jiná hierarchie se málo zajímá o informace vypovídající o skutečném stavu společnosti, nechte příslušné studie, ba ani noviny, proto její reagování na krizové projevy většinou přicházejí pozdě, jak se potvrzuje v současné ekonomické situaci.

Ve vzdělávací oblasti je tomu obdobně, kritické hlasy na některé problémy při zavádění rámcových vzdělávacích programů se k uším řídicích manažerů vůbec nedostaly. Oprávněně se pozornost obrací na učitele, který z mnoha důvodů nestačí nové požadavky bezchybně realizovat.

Nedostatky se přičítají zejména jeho přípravě, a to hlavně na pedagogických fakultách, ostatní fakulty jsou tolerovány s výmluvou, že jejich poslání je jiné. Pedagogické fakulty nelze jednostranně obhajovat, jistě je možno i nutno mnohé zlepšovat. Tak např. je třeba posílit orientaci na praxi ve spolupráci s vynikajícími školami a učiteli, nezbytné je zvýšit vědeckou produkci, a to zejména v oborech vztahujících se k pedagogické profesi, tj. v pedagogice, psychologii a hlavně v oborových didaktikách. Avšak k vrcholové hierarchii se ještě nedostala informace o potížích oborových didaktiků při zajišťování podmínek k vědeckému růstu (možnost obhajovat vědecké hodnosti a docentury). Problematiku odměňování všech pedagogů velkoryse pomineme, jakož i další otázky, které jsou v kompetenci vrcholných orgánů.

Budme však spravedliví. Byl prosazen perspektivní plán rozvoje vzdělávání (Bílá kniha), zavedeny rámcové vzdělávací programy a další opatření, což jsou nesporně kroky správným směrem, i když svěřit jejich realizaci manažerům je pochybné. Nejnovějším vstřícným sofistickým počinem vrcholných orgánů je návrh učitelských standardů (Standard kvality učitele). Tento budoucí dokument, bezradnými učiteli dychtivě očekávaný, má dokonce projednávat a schvalovat sněmovna, aby někdo nebyl na pochybách, o jak důležitou normu jde. Sněmovna, která vyniká hlavně nechutnými tahanicemi a neschopností něco užitečného prosadit, je jistě kompetentní, aby nekompetentně nařídila učitelům, jak se mají ve škole pohybovat a chovat, aby dobře reprezentovali českou úroveň společnosti vědění. Učitelům úsměv tuhne v očekávání dalších nařízení. Nejen učitele, ale i každého příslušníka našeho národa velice potěší, že učitelé se napříště budou muset na žáky jen usmívat (je třeba ještě specifikovat stupnici šíře úsměvu), navazovat s žáky oční kontakty, chodit při výuce po třídě (diskuse je, zda i na jehlových podpatcích), objasňovat vzdělávací filozofii školy a pěstovat krasomluvu. Osvícení poslanci také rozhodnou, jak má vypadat „správná vyučovací hodina“, „správný učitel“ apod. Běda, nesplní-li učitel všechny ušlechtilé požadavky, potom nebude mít na škole co dělat. Problémy ve školství budou provždy vyřešeny – učiteli

však úsměv na rtech mrzne. Také jiné resorty se snad dočkají nápravy – chystají se prý standardy pro soudce (konečně!), lékaře, bankéře, politiky, ale snad i pro tuneláře, lobisty a defraudanty.

Opusťme tento připravovaný scénář s nadějí, že zvítězí životní realita a že budeme společně usilovat o nápravu veřejných záležitostí, jak se o to pokusil už J. A. Komenský ve své Všeobecné poradě. Všem by mělo být jasné, že každý člověk by měl svědomitě vykonávat práci, k níž je kompetentní a odborně připraven: vláda vládnout a zajišťovat podmínky pro řádný chod společnosti, školy odpovídat za vzdělávání, učitelé vyučovat a vychovávat, rodina vést děti k zachování řádu a etických norem atd. Úředně předpisovat úsměvy, dvakrát denně výměnu ponožek, způsob držení tužky apod. je typický manažerský přístup, který v edukační sféře může napáchat obrovské škody, protože mnohdy jde „jen“ o slušné chování, většinou však požadavky souvisí se specifičností dané profese a nemůže o nich rozhodovat zákonodárný orgán.

Cesta, kterou by měly nastoupit vedoucí řídicí orgány při zabezpečování potřebné vzdělanosti, vede jiným směrem. Jistěže je nutné po společné dohodě stanovit perspektivní cíle, ale hlavně zabezpečovat podmínky pro jejich dosažení, nikoliv určovat detailní postupy, prostředky a metody. Jen státní orgány mohou zajistit předpoklady, aby pedagogové mohli pracovat bezpečně a svobodně, aby byli dostatečně existenčně zajištěni, aby měli vysokou kvalifikaci, aby se dočkali kariévního řádu, školy řídili zkušení pedagogové, nikoliv údržbáři a úředníci, aby se učitelům dostávalo co nejvyššího vzdělání, aby učitelská profese byla ve společnosti vážena, aby ... Potom lze očekávat, že zamrzlý úsměv učitelům roztaje a bude vyjadřovat pohodu a optimismus, který je k výchově nezbytný.

Pozvánka na konferenci

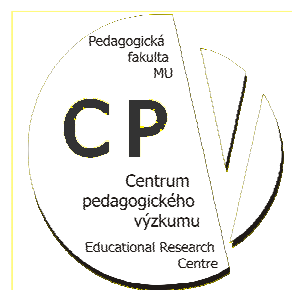
Kurikulum a výuka v proměnách školy

Konference se uskuteční **24. 6. - 25. 6. 2009** v prostorách Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity.

Konference má přispět k řešení výzev a otázek souvisejících s problematikou kurikula a výuky v době probíhajících vzdělávacích reforem.

Bližší informace lze nalézt na internetových stránkách

<http://www.ped.muni.cz/weduresearch>

Centrum pedagogického výzkumu PdF MU
Poříčí 31, 603 00 BRNO
Telefon 549 49 1677
E-mail: CPV@ped.muni.cz

www.ped.muni.cz/weduresearch

Bulletin

Centra pedagogického výzkumu

Pedagogický a oborově didaktický výzkum v zahraničí (2006-2008)

Tomáš Janík, Tomáš Janko,
Petr Knecht, Milan Kubiátko,
Petr Najvar, Veronika Najvarová,
Simona Šebestová

Úvodem

Profiluje-li se Masarykova univerzita jako výzkumná univerzita, je přirozené očekávat, že se její jednotlivé fakulty budou profilovat jako fakulty výzkumné¹⁾. Do jaké výzkumné oblasti má být situováno těžiště výzkumu prováděného na pedagogické fakultě, vyplývá ze samotného názvu fakulty. Očekávat od pedagogické fakulty zaměřenost na pedagogický výzkum, resp. na výzkum vzdělávání²⁾ je samozřejmostí do té míry samozřejmou, že se nelze nepozastavit nad tím, proč jsme se rozhodli vypracovat analýzu *Pedagogický a oborově didaktický výzkum v zahraničí (2006-2008)*.

Uvnitř tohoto čísla:

Pedagogický a oborově didaktický výzkum v zahraničí (2006-2008)

Došlo do redakce 1. dubna

Postoje studentů vysokých škol k netopierom

(Pedagogický) výzkum: zaklínadlo mocných

Zpracování této analýzy lze vnímat jako výraz snahy o koncepční přístup k výzvám i rizikům, s nimiž je Pedagogická fakulta MU v oblasti vědy a výzkumu konfrontována. Ale vraťme se k hlavnímu motivu tohoto úvodníku: Jak je to se zaměřeností PdF MU na pedagogický výzkum? Domníváme se, že Pedagogická fakulta má potenciál rozvíjet výzkum zejména v oblasti pedagogiky a oborových didaktik, přičemž významné přispění lze očekávat od absolventů a studentů doktorských studijních programů, které jsou na PdF MU realizovány. Současně se však ukazuje, že publikační aktivity oborových didaktiků zatím nejsou výrazněji směřovány do hlavních publikačních platforem pedagogické vědy (tj. do časopisů) a řešené projekty jsou spíše rozvojového než výzkumného charakteru. Zaměřuje se pedagogický a oborově didaktický výzkum realizovaný na PdF MU na nosná a relevantní výzkumná témata rozvíjená v zahraničí? Pokud ano,

¹⁾ Viz k tomu formulace z *Dlouhodobého záměru Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity do roku 2010*: „Fakulta bude intenzivně rozvíjet výzkumnou činnost. Vedle tradičního oborově orientovaného výzkumu vybuduje výzkumné centrum zaměřené zejména na problematiku výchovy a vzdělávání. ... Výzkum se bude vedle oborových témat orientovat i na didaktickou problematiku s cílem zvýšit prestiž oborově didaktického výzkumu. Fakulta bude systematicky připravovat výzkumné projekty a předkládat je ve významných grantových programech.“

²⁾ Jak uvádějí Mandl a Koppová et al. (2005, s. 1), „...výzkum vzdělávání se zaměřuje na problémy spojené s předpoklady, procesy a výsledky vzdělávání – uvnitř i vně (vzdělávacích) institucí – a to v průběhu celé životní dráhy jedince. Není explicitně přiřazen žádnému oboru, vyznačuje se svým vlastním metodickým přístupem. Příspěvky k výzkumu vzdělávání tedy nelze očekávat pouze od pedagogiky, ale také od oborových didaktik, od psychologie, od sociologie a do jisté míry také od ekonomie“. Lze tedy rozlišovat např. pedagogický výzkum vzdělávání, psychologický výzkum vzdělávání, sociologický výzkum vzdělávání, ekonomický výzkum vzdělávání, filozofický výzkum vzdělávání apod. Viz k tomu také přehledová studie: Janík, T. a kol. (2009).

zakládá to možnost napojit se do mezinárodní odborné komunity, realizovat mezinárodně srovnávací výzkumy, získat grantovou podporu pro výzkumy apod.

S ohledem na výše uvedené otázky byl formulován následující cíl analýzy: Podat aktuální systematický přehled výzkumných oblastí (témat) v pedagogice a oborových didaktikách v zahraničí a na jeho základě stanovit systémový soubor klíčových výzkumných oblastí (témat) pro budoucí výzkum, vývoj a inovace na PdF MU.

Metodický postup

Témata zahraničního pedagogického a oborově didaktického výzkumu byla identifikována na základě:

- Analýzy konferenčních témat a zaměření odborných sekcí nadnárodních asociací: European Educational Research Association (EERA), American Educational Research Association (AERA), European Association for Research on Learning and Instruction (EARLI).
- Analýzy studií publikovaných v letech 2006-2008 na stránkách mezinárodních odborných časopisů: European Educational Research Journal, Educational Research Review, Journal of Curriculum Studies, Language Learning, Journal for Research in Mathematics Education, International Journal of Science Education, Journal of Research in Arts, Journal of Teaching in Physical Education.

Výsledky

Analýza zaměřená na nadnárodní asociace pedagogického výzkumu³⁾

Na tematickou orientaci a trendy v zahraničním pedagogickém výzkumu lze dobře usuzovat na základě tematických sítí, zaměření konferencí, případně plenárních přednášek nadnárodních asociací, které se angažují v pedagogickém výzkumu. Lze je ukázat na příkladu tří asociací, které jsou v euro-americkém kontextu nejvýznamnější. Jde o dvě všeobecně zaměřené asociace s ambicí kontinentální – EERA a AERA – a dále o evrop-

³⁾Tato analýza se opírá o přehledovou studii: Janík, Pol, Rabušicová (2009).

skou asociaci zaměřenou na jednu z širokých tematických oblastí, jíž jsou didaktické otázky učení a vyučování – EARLI.

- V rámci Evropské asociace pedagogického výzkumu (European Educational Research Association – EERA) je v současnosti ustanoveno 27 sekcí: Kontinuální profesní rozvoj učitelů a vedoucích pracovníků škol; Odborné vzdělávání a výcvik; Kurikulární inovace realizované školami a učiteli; Inkluzivní vzdělávání; Děti a mládež v ohrožení a vzdělávání ve městech; Otevřené učení: média, prostředí a kultura; Sociální spravedlivost a interkulturní vzdělávání; Ekonomie vzdělávání; Hodnocení žáků; Výzkum učitelského vzdělávání; Zajišťování kvality a efektivita škol; Informační centra a knihovny v pedagogickém výzkumu; Filozofie vzdělávání; Komunity a jejich školy; Spolupráce ve výzkumu ve vzdělávání; Informační a komunikační technologie ve vzdělávání a výcviku; Historie vzdělávání; Komparativní pedagogika; Etnografie; Výzkum inovativních interkulturních učebních prostředí; Síť postgraduátů; Výzkum ve vyšším vzdělávání; Výzkum vzdělávací politiky; Výzkum dětských práv ve vzdělávání; Leadership ve vzdělávání; Otevřená síť; Didaktika: vyučování a učení.
- Americká asociace pedagogického výzkumu (American Educational Research Association – AERA) je členěna do 12 sekcí: Administrativa, organizace, leadership; Výzkum kurikula; Učení a výuka; Měření a metodologie výzkumu; Poradenství a rozvoj lidských zdrojů; Historie a historiografie; Sociální kontext vzdělávání; Evaluace škol a rozvíjení programů; Pedagogika v profesích; Postsekundární vzdělávání; Vyučování a učitelské vzdělávání; Vzdělávací politika. Ty se dále člení do sekcí, jichž je kolem dvou set.
- Uvnitř specifitěji zaměřené Evropské asociace pro výzkum učení a vyučování (European Association for Research on Learning and Instruction – EARLI) pracuje na dvě desítky

sekcí: Hodnocení a evaluace; Porozumění textu a grafikám; Konceptuální změna; Vyšší vzdělávání; Individuální odlišnosti v učení a ve výuce; Výukový design; Učení se a výuka s počítači; Motivace a emoce; Fenomenografie a variační teorie; Sociální interakce v učení a ve výuce; Vyučování a učitelské vzdělávání; Psaní; Morální a demokratická výchova; Učení a profesní rozvoj; Speciální vzdělávací potřeby; Metakognice; Kvalitativní a kvantitativní přístupy k učení a k výuce; Pedagogická efektivita; Náboženská a duchovní výchova; Učení podporované počítačem.

Pohled na zaměření aktivit jednotlivých sekcí umožňuje ukázat i na některé obecnější tendence. Obsahové odlišení 27 sekcí EERA naznačuje, že celkově jde o poměrně široké tematické rozpětí. Vymezení jednotlivých sekcí má blízko k tradičním tématům, méně často se v sekcích explicitně odráží řada současných a budoucích výzev společnosti, a tedy i výchovy a vzdělávání. Převažující tradiční tematická vymezení, např. historie pedagogiky, filozofie pedagogiky, didaktika, srovnávací pedagogika, výzkum učitelského vzdělávání apod., jsou doplněny skupinou sekcí, které se zaměřují na témata, jež se etablovala v pedagogickém výzkumu většinou v posledních několika desetiletích (etnografie, inkluзивita, další vzdělávání učitelů a vedoucích pedagogických pracovníků, kvalita a efektivita škol, vzdělávací politika, otevřené učení apod.). Přesahy směrem k tématům, jež lze považovat za témata relativně nová (celoživotní učení, průniky formálního, neformálního a informálního učení, evropská dimenze apod.) se ve vymezeních sítí EERA zatím explicitně neobjevují. Navzdory tomu se však v řadě z těchto sítí pod tradičním vymezením řeší aktuální obsahy. Je přitom zřejmé, že tradice a čerstvé výzvy „nové Evropy“ a dnešního světa se i zde setkávají a kloubí specifickým způsobem.

Dokladem toho, že nová témata nemohou zůstat na půdě EERA zcela opomenuta, jsou tematická zaměření nedávných plenárních vystoupení na některých konferencích této asociace: vysoké

školy a evropský regionalismus, způsoby myšlení o vzdělávání a výchově v Evropě (2000), sociální reflexe a praktická a profesní relevance pedagogického výzkumu v Evropě, rozmanitost (jazyková, kulturní a jiná) (2001), hodnocení kvality pedagogického výzkumu (2002), vzdělávání a znalostní ekonomiky, globalismus, (2005), plurikulturalismus a plurilingvismus v Evropě (2006).

Poněkud jiná je situace v AERA. Tematická vymezení některých z jejích 12 sekcí explicitně směřují ve shodě s dobovým diskursem pedagogiky širěji – např. k sociálnímu kontextu vzdělávání, ke vzdělávání v různých profesích (nejen v učitelské), k poradenství a k rozvoji lidských zdrojů. Souvislosti s celoživotním učením realizovaným v řadě oblastí společenského života, stejně jako souvislosti s kontextem, v němž se pedagogický výzkum a vzdělávání odehrávají, jsou zřetelné. Na velkou šíři a rozmanitost zájmů pedagogických výzkumníků ukazuje 165 speciálních zájmových skupin ustavených v rámci AERA.

Velmi cenným zdrojem, který naznačuje rozdíl mezi situací v Evropě a v USA, jsou hlavní témata konferencí AERA: pedagogický výzkum a veřejný zájem (2006), demografie a demokracie v době akontability (2005), podpora zviditelnění a důvěryhodnosti pedagogického výzkumu (2004), akontabilita pro kvalitu vzdělávání (2003), validita a hodnoty v pedagogickém výzkumu (2002). Vedle toho se řeší i další témata, např. Na prahu 21. století: výzvy a příležitosti (2000), a hodně prostoru se dostává i tématu výchovy a demokracie. Z uvedeného je zřetelně vidět, jak silně, silněji než v Evropě, je americká platforma pedagogického výzkumu orientována na vnější prostředí a patrně je na něm i více závislá.

Ukazuje se, že pedagogický výzkum v Evropě i v Severní Americe věnuje pozornost soudobým, širokým a komplexním otázkám výchovy a vzdělávání. Činí tak s různou mírou pozornosti k jednotlivým oblastem a s různou mírou ohledu na vnější prostředí. Aktivity v rámci EERA ukazují na vliv tradice a na postupné otevírání se evropského pedagogického výzkumu novým tématům i širšímu prostředí, v němž je výzkum realizován. Aktivity AERA jsou

zřetelněji orientovány na soudobé trendy vývoje a na vnější prostředí pedagogického výzkumu. Srovnání do jisté míry naznačuje větší rozsah zájmů, ale i dynamičnost aktivit v rámci Americké asociace pedagogického výzkumu, pokud jde o explicitně vyjádřené tematické priority. Pedagogický výzkum tam věnuje více pozornosti kontextu, v němž je realizován (zejména politickému a ekonomickému), v případě pedagogického výzkumu v rámci EERA není toto hledisko tak významné. Tyto i další podobnosti a rozdíly ukazují mimo jiné i na vliv kulturních, historických, politických a dalších tradic prostředí, v němž se pedagogický výzkum uskutečňuje.

zejména v přírodovědných předmětech (biologie, chemie, fyzika, v menší míře i geografie). Další tematickou oblastí je zkoumání postojů (k přírodním vědám, k vybraným tématům přírodovědných předmětů apod.). Bývají publikovány i studie, které zkoumají přírodovědnou gramotnost. V některých číslech se objevily i příspěvky řešící problematiku zavádění ICT do výuky.

<http://www.ingentaconnect.com/content/routledg/tсед>

Časopis *Journal for Research in Mathematics Education* je vydáván od roku 1969, každý ročník je tvořen pěti čísly, přičemž každé číslo obsahuje 3 – 4 studie. V letech 2006-2008 se na jeho stránkách objevovala tematika kurikula (kurikulum založené na standardech, efekty předškolního matematické-

EERA	AERA	EARLI
historie pedagogiky; filosofie pedagogiky; didaktika; srovnávací pedagogika; výzkum učitelského vzdělávání; etnografie; inkluzivita, další vzdělávání učitelů a pedagogických pracovníků; kvalita a efektivita škol; vzdělávací politika; otevřené učení; plurikulturalismus a plurilingvismus v Evropě; vzdělávání a znalostní ekonomiky, globalismus; hodnocení kvality pedagogického výzkumu; sociální reflexe a praktická a profesní relevance pedagogického výzkumu v Evropě, rozmanitost (jazyková, kulturní a jiná); vysoké školství a evropský regionalismus, způsoby myšlení o vzdělávání a výchově v Evropě	sociální kontext vzdělávání; vzdělávání v různých profesích; poradenství; rozvoj lidských zdrojů; pedagogický výzkum a veřejný zájem; demografie a demokracie v době akontability; podpora zviditelnění a důvěryhodnosti pedagogického výzkumu; akontabilita pro kvalitu vzdělávání; validita a hodnoty v pedagogickém výzkumu	hodnocení a evaluace; porozumění textu a grafikám; konceptuální změna; vyšší vzdělávání; individuální odlišnosti v učení a ve výuce; výukový design; učení se a výuka s počítači; motivace a emoce; fenomenografie a variační teorie; sociální interakce v učení a ve výuce; vyučování a učitelské vzdělávání; psaní; morální a demokratická výchova; učení a profesní rozvoj; speciální vzdělávací potřeby; metakognice; kvalitativní a kvantitativní přístupy k učení a k výuce; pedagogická efektivita; náboženská a duchovní výchova; učení podporované počítačem

Tab. 1: Tematické a oborové zaměření nadnárodních výzkumných asociací

Analýza zahraničních odborných časopisů

Časopis *International Journal of Science Education* je zařazen mezi časopisy SCI. Ročně vychází 15 čísel, z nichž alespoň dvě jsou monotematická. Monotematická čísla mohou být zaměřena úzce oborově (např. vyučování chemie), či mohou pokrývat širší oblast (např. neformální vzdělávání). V průběhu sledovaného období bylo publikováno 244 článků. Časopis si již při svém vzniku vytyčil tematickou linii, kterou více méně stále naplňuje. Jedná se o oblast zkoumání porozumění učivu,

ho kurikula, výzkum učebnic, překryv projektovaného a realizovaného kurikula), procesuální stránky výuky (vyučování a učení v první třídě, reformy vyučování matematice, návrat k procedurálním znalostem) a objevovaly se i studie zaměřené na žáka (pomalejší žáci a rychlejší ICT prostředky, rozdíly mezi žáky v matematice). Nechyběly ani studie věnující se vzdělávání (budoucích) učitelů matematiky (nová černá skříňka: výuka matematiky u studentů učitelství matematiky). Z obsahových prvků ležel důraz na výuce zlomků a geometrii. Co se týče metodologie, převažovaly případové studie a kvantita-

tivní studie učebních výsledků žáků.

http://my.nctm.org/eresources/archive.asp?journal_id=1

Časopis *Journal of Curriculum Studies* ve sledovaném období publikoval odborné studie spadající do více než 50 tematických oblastí. Jeho tematický záběr je tedy poměrně široký a není možné jej označit za časopis, který přistupuje ke kurikulu pouze jako k souboru dokumentů bez širších souvislostí, které mohou podobu kurikula ovlivňovat (výuka, podmínky a aktéři vyučovacího procesu). Nejvíce zastoupenou tematickou oblastí je tvorba kurikula a jeho inovace (curriculum development and curriculum innovation) jednak v rámci tzv. průřezových témat (výchova k demokracii a občanství, multikulturní výchova, environmentální výchova, výchova k hodnotám) a jednak v rámci dlouhodobě etablovaných vyučovacích předmětů (přírodní vědy, historie, jazyky, informatika). Časopis poskytuje výraznější prostor také příspěvkům s tematikou spravedlivosti a rovného přístupu ke vzdělání, výzkumu učebnic (zejména obsahovým analýzám učebnic) a profesní přípravě učitelů (Pedagogical Content Knowledge, Teacher Beliefs, Teacher Perceptions, Teacher Behavior, Teacher Education aj.).

<http://www.ingentaconnect.com/content/0022-0272>

Studie publikované v časopise *Learning Languages* (2006 – 2008) se zaměřují především na témata osvojování druhého/cizího jazyka (Second language acquisition) ve vztahu k různým ovlivňujícím faktorům (věk, podobnost mezi mateřským a cizím jazykem, neurokognitivní vývojové faktory atd.), učební strategie (např. strategie osvojování slovní zásoby, strategie uplatňované při porozumění čtenému textu atd.), pragmatická kompetence a faktory ovlivňující její rozvoj. Velká pozornost (monotematické číslo) byla věnována problematice testování a hodnocení v cizím jazyce.

<http://www3.interscience.wiley.com/journal/117984950/toc>

Časopis *European Educational Research Journal* je vydáván od roku 2001, každý ročník tvoří čtyři čísla, přičemž každé číslo obsahuje cca 6 studií. V letech 2006-2008 na jeho stránkách dominovala zejména tematika vzdělávací politiky (studie zabývající se různými aspekty vzdělávací politiky na národních úrovních i záležitosti celoevropské vzdělávací politiky) a problematika řízení ve školství. Objevovaly se však i studie věnující se problematice kvality ve vzdělávání či sociálním aspektům ve vzdělávání. Ze vzdělávacích stupňů ležely nejčastěji v ohnisku zájmu univerzitní a celoživotní vzdělávání. Nechyběly studie věnující se pedagogickému výzkumu v obecné rovině (metodologické otázky, metaanalýzy). Ve sledovaném období vyšlo několik monotematických čísel, věnovaných například vybraným didaktickým paradigmatům či problematice multikulturalismu a diverzity ve vzdělávání. Je zajímavé, že i studie zaměřené výhradně na české prostředí jsou zpracovávány zahraničními autory (např. Dana Moree, Cees Klaassen & Wiel Veugelers: Teachers' Ideas about Multicultural Education in a Changing Society: the case of the Czech Republic).

<http://www.worldwords.eu/eeerj/content/maincontents.asp>

Časopis *Educational Research Review* je vydáván od roku 2006, každý ročník je tvořen dvěma čísly, přičemž každé číslo obsahuje přibližně 5 studií. V letech 2006-2008 se na jeho stránkách objevovala tematika psychologických aspektů ve vzdělávání (motivace, kognice, metakognice), problematika miskonceptů a prekonceptů a témata učitelova jednání, učitelské profese a učitelského vzdělávání. Stranou pozornosti neležela ani témata vztahující se k edukaci v primárním a sekundárním vzdělávání (učební strategie, role žákovského jazyka, sociálně patologické jevy apod.).

http://www.elsevier.com/wp/find/journaldescription.cws_home/706817/description#description

Studies in Art Education je recenzovaný čtvrtletní časopis, který informuje o kvantitativním, kvalitativním, historickém a filosofickém výzkumu v umělecké výchově/vzdělávání (art education). Zabývá

Doména	Hlavní výzkumná témata
jazyková	osvojování cizího jazyka ve vztahu k různým faktorům, učební strategie, pragmatická koncepce a faktory ovlivňující její rozvoj, testování a hodnocení v cizím jazyce apod.
matematická	kurikulum, procesuální stránky výuky, výkonnost žáka, vzdělávání budoucích učitelů matematiky, metodologické studie apod.
přírodovědná	porozumění učivu, zkoumání postojů, přírodovědná gramotnost, zavádění informačních a komunikačních technologií do výuky apod.
společenskovední	sociální aspekty ve vzdělávání, didaktická paradigma, multikulturalismus, diverzita ve vzdělávání, psychologické aspekty ve vzdělávání, prekoncepty, učitelská profese, učitelské vzdělávání
uměnovědní	teorie a praxe umělecké produkce, kritiky, estetiky, dějin umění, kurikula, výuky a evaluace apod.
tělovýchovná	vzdělávací dokumenty a programy, motivace a postoje žáků k tělesné výchově, rozvoj motorických dovedností, vztah k tělesné aktivitě, gender, profesní rozvoj učitelů apod.

Tab. 2: Přehled hlavních výzkumných témat (zahraniční časopisy)

se zkoumáním teorie a praxe v oblasti umělecké produkce, kritiky, estetiky, dějin umění, kurikula, výuky a evaluace. Ve studiích lze nalézt zprávy o aplikovaném výzkumu z oblasti antropologie, vzdělávání, psychologie, filosofie a sociologie.

<http://www.highbeam.com/Studies+in+Art+Education/publications.aspx>

Journal of Teaching in Physical Education je vydáván od roku 1981. Každý ročník je tvořen čtyřmi čísly časopisu. Počet studií se v jednotlivých číslech liší, pohybuje se od 4 do 10. Na stránkách časopisu se v rozmezí let 2006-2008 objevuje problematika vzdělávacích dokumentů a programů pro výuku tělesné výchovy, tematika faktorů ovlivňujících motivaci a postoje žáků k tělesné výchově. Pozornost je věnována i faktorům ovlivňujícím rozvoj motorických dovedností a vztah k tělesné aktivitě. Vyskytují se však i příspěvky zabývající se např. faktorem zábavy, problematikou genderu, či vyhledáváním pomoci učitele žáky v tělesné výchově. Monotematická čísla časopisu se orientují na profesní rozvoj učitelů apod.

<http://www.humankinetics.com/JTPE/bissues.cfm>

Literatura

Dlouhodobý záměr Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity.

JANÍK, T. a kol. *Kurikulum – výuka – školní klima – učitelské vzdělávání. Analýza nálezů českého pedagogického výzkumu (2001-2008)*. Brno : MU, 2009.

JANÍK, T.; POL, M.; RABUŠICOVÁ, M. Pedagogický výzkum v zahraničí. In PRŮCHA, J. (ed.) *Pedagogická encyklopedie*. Praha : Portál, 2009 (v tisku).

MANDL, H.; KOPP, B. (Hrsg.) *Impulse für die Bildungsforschung: Stand und Perspektiven*. Berlin : Akademie Verlag, 2005.

Došlo do redakce 1. dubna

Anděla Ravjan

V rámci přípravy disertační práce se mi dostalo jedinečné příležitosti strávit uplynulý semestr na *Katedře edukace* Fakulty pedagogiky Univerzity ve Vemětodorsku ve východním Osterstánu. V této krátké zprávě, která v mnoha ohledech navazuje na zprávu z mé předchozí stáže (Ravjan 2008), bych se ráda stručně věnovala nejnovějším trendům ve financování pedagogického výzkumu a jejich důsledkům pro práci pracovníků tamní fakulty.

V souvislosti s transformací způsobu financování výzkumu v rámci Vemětodorské univerzity dochází na státní úrovni ke změnám ve způsobu hodnocení výsledků výzkumu. Po desetiletích strávených ve sféře vlivu Sovětského svazu totiž první konfrontace se zahraničním výzkumem poukázaly na zásadní disproporce v kvalitě zejména v oblasti společenskovedního výzkumu. V doméně edukačních věd je snad tato disproporce nejzřetelnější, což je zřejmě dáno tím, že pedagogika – jako věda

hledající cesty k naplňování výchovného ideálu – je z povahy věci v totalitních systémech řízena dominantní ideologií.

A tudíž zatímco odborníci v edukačních vědách na Vemětodorské univerzitě v posledních desetiletích řešili úkoly spojené s filosofickou justifikací systémových křivd, což v principu vedlo k zakrnění vědecké pedagogiky, výzkum v západním bloku procházel podstatnými proměnami spočívajícími v precizaci metodologie a akcentaci empirického poznávání. Tento politický vývoj způsobil, že prakticky celá jedna generace výzkumníků byla bez vlastního přičinění odtržena od dění ve světovém edukačním empirickém výzkumu; zatímco světová pedagogika je založena na odborné diskusi na stránkách vědeckých časopisů, osterstánská odborníci donedávna pokračovali ve vydávání filosofujících statí v konferenčních sbornících lokálního významu či v metodických časopisech.

K pokusu o napravení této neblahé situace došlo před pěti lety v Osterstánu na státní úrovni zavedením řady kvantitativních indikátorů pro stanovování kvality výstupů společenskovedního výzkumu s cílem trvale posilovat jeho kvalitu (neboť není pochyb o tom, kvantitativní indikátory jsou v principu velmi snadno stanovitelné a kontrolovatelné, na rozdíl od indikátorů kvalitativních). Financování společenskovedního – tedy i pedagogického – výzkumu v Osterstánu se v současnosti odvíjí od toho, do jaké míry výstupy pracovníků dané univerzity naplňují indikátory, ze kterých vybírám následující: za kvalitní výstup je považován ten, který je otištěn v monografii spíše než v konferenčním sborníku, vychází v odborném spíše než metodickém časopise, má mezinárodní spíše než lokální význam (v ideálním případě vychází v některém ze světových jazyků), jeho autor je zaměstnancem výzkumného ústavu spíše než katedry, text je často citován jinými autory.

Vemětodorská univerzita je bezkonkurenčně nejlépe financovanou osterstánskou univerzitou. Za hlavní důvod považuji to, že její odborníci nejrychleji našli způsob, jak naplnit státem daná kritéria kvality výzkumu. Z roku na rok se prudce zvýšil počet vydaných monografií na úkor počtu

vydaných konferenčních sborníků (obsah publikací se sice nezměnil, ale příspěvky byly označeny za kapitoly). Metodické časopisy požádaly o změnu statutu na odborné časopisy; mimo to byly zakládány nové a nové časopisy splňující daná kvantitativní hlediska. Konference začaly vábit hosty z okolních států, aby mohly být vydávány za mezinárodní. Katedry byly hromadně přejmenovávány na výzkumné ústavy. Byly zaznamenány případy kolegů, kteří zcela zanevřeli na svůj rodný jazyk a veškerou svoji tvorbu nechávali překládat do některého ze světových jazyků (publikováním identického textu ve dvou jazykových mutacích mimochodem zdvojnásobili svoji odbornou produkci). Jiní kolegové pak ve svých pracích citovali své odborné přátele s ohledem spíše na vzájemnou reciprocitu než na obsahovou a odbornou logiku textů.

Takto organizovaný výzkum je velmi efektivní, pokud jde o získávání finančních prostředků na další výzkum. Za jeho jediný, avšak poměrně závažný nedostatek považuji fakt, že pro svou zaměřenost na formu a zcela nedostatečnou orientaci na obsah nepřinesl pedagogický výzkum na Vemětodorské univerzitě za posledních pět let ani náznak jakéhokoli vědeckého poznatku. To byl také jeden z hlavních důvodů, proč jsem svou stáž předčasně ukončila a vrátila se do České republiky. Na Masarykově univerzitě zcela jistě nebudu mít příležitost strategie odpozorované na stáži ve Vemětodorsku uplatnit.

Literatura

RAVJAN, A. Zpráva ze stáže. In KNECHT, T.; NAJVAROVÁ, V. (eds). *Bulletin CPV 2008*. Brno : MU, 2008.

Postoje študentov vysokých škôl k netopierom

Milan Kubiátko, Pavol Prokop,
Jana Fančovičová

V tomto príspevku sú stručne popísané výsledky výskumu. Kompletný článok je uverejnený v časopise *Anthrozoös*¹⁾.

Niektoré živočíchy vyvolávajú v ľuďoch strach a obranné správanie (Öhman 1986), pretože mohli byť pre ľudí nebezpečné v prehistorickej dobe (Shepard 1997). Na druhej strane, ľudia majú často strach z neškodných „hnusných“ zvierat ako sú napríklad šváby, pavúky, potkany a netopiere (Matchett, Davey 1991). Vyhybanie sa neškodným zvieratám môže mať tri príčiny. Prvou je strach zo zvierat, ktoré sú priamo alebo nepriamo spojené s prenosom choroby (netopiere, potkany, myši). Druhou príčinou je nechúť k pokrývku tela – sliz, ktorý vyvoláva odpor k týmto zvieratám u niektorých ľudí (slimáky, dáždovky). Treťou príčinou je vyhybanie sa takým zvieratám, ktoré na jednej strane môžu prenášať choroby a na druhej strane slúžia aj ako modelové zvieratá, ktoré sú spojené s chorobami prípadne s nečistým prostredím (Matchett, Davey 1991).

Netopiere patria spolu s hmyzom, myšami a hadmi medzi zvieratá z ktorých majú ľudia najčastejšie fobický (chorobný) strach (Robins, Regier 1991). Strach z netopierov môže byť spôsobený s ich spájaním kvôli prenášaniam parazitov a rôznych chorôb, najčastejšie besnoty. Tiež médiá prezentujú netopiere ako zvieratá, ktorých sa treba báť (Whitaker, Douglas 2006). Pravda je však taká, že veľmi malé množstvo netopierov je nakazených a predstavuje nebezpečenstvo pre ľudí (Olnhausen, Gannon 2004). Hororové filmy prezentujú netopiere ako upírov, skutočnosť je

¹⁾PROKOP, P.; FANČOVIČOVÁ, J., KUBIATKO, M. Vampires are still alive: Slovakian students' attitudes toward bats. *Anthrozoös*, 2009, roč. 22, č. 1, s. 19 – 30.

však taká, len 3 z 1000 druhov netopierov sa živí krvou iných zvierat a ani tieto druhy nepredstavujú pre človeka nebezpečenstvo (Mayen 2003).

Ďalším dôvodom, prečo netopiere nepatria medzi obľúbené zvieratá môže byť fakt, že ľudia preferujú zvieratá, ktoré sú im podobné morfológickou stavbou, na rozdiel od zvierat, ktoré sú značne odlišné a následne sú hodnotené negatívne (Knight et al. 2003).

Jedným z dôvodov, pre ktorý môžu byť netopiere hodnotené negatívne je aj ich spôsob života. Sú to nočné živočíchy, cez deň sa ukrývajú na ťažko prístupných miestach. Ich spôsob života bol dlho záhadou aj pre vedeckých pracovníkov a pre mnohých ľudí je záhadou doteraz a kvôli nízkej úrovni vedomostí vznikali o netopieroch rôzne mýty. Preto nie je prekvapujúci negatívny postoj ľudí k týmto živočíchom, kvôli nedostatku vedomostí o nich (Bjerke, Østdahl 2004). Mýty resp. alternatívne koncepcie o prírodných javoch sa líšia od vedeckých konceptov. Alternatívne koncepcie sa líšia v závislosti od veku, mentálnych schopností, pohlavia a tiež aj od prostredia, v ktorom jedinec žije. Alternatívne koncepcie sú často hlboko zakorenené v mysliach ľudí a ťažko odstrániteľné klasickými vyučovacími metódami. Učitelia môžu byť preto jeden z faktorov zodpovedných za nesprávne pochopenie učiva žiakmi (Yip 1998). Budúci učitelia by preto mali mať správne vedomosti o zvieratách, neovplyvnené mýtmi.

Výskum sa zamerával na zistenie vzťahu medzi postojmi, vedomosťami a vierou v mýty o netopieroch u študentov vysokých škôl. Vo výskume boli porovnávaní študenti, ktorí študujú biológiu a tí, ktorí biológiu neštudujú.

Vo výskume sa overovala platnosť troch hypotéz:

1. Slabé vedomosti a viera v mýty o netopieroch budú mať za následok negatívne postoje k tejto skupine živočíchov.
2. Dievčatá budú mať negatívnejšie postoje k netopierom v porovnaní s chlapcami.
3. Mýty o netopieroch budú rovnaké u študentov, ktorých študijným odborom je biológia

v porovnaní so študentmi, ktorí biológiu neštudujú.

Ako merný nástroj bol použitý 5-stupňový škálovací dotazník Likertovho typu. Dotazník obsahoval 57 položiek, ktoré boli formulované pozitívne aj negatívne (Oppenheim 1999). Negatívne položky boli pri vyhodnocovaní prekódované opačne.

Validitu dotazníka overovali dvaja profesori zoológie, ktorí skontrolovali správnosť položiek a tiež dvaja učitelia biológie. Na základe ich pripomienok bol dotazník upravený na verziu, ktorá sa použila vo výskume.

Výsledky získané vo výskume boli podrobené faktorovej analýze, na základe ktorej bolo stanovených 5 nezávislých faktorov/dimenzií. Faktory boli pomenované nasledovne:

1. Negativistická dimenzia;
2. Vedecká dimenzia;
3. Ekologická dimenzia;
4. Vedomosti;
5. Mýty.

Reliabilita celého dotazníka aj jednotlivých dimenzií bola zameraná prostredníctvom Cronbachovho alpha. Cronbachovo alpha dotazníka dosahovalo hodnotu 0,93, čo indikuje vysokú reliabilitu. Jednotlivé dimenzie dosahovali akceptovateľnú hodnotu reliability (0,63 – 0,92), akurát pri dimenzii Vedomosti bola hodnota $\alpha = 0,56$.

Vzorku tvorilo 236 študentov z dvoch slovenských univerzít. Keďže výskum sa uskutočnil na fakultách s pedagogickým zameraním, kde prevládajú dievčatá, bolo nemožné získať rovnaký pomer pohlaví. Počet chlapcov vo vzorke bol 77 a počet dievčat 159. Viac ako 40 % študentov bolo označených ako biológovia a zvyšní nemali vo svojej aprobácii tento predmet.

Dotazník bol administrovaný študentom počas prednášok, bolo im vysvetlené, že sa nejedná o test. Vyplnenie dotazníka zabralo maximálne 20 minút. Medzi študentov bolo distribuovaných 250 dotazníkov, vrátilo sa 236. Návratnosť bola približne 94 %.

Celková úspešnosť vo vedomostnej dimenzii bola 42,3 %. O málo úspešnejší boli študenti pri dimenzii, ktorá sa týkala mýtov o netopieroch (43 %). Pri vyhodnocovaní postojov k netopierom, najvyššie skóre bolo dosahované v Ekologickej dimenzii a najnižšie v Negativistickej dimenzii. Použitím viacfaktorovej analýzy rozptylu (MANOVA) bol zistený štatisticky významný rozdiel vo výsledkoch medzi chlapcami a dievčatami vo všetkých dimenziách okrem Vedeckej. Chlapci dosahovali vo všetkých dimenziách vyššie skóre ako dievčatá. Týmto zistením sa potvrdila jedna z hypotéz, kde bol predpoklad negatívnejšieho postoja dievčat k netopierom v porovnaní s chlapcami. Poslucháči biológie dosahovali štatisticky lepšie skóre vo všetkých sledovaných dimenziách okrem mýtov, na základe čoho sa potvrdila ďalšia hypotéza, keďže bol predpoklad, že biológovia sa nebudú líšiť vo výsledkoch od nebiológov pri mýtoch o netopieroch.

Ďalej bol zistený pozitívny vzťah medzi všetkými sledovanými dimenziami. Najväčšia korelácia ($r = 0,61$) bola medzi vedeckou a negativistickou dimenziou, čo naznačuje, že strach z netopierov je ovplyvnený záujmom študentov o biológiu netopierov. Vzťah medzi vedomosťami, mýtmi a postojmi potvrdzuje poslednú hypotézu, že viera v mýty o netopieroch a slabé vedomosti vyúsťia do negatívneho postoja k tejto skupine živočíchov.

Literatura

- BJERKE, T.; ØSTDAHL, T. Animal-related attitudes and activities in an urban population. *Anthrozoös*, 2004, roč. 17, s. 109–129.
- KNIGHT, S.; NUNKOOSING, K.; VRIJ, A.; CHERRYMAN, J. Using grounded theory to examine people's attitudes toward how animals are used. *Society & Animals*, 2004, roč. 11, s. 307–327.
- MATCHETT, G.; DAVEY, G. C. L. A test of a disease-avoidance model of animal phobias. *Behaviour Research and Therapy*, 1991, roč. 29, s. 91–94.
- MAYEN, F. Haematophagus bats in Brazil, their role in rabies transmission, impact on dđ health, livestock industry and alternatives to an indiscriminate reduction of bat population. *Journal of*

- Veterinary Medicine*, 2003, roč. 50, s. 469–472.
- ÖHMAN, A. Face the beast and fear the face: Animal and social fears as prototypes for evolutionary analyses of emotion. *Psychophysiology*, 1986, roč. 23, s. 123–145.
- OLNHAUSEN, L. R.; GANNON, M. R. An evaluation of bat rabies prevention in the United States, based on an analysis from Pennsylvania. *Acta Chiropterologica*, 2004, roč. 6, s. 163–168.
- OPPENHEIM, A. N. *Questionnaire Design, Interviewing and Attitude Measurement*. London: Continuum International Publishing Group, 1999.
- ROBINS, L. N.; REGIER, D. A. *Psychiatric Disorders in America*. New York : The Free Press, 1991.
- SHEPHARD, P. *The Others*. Washington, DC : Island Press, 1997.
- WHITAKER , J. O.; DOUGLAS, L. R. Bar rabies in Indiana. *Journal of Wildlife Management*, 2006, roč. 70, s. 1569–1573.
- YIP, D. Y. Identification of misconceptions in novice biology teachers and remedial strategies for improving biology learning. *International Journal of Science Education*, 1998, roč. 20, s. 461–477.

(Pedagogický) výzkum: zaklínadlo mocných

Petr Knecht

V roce 2008 zpracovalo CPV PdF MU analýzu nálezů českého pedagogického výzkumu v oblasti kurikula, výuky, školního klimatu a učitelského vzdělávání (srov. Janík a kol. 2008), která slouží jako podkladový materiál pro dokument, který vyhodnocuje, do jaké míry byly naplněny cíle stanovené v roce 2001 v Národním programu rozvoje vzdělávání v České republice neboli v Bílé knize (srov. Analýza 2009). Zmíněná podkladová analýza Janíka a kol. (2008) přinesla několik zajímavých poznatků, z nichž např. vybíráme: „Ukazuje se,

že existují rezervy ve využívání moderních didaktických postupů a technik (např. kooperativní učení, konstruktivismus) ve výuce, stejně jako ve využívání moderních médií. Jak ukazují nejen mezinárodní srovnávací výzkumy, čeští žáci mají poměrně dobré znalosti, avšak problémy jim dělají úlohy vyžadující aplikaci znalostí v nových situacích a úlohy experimentální. Co se čtenářské gramotnosti týče, největší obtíže činí žákům vyhledat v textu informace a samostatně argumentovat. Tyto výsledky pravděpodobně pramení z povahy výuky, jaká v českých školách převažuje, tj. výuka zaměřená na pasivní pamětné přejímání poznatků. ... Ve výzkumu klimatu školy a třídy se naznačuje, že klima třídy se v roce 2000/2001 oproti 90. létům 20. stol. poněkud zhoršilo. ... Problémem, který se patrně promítá i do kvality výuky, se stává nekázeň a nevhodné chování žáků. Co se šikany týče, nejběžnější formou šikany bylo nadávání a zesměšňování, nejčastější reakcí na šikanující bylo jejich ignorování; oběti téměř v polovině případů nikomu neřekly, že byly šikány. “ (Janík a kol. 2008, s. 51 – 52).

Výše uvedené úryvky z textu poměrně obsáhlé analýzy ukazují, jak je snadné obdobné analýzy zneužít například k vyvolání paniky kvůli nízké kvalitě vzdělávání v České republice. Závěry plynoucí ze seriózně připravené analýzy pedagogického výzkumu tak mohou být vinou jejich necitlivé interpretace a vytržení z kontextu paradoxně zneužity například pro politická aj. rozhodnutí, která mohou mít zásadní dopady. Na aktuální tendence zneužívat zjištění založená na výzkumných datech k obhajobě nesmyslných tvrzení a rozhodnutí již dříve poukázal např. Štech (2008). Zatímco média a samozvaní reformátoři jednoznačně nadřazují praktické zkušenosti (zejména tzv. příklady dobré praxe) bez ohledu na kontexty a bez hlubší teoretické analýzy, profesionálové se opírají o neběžné, hluboké, teoreticky založené a v relativně dlouhé přípravě osvojené poznatky. Je tedy logické, že média a samozvaní reformátoři na jedné straně a profesionálové a experti na straně druhé pravidelně docházejí k rozdílným interpretacím totožných výzkumných zjištění.

Výzkum je v současné době kouzelné slovo, zaklínadlo mocných. Jakékoliv většinou blíže nespecifikované výzkumy, průzkumy a šetření jsou vydávány za vědecké práce. Centrum pedagogického výzkumu PdF MU je neustále adresátem telefonátů různých soukromých společností, které se pod záminkou spolupráce s univerzitním výzkumným pracovištěm snaží pro sebe získat co nejvíce peněz přidělovaných Evropskou unií, státem řízenými organizacemi či grantovými agenturami.

Pedagogický výzkum se tak stává poměrně žádanou a zároveň nebezpečnou zbraní. Jako výzkumníci bychom si měli uvědomovat, že naše výzkumná zjištění mohou být kdykoliv vytržena z kontextu a nepřesně, mylně nebo zcela opačně interpretována. Nežřídká se stává, že také my samotní, např. v euforii způsobené dokončováním disertačních a jiných prací, nesprávně interpretujeme své výzkumné závěry. K výsledkům pedagogického výzkumu je třeba vždy přistupovat s přihlédnutím k výzkumnému vzorku a jeho výběru. Mimo to pedagogický výzkum je typický množstvím proměnných, které mohou mít zásadní vliv na výsledky výzkumných šetření – většina pedagogických výzkumů tak přináší pouze dílčí poznatky o zkoumaných skutečnostech, které je nutné interpretovat s vědomím, že jsou pouze jedním střípkem v nekonečné mozaice vzdělávání.

Literatura

JANÍK, T. a kol. *Kurikulum - výuka - školní klima - učitelské vzdělávání*. Brno : MU, 2009.

ŠTECH, S. Úpadek profesionality. *Pedagogika*, 2008, roč. 58, č. 3, s. 219–221.

Analýza naplnění cílů Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice (Bílé knihy) v oblasti předškolního, základního a středního vzdělávání [on-line]. Praha : MŠMT ČR, 2009. Dostupné na: <http://www.msmt.cz/skolskareforma/analýza-naplnovani-cilu-vzdelavani>. [cit. 5. 5. 2009].

Pozvánka na konferenci

Kurikulum a výuka v proměnách školy

Konference se uskuteční 24. 6. — 25. 6. 2009 na PdF MU v učebně č. 30 na Poříčí 31.

Konference má přispět k řešení problematiky kurikula a výuky, a to orientací na zásadní problémy, které v současnosti vystupují do popředí. Jsou to zejména požadavky na školu, kurikulum a vzdělávání, které vyplývají z charakteru společnosti vědění.

Konference se lze zúčastnit i bez aktivního vystoupení.

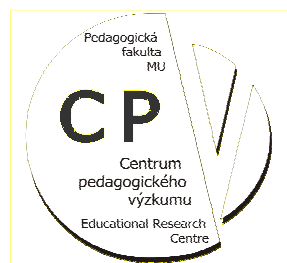

Kurikulum a učebnice z pohledu pedagogického výzkumu

Konference pořádaná Štátným pedagogickým ústavem v Bratislavě a Centrem pedagogického výzkumu se uskuteční 15. — 16. 6. 2009 v Bratislavě.

Cílem konference je:

- navázat na konferenci, která se uskutečnila v roce 2008 v Brně a byla zaměřena na problematiku učebnic a kurikula;
- poskytnout prostor pro prezentaci výsledků výzkumů a teoretických studií, týkajících se problematiky kurikula a učebnic;
- vytvořit příležitost k výměně zkušeností a podnítit diskusi k aktuálním problémům teorie, tvorby a výzkumu kurikula s důrazem na učebnice;
- zprostředkovat navázání profesionálních kontaktů v odborné komunitě zabývající se výzkumem vzdělávacích programů a učebnic.

Centrum pedagogického výzkumu PdF MU
Poříčí 31, 603 00 BRNO
Telefon 549 49 1677
E-mail: CPV@ped.muni.cz

www.ped.muni.cz/weduresearch

Bulletin

Centra pedagogického výzkumu

Výzkum učebnic na PdF MU

Petr Knecht

Aktuální číslo Bulletinu CPV tematicky spadá především do oblasti výzkumu učebnic. Výzkum učebnic je jednou z priorit Centra pedagogického výzkumu, proto se jedná již o druhý Bulletin CPV, jenž je věnován této problematice (srov. Bulletin CPV 2008, č. 5). Učebnice, ať již v jakékoliv podobě, jsou součástí výuky na všech typech a stupních škol. Po liberalizaci trhu učebnic v 90. letech

Uvnitř tohoto čísla:

Výzkum učebnic na PdF MU

Učebnice jako kurikulární projekt

Vizuální prostředky v učebnicích německého jazyka pro výuku reáliím

Evropa v učebnicích dějepisu

Recenze

Zpráva o „Intenzivním programu EFEU“

Informace z CPV

Pozvánka na konferenci

Pozvánka na workshop

Pozvánka na přednášku

Právě vychází...

20. století se učebnice staly atraktivním zbožím pro neustále se rozšiřující síť učebnicových nakladatelství. Počet učebnicových nakladatelství se v současnosti blíží již sedmi desítkám a počet jimi nabízených učebnic přesahuje tisíc nejrůznějších titulů. I to je jedním z důvodů, proč je třeba učebnicím věnovat zvýšenou výzkumnou pozornost. Poznatky, jimiž výzkum učebnic disponuje, jsou mnohdy postaveny pouze na intuici či dlouhodobých pedagogických zkušenostech. Takto formulované závěry bývají mnohdy správné (srov. např. Navrátil 2008), nicméně jim chybí hlubší empiricko-výzkumné ukotvení. Zájemci o teoretický a empirický výzkum učebnic mají k dispozici četné zahraniční i domácí studie, které analyzují funkce učebnic, ukazují, jak učebnice zkoumat a hodnotit, jak učebnice tvořit a jak s nimi pracovat (např. Mikk 2000, Průcha 1998 aj.).

Učebnice spadají do výzkumu kurikula, v jehož rámci představují specifickou oblast. Lze na ně nahlížet z mnoha pohledů – v užším kontextu lze chápat učebnici jako kurikulární projekt či jako prostředek výuky; v širším kontextu se lze zaměřovat na procesy její tvorby, jejího schvalování, užívání, hodnocení atp. Považujeme za nezbytné zabývat se také problematikou metodologie výzkumu učebnic, neboť právě zde se objevuje mnoho nezodpovězených otázek, týkajících se zejména objektivnosti a spolehlivosti dat, která výzkum učebnic produkuje. Mnohé analýzy učebnic jsou realizovány jednotlivci, sběr výzkumných dat, jejich analýza a z ní vyplývající závěry tak často bývají zatíženy subjektivním zkreslením. Podrobnější zhodnocení současného českého výzkumu učebnic, včetně odkazů na relevantní literaturu, je zpracováno v publikaci *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu* (Knecht, Janík a kol. 2008).

Při Centru pedagogického výzkumu PdF MU již od roku 2005 působí *Skupina pro výzkum učebnic*, která vznikla z iniciativy prof. J. Maňáka jako reakce na nepříznivou situaci v oblasti výzkumu učebnic po roce 1989 (srov. Průcha 2006, s. 10–11).

Cílem *Skupiny* je:

- a. produkovat kvalitní, spolehlivé a empiricky ověřené poznatky týkající se učebnic, zejména s ohledem na potřeby teorie a praxe;
- b. navrhovat, rozvíjet a ověřovat možnosti empirického zkoumání učebnic, včetně širšího kontextu jejich tvorby, schvalování, užívání, hodnocení aj.;
- c. poskytovat teoretickou a metodologickou podporu a publikační příležitosti začínajícím i zkušeným badatelům v oblasti výzkumu učebnic;
- d. organizovat pravidelné konference a semináře, jež směřují k etablování a dalšímu rozšiřování odborné komunity, která své aktivity směřuje do oblasti výzkumu učebnic.

V současnosti má *Skupina pro výzkum učebnic CPV PdF MU* více než 20 členů, kteří se setkávají na pravidelných monotematicky zaměřených seminářích. Aktivity *Skupiny* směřují k systematicky koordinovanému výzkumu učebnic, který by přinášel výzkumně podložené poznatky s ohledem na aktuální potřeby pedagogické teorie a praxe, vzdělávací politiky a tvorby učebnic.

Odborné studie vycházející z výzkumů realizovaných v rámci *Skupiny pro výzkum učebnic CPV PdF MU* byly publikovány spolu s dalšími studiemi předních českých a slovenských odborníků v několika recenzovaných monografiích a sbornících (srov. Maňák, Klapko 2006; Maňák, Knecht 2007; Knecht, Janík 2008 aj.).

V tomto čísle *Bulletinu CPV* jsou prezentovány disertační projekty tří členů *Skupiny*. Disertační výzkumy T. Janka a K. Peškové jsou realizovány paralelně a mapují nonverbální složku učebnic zeměpisu a německého jazyka s možností případné mezioborové komparace (srov. Janko 2009; Pešková 2009 – v tomto čísle *Bulletinu CPV*).

Oba výzkumy zaplňují mezeru na poli výzkumu učebnic, neboť pedagogický výzkum doposud nedisponuje dostatečným množstvím kvalitních výzkumných nálezů týkajících se nonverbální složky učebnic. A to i přesto, že nonverbální složka učebnic je již v některých učebnicích dominantním prvkem a její podíl v učebnicích se nadále zvyšuje (srov. Walford 1995). Třetí prezentovaný disertační projekt spadá do oblasti obsahových analýz učebnic. J. Stejskalíková si klade za cíl zjistit, jak je prezentována Evropa v učebnicích dějepisu a přibližuje čtenářům problémy, se kterými je třeba se před samotnou realizací obsahové analýzy vypořádat. Jedná se zejména o tvorbu kategoriálního systému a ověřování jeho funkčnosti (srov. Stejskalíková 2009, v tomto čísle *Bulletinu CPV*).

Výzkum učebnic nabízí jedinečnou příležitost ke spolupráci mezi Centrem pedagogického výzkumu a oborově zaměřenými katedrami na PdF MU. Disertační projekty prezentované v tomto čísle *Bulletinu CPV* jsou toho důkazem.

Literatura:

- JANKO, T. Učebnice jako kurikulární projekt: nonverbální prvky v učebnicích zeměpisu. In NAJVAROVÁ, V.; KNECHT, P. *Bulletin CPV PdF MU 2009*, s. 3–8.
- KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008.
- MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. (ed). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006.
- MAŇÁK, J.; KNECHT, P. (eds). *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007.
- MIKK, J. *Textbook: Research and Writing*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2000.
- NAVRÁTIL, V. Jaká by měla být učebnice? In KNECHT, P.; NAJVAROVÁ, V. *Bulletin CPV PdF MU 2008*. Brno: MU, 2008, s. 78–79.
- PEŠKOVÁ, K. Vizualní prostředky v učebnicích německého jazyka pro výuku reáliím: disertační projekt. In NAJVAROVÁ, V.; KNECHT, P. *Bulletin CPV PdF MU 2009*, s. 8–13.
- PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998.
- PRŮCHA, J. Učebnice: Teorie, výzkum a potřeby praxe. In MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. (ed.). *Učebnice*

pod lupou. Brno : Paido, 2006, s. 9–21.

STEJSKALÍKOVÁ, J. Evropa v učebnicích dějepisu. In NAJVAROVÁ, V.; KNECHT, P. *Bulletin CPV PdF MU 2009*, s. 13–16.

WALFORD, R. Geographical Textbooks 1930–1990: The Strange Case of Disappearing Text. *Paradigm*, 1995, roč. 18, s. 1–11.

Učebnice jako kurikulární projekt: nonverbální prvky v učebnicích zeměpisu

Tomáš Janko

Úvod

„Obrázek vydá za tisíc slov“. Podstatu tohoto přísloví je možné vyložit tak, že sdělování informací prostřednictvím obrazu je mnohdy rychlejší a přímější, než prostřednictvím jazyka. Vizualizace se v dnešní době stala nezbytnou pro zprostředkovávání stále většího množství informací. Požadavek efektivního zprostředkovávání stále většího množství poznatků se projevuje i v učebnicové tvorbě.

Projekt svým zaměřením spadá do výzkumu kurikula. Výzkum kurikula je rozvinut u nás i v zahraničí (přehled viz Maňák, Janík, Švec 2008). Součástí výzkumu kurikula je i výzkum učebnic.

Vymezení problematiky

Připravovaná disertační práce se týká problematiky nonverbálních prvků v učebnicích a jejich vlivu na učení. Širším kontextem tématu je problematika výzkumu a tvorby kurikula a výzkumu učebnic. Kurikulum má více úrovní, mimo jiné stanovuje obsah vzdělávání a jeho průběh. Kurikulum ve své projektované formě nabývá konkrétnější podoby právě v učebnicích. Učebnice je i v dnešní době stále považována za efektivní nástroj používaný k výuce a učení se (srov. Sikorová 2001). Pro většinu žáků je učebnice nejdůle-

žitějším pramenem poznatků a plní úlohu nositele obsahu vzdělávání (Valenta 1997).

Při hodnocení kvality učebnic hodnotíme zejména verbální a nonverbální komponentu učebnice. Nonverbální komponenta má za určitých podmínek pozitivní vliv na učení, a je proto nezastupitelná. Nonverbální komponenta učebnice může pomoci při transformaci a porozumění podstatě učiva, pokud je text obtížný, špatně strukturovaný nebo neúplný (Koenke 1987). Kvalita a množství nonverbálních prvků v učebnici jsou aspekty ovlivňující žakovské hodnocení učebnice a zájem žáků o učebnici prezentované učivo (Kraav, Mik, Vasilchenko 1995). Nonverbální komponenta učebnice je důležitým faktorem při výběru učebnic pro školní použití. Je také důležitou součástí didaktické transformace vzdělávacích obsahů. Výzkum nonverbálních prvků v učebnicích může přispět k rozvoji učebnicové tvorby a ke zvýšení potenciálu učebnice pro zprostředkovávání obsahů vzdělávání. Používání nonverbální komponenty učebnice ve vyučování jako prostředku k vyučování anebo učení je složitá a komplexní problematika. Porozumění této problematice stěžuje řada faktorů, mezi které patří například nejednotná terminologie.

Nonverbální komponenta učebnice není mnohdy plně doceňována, často je vnímána pouze jako doplněk komponenty textové. Jako didaktický prostředek ve výuce je používána jen v malé míře. Žáci nejsou vedeni k práci s nonverbální komponentou učebnice, a ani se neučí znát její jazyk (Patton 1980, s. 27). Nedostatečně je rozvíjena tzv. „vizuální gramotnost“, kterou můžeme chápat jednak jako předpoklad pro efektivní práci s nonverbální složkou učebnice, jednak jako jeden z cílů vzdělávání.

Nonverbální prvek plní svou funkci efektivně pouze za předpokladu, že splňuje určitá kritéria. Proto potřebujeme identifikovat znaky efektivního nonverbálního prvku a stanovit pravidla jeho aplikace do učebnic, a na pozadí těchto poznatků vytvořit kategoriální systém pro posuzování nonverbální složky učebnice (viz Schwab 1999).

Připravovaná disertační práce si klade za cíl proniknout do problematiky významu nonverbálních prvků jako strukturního prvku učebnice a získané poznatky využít jako východisko pro následné zkoumání problematiky nonverbálních prvků jako didaktického prostředku a jeho roli při učení.

Shrnutí dosavadního stavu poznání

V zahraničí je výzkum učebnic rozvinut do značné míry (viz přehledové práce Johnsen 2001; Mikka 2000; Zujeva 1986). V České republice výzkum učebnic v současnosti navazuje na tradici z minulosti (např. Průcha 1998; Maňák, Klapko a kol. 2006; Maňák, Knecht a kol. 2007; Knecht, Janík a kol. 2008 ad.). Výzkumy se zaměřují převážně na problematiku tvorby a hodnocení učebnic. Předmětem těchto výzkumů je však spíše verbální komponenta.

Problematika zkoumání didaktického využití nonverbálních komponent učebnice je velmi komplexní a lze v ní rozlišit více proudů (např. nonverbální prvky jako strukturní komponenta učebnice, jako didaktický prostředek ve výuce, vliv nonverbálních prvků na učení ad.). Představu o bohatosti problematiky si lze vytvořit na základě přehledových studií (např. Levie, Lentz 1982; Levie 1987; Mareš 2002 ad.).

Výzkumů souvisejících s problematikou nonverbálních prvků v kontextu vyučování a učení je nemalé množství. Výzkum objasňující roli nonverbálních prvků při učení probíhal zejména v 70. a 80. letech 20. století. Konkrétněji se výzkumy týkají například aspektů nonverbálních reprezentací, jejich utváření, zapamatování, vlivu na učení a rozvoj kognitivních schopností anebo problematiky afektivních reakcí na nonverbální prvky (viz Levie 1987). Obecně z výzkumů vyplývá, že za jistých okolností mají nonverbální prvky významný vliv na utváření reprezentací (externích, či mentálních), interpretaci informací a na učení. Většina výzkumů však pochází z oblasti kognitivní psychologie a v pedagogice nejsou dostatečně reflektovány. Výzkumů zkoumajících vliv nonverbálních prvků na učení v kontextu pedagogiky, respektive didaktiky, je velmi málo. Výzkumů provádějících kvalitativní i kvantitativní obsahové

analýzy učebnic je mnoho (např. Wahla 1983; Tang 1994; Hrabí 2006; Yasar, Seremet 2007 ad.). Analýzy učebnic se zaměřují na zjišťování skutečného stavu nonverbálních prvků v učebnicích a poskytují tak empirická data pro vědecké úvahy a formulování vědeckých závěrů (srov. Wahla 1983; Tang 1994; Mikk 2000).

Cíle práce

Obecnějším cílem disertační práce je přispět k objasnění vlivu nonverbálních prvků v učebnicích na učení se novým informacím. Obecného cíle disertační práce bude dosaženo prostřednictvím dílčích cílů. Dílčí cíle výzkumu disertační práce jsou následující:

- Navrhnout kategoriální systém pro posuzování kvality učebnic z hlediska nonverbálních prvků.
- Porovnat učebnice zeměpisu používané ve školní výuce z hlediska výskytu a kvality nonverbálních prvků.
- Zjistit, jakou funkci nonverbálním prvkům v učebnicích socio-ekonomického zeměpisu připisují autoři učebnic a jakou jim připisují žáci.
- Posoudit vliv nonverbálních prvků na porozumění učivu.

Výzkumné otázky

S dílčími cíli výzkumu disertační práce jsou spojeny i výzkumné otázky:

- Jaká kritéria jsou rozhodující pro posuzování kvality učebnic zeměpisu z hlediska nonverbálních prvků?
- Jaké druhy nonverbálních prvků se vyskytují v učebnicích zeměpisu a jaká je jejich četnost?
- Jakou funkci přisuzují nonverbálním prvkům v učebnicích autoři učebnic ve srovnání s tím, jakou funkci jim přisuzují žáci?
 - Shodují se autoři učebnic a žáci v tom, jakou funkci přisuzují konkrétním nonverbálním prvkům?

- Jaký je vztah mezi charakteristikami nonverbálních prvků v učebnicích zeměpisu a porozumění učivu?
 - o Rozumí žák učivu lépe, jestliže je v učebnici více nonverbálních prvků?

Metody výzkumu

V disertačním výzkumu bude v jednotlivých etapách v závislosti na výzkumných otázkách použito následujících metod. V prvním šetření výzkumu, jehož cílem bude navrhnout kategoriální systém pro posuzování kvality učebnic z hlediska nonverbálních prvků, bude použita metoda analýzy a komparace souvisejících teoretických prací a empirických studií. Metoda bude doplněna expertním šetřením (dotazováním odborníků na tvorbu učebnic ohledně problematiky nonverbálních prvků). Obě metody mají sloužit jako východiska pro tvorbu vlastního kategoriálního systému. Ve druhém šetření budou prostřednictvím vytvořeného kategoriálního systému, metodou kvantitativní obsahové analýzy, srovnány učebnice zeměpisu používané ve školní výuce z hlediska množství a kvality nonverbálních prvků. Ve třetím šetření bude zkoumán vztah mezi zamýšlenou funkcí nonverbálních prvků v analyzovaných učebnicích zeměpisu a tím, jakou funkci nonverbálním prvkům přisuzují žáci. V tomto šetření bude pro získání odpovědí žáků využita metoda dotazníku. Získané odpovědi žáků budou porovnány s názory autorů učebnic, které budou získány prostřednictvím rozhovoru. Vliv nonverbálních prvků na porozumění učivu bude zkoumán prostřednictvím klinického interview se žáky.

Výzkumný vzorek

- Zkoumaný soubor v prvním šetření bude tvořit skupina expertů na tvorbu učebnic.
- Zkoumaný soubor ve druhém šetření bude tvořit soubor vybraných učebnic zeměpisu pro ZŠ.
- Zkoumaný soubor ve třetím šetření bude tvořit skupina žáků devátého ročníku základních škol a autoři analyzovaných učebnic.

- Zkoumaný soubor ve čtvrtém šetření bude zahrnovat skupinu žáků devátého ročníku ZŠ.

Kategoriální systém

Jedním z cílů výzkumu disertační práce je vytvoření kategoriálního systému pro posuzování nonverbálních prvků v učebnicích zeměpisu. Systém postihuje následující kvality nonverbálních prvků:

Realističnost nonverbálního prvku

Dílčí kategoriální systém pro posuzování stupně realističnosti byl vytvořen na základě prací Zujeva (1986), Chopina (1992), Mikka (1995) a Ballstaedta (1997) (viz tab. 1. Dílčí kategoriální systém pro posuzování realističnosti nonverbálního prvku).

Souvislost nonverbálního prvku s textem

Na základě adaptace přístupu Woodwarda (1993) byl vytvořen kategoriální systém pro posuzování souvislosti nonverbálního prvku a textu učebnice (viz tab. 2. Dílčí kategoriální systém pro posuzování souvislosti nonverbálního prvku a textu učebnice).

Popisek a jeho provázanost s nonverbálním prvkem

Při tvorbě kategoriálního systému pro posuzování obsahu popisku a jeho provázanosti s určitým nonverbálním prvkem byl modifikován přístup Woodwarda (1993) (viz tab. 3. Dílčí kategoriální systém pro posuzování popisku a jeho provázanosti s nonverbálním prvkem).

Typ nonverbálního prvku

Kategoriální systém pro posuzování typu nonverbálního prvku se nachází ve stádiu tvorby. V současnosti jsou analyzovány poznatky získané ze souvisejících teoretických prací a empirických studií (např. Zujev 1986; Wahla 1983; Ballstaedt 1997; Mikk 1995, 2000 ad.).

Ověřování kategoriálního systému

Navrhovaný kategoriální systém byl ověřen na vzorku tří učebnic socio-ekonomického zeměpisu pro základní školy. K zjišťování míry shody mezi dvěma kódovateli byl použit Cohenův koeficient Kappa. Po statistickém zpracování jsme dospěli k předběžným výsledkům (viz tab. 4. Výsledky

NÁZEV	kat.	DEFINICE
realistické zobrazení	R1	Obrázky a fotografie zobrazující objekty a jevy tak, jak ve skutečnosti vypadají, se všemi detaily.
semi-realistické zobrazení	R2	Obrázky, kresby blízké realitě. Zobrazují podstatné (charakteristické) znaky a nepodstatné vynechávají.
nerealistické zobrazení	R3	Abstraktní obrázky zobrazující objekty anebo jevy v dohodnutých speciálních grafických znacích, resp. systémech znaků.

Tab. 1. Dílčí kategoriální systém pro posuzování realističnosti nonverbálního prvku

NÁZEV	kat.	DEFINICE
vizuální prvek obsahově nesouvisející s textem	S1	Mají nerozpoznatelnou souvislost s obsahem textu.
částečně obsahově související s obsahem textu	S2	Obrázky obecně související s tématem, ale bez přímé návaznosti na text. Obrázek uvádí pouze obecný příklad. Obsah obrázku souvisí s textem, ale není v textu výslovně zmíněn. Obrázek by mohl být nahrazený jiným obdobným obrázkem.
podpírající obsah textu	S3	Obrázky znázorňující objekty, jevy, situace, nebo jejich části, výslovně (přímo) popisované v textu. Obrázek parafrázuje obsah textu.
rozšiřující obsah textu	S4	Obrázky obsahující rozšiřující informace, které zvětšují informační hodnotu a rozšiřují text. Obrázek znázorňující objekt, jev, situaci výslovně (přímo) popisovanou v textu a zprostředkovávající rozšiřující informace o tomto objektu, jevu situaci. Pokud obrázek obsahuje rozšiřující informace o objektech, jevech, situacích, které nejsou přímo zmíněny v textu, jedná se o kategorii S2.

Tab. 2. Dílčí kategoriální systém pro posuzování souvislosti nonverbálního prvku a textu učebnice

NÁZEV	kat.	DEFINICE
popisek	P1	Obrázek neobsahuje popisek.
	P2	Název, popisek identifikuje zobrazený objekt.
	P3	Popisek opakuje nebo parafrázuje alespoň část hlavního textu.
	P4	Popisek obsahuje rozšiřující informace o zobrazovaném objektu, které nebyly prezentovány v hlavním textu. Zpravidla podrobněji vysvětluje objekt, jev, situaci, zobrazenou ve vizuálním prvku. Může se jednat o více vět.
	P5	Popisek jako otázka nebo úkol směřující ke čtenáři.
	P6	Popisek kombinující více kategorií popisků. Nutné uvést z jakých kategorií se skládá.

Tab. 3. Dílčí kategoriální systém pro posuzování popisku a jeho provázanosti s nonverbálním prvkem

Název učebnice	Počet analyzovaných stran	Četnost nonverbálních prvků	Realističnost (kappa)	Souvislost s textem (kappa)	Popisek (kappa)
Lidé a jejich svět. Hospodářský zeměpis pro základní školy. (PROSPEKTRUM, 1994)	30	52	0,88 (92%)	0,38 (53,9%)	0,94 (82,7%)
Svět, ve kterém žijeme. Učebnice zeměpisu pro 9. ročník ZŠ (PROSPEKTRUM, 1996)	30	28	1,0 (100%)	0,30 (53,8%)	0,86 (89,3%)
Zeměpis 6. Učebnice pro základní školy a víceleté gymnázia. (FRAUS, 2003)	30	123	0,51 (67,5%)	0,44 (57,7%)	0,58 (70,7%)

Tab. 4. Výsledek míry shody mezi dvěma kódovateli - Cohenův koeficient Kappa

míry shody mezi dvěma kódovateli – Cohenův koeficient Kappa).

Následující etapou výzkumu disertační práce bude úprava navrhovaného kategoriálního systému tak, aby bylo dosaženo větší shody mezi kódovateli a vytvoření kategoriálního systému pro posuzování typu nonverbálního prvku.

Závěr

Cílem výzkumu je prozkoumat vliv nonverbálních prvků na porozumění u žáků, a tím přispět k rozvoji teorie tvorby a hodnocení učebnic. Podnětem k uskutečnění výzkumného projektu je nedostatek aktuálních výzkumů v České republice, které by se zabývaly obdobnou problematikou.

Výstupem projektu využitelným v praxi budou doporučení pro tvorbu a aplikaci nonverbálních prvků v učebnicích lépe podporujících porozumění textu a učení. Předpokládá se, že vytvořený nástroj pro posuzování kvality učebnic z hlediska nonverbálních prvků obohatí metodologii hodnocení učebnic.

Literatura

- BALLSTAEDT, S. P. *Wissensvermittlung: Die Gestaltung von Lernmaterial*. Weinheim : BELTZ, 1997.
- HRABÍ, L. Hodnocení grafické informace učebnic přírodopisu. *E-PEDAGOGIUM*, 2006, č. 1., s. 26–32.
- CHOPPIN, A. Aspekte der Illustration und Konzeption von Schulbüchern. In FRITZCHE, K. P. *Schulbücher auf dem Prüfstand*. Frankfurt : Moritz Diesterweg, 1992, s. 137–150.
- JOHNSEN, E. B. *Textbooks in the Kaleidoscope. A Critical Survey of Literature and Research on Educational Texts*. Tønsberg : Vestfold College, 2001.
- KOENKE, K. Pictures in reading materials: What do we know about them? *Reading Teacher*, 1987, roč. 40, s. 902–905.
- KRAAV, I.; MIKK, J.; VASSILCHENKO, L. *Family and textbook*. Tartu : University of Tartu, 1995.
- KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2008
- LEVIE, W. H. Research on Pictures: A Guide to the

Literature. In WILLOWS, D. M.; HOUGHTON, H. A. (eds.) *The Psychology of Illustration, vol. I, Basic Research*. New York, Berlin, Heidelberg: Springer – Verlag, 1987, s. 1–27.

- LEVIE, W. H.; LENTZ, R. Effects of Text Illustrations: A Review of Research. *Educational Communication and Technology Journal*, 1982, roč. 30, č. 4, s. 195–232.
- MAŇÁK, J.; JANÍK, T.; ŠVEC, V. *Kurikulum současné školy*. Brno : Paido, 2008.
- MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. a kol. *Učebnice pod lupou*. Brno : Paido, 2006.
- MAŇÁK, J.; KNECHT, P. a kol. *Hodnocení učebnic*. Brno : Paido, 2007.
- MAREŠ, J. Pedagogicko – psychologický výzkum založený na obrazovém materiálu. *Československá psychologie*, 2002, roč. 46, č. 2, s. 120–137.
- MIKK, J. Some guidelines for illustrating textbooks. In KRAAV, I.; MIKK, J.; VASSILCHENKO, L. *Family and Textbook*. Tartu : University of Tartu, 1995, s. 127–149.
- MIKK, J. *Textbook: Research and Writing (Baltische Studien Zur Erziehungs- Und Sozialwissenschaft)*. Frankfurt : Peter Lang GmbH, 2000.
- PATTON, W. E. Improving the Use of Social Studies Textbooks. *Bulletin 63, National council for the Social Studies*. Washington: National council for the Social Studies, 1980.
- PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno : Paido, 1998.
- SCHWAB, S. Video in Multimedia – Anwendungen. Gestaltungsanforderungen aus kognitionspsychologischer Sicht. In KRAMPEN, G.; ZAYER, H.; SCHÖNPFLUG, W.; RICHARDT, G. *Beiträge zur angewandten Psychologie*. Bonn : Deutcher Psychologen Verlag, 1999, s. 150–152.
- TANG, G. M. Textbook Illustrations: A cross-cultural study and its implications for teachers of language minority students. *The Journal of Educational Issues of Language Minority Students*, 1994, roč. 13, s. 175–194.
- SIKOROVÁ, Z. Obrana učebnic. *Pedagogická orientace*, 2001, roč. 11, č. 1, s. 29–35.
- VALENTA, M. *Koncepce a tvorba učebnic*. Olomouc : Netopej, 1997.
- WAHLA, A. *Strukturní složky učebnic geografie*.

Praha : SPN, 1983.

WOODWARD, A. Do Illustrations Serve an Instructional Purpose in U. S. Textbooks? In BRITTON, B. K.; WOODWARD, A.; BINKLEY, M. (eds.) *Learning from textbooks. Theory and practice*. Hillsdale, New Jersey : LEA, 1993, s. 115–133.

YASAR, O.; SEREMET, M. A Comparative Analysis Regarding Pictures Included in Secondary School Geography Textbooks Taught in Turkey. *International Research in Geographical and Enviromental Education*, 2007, roč. 16, č. 2, s. 157–187.

ZUJEV, D. D. *Ako tvorit' učebnice*. Bratislava : SPN, 1986.

Vizuální prostředky v učebnicích německého jazyka pro výuku reáliím: disertační projekt

Karolína Pešková

Úvodem

Od druhé poloviny dvacátého století, zvláště s nástupem komunikativního přístupu v cizojazyčné výuce (Neuner, Hunfeld, 1993), jsou vytvářeny nové generace cizojazyčných učebnic, v nichž je v široké škále uplatňován princip vizualizace. Obrázek, fotografie, náčrt, vizualizace funkce gramatického jevu apod., plní v učebnicích nejrůznější funkce: např. jako opora paměti při učení slovíček nebo jako podnět k rozvoji ústního či písemného projevu. Koncem dvacátého století se s komunikativním přístupem začíná intenzivněji akcentovat tzv. interkulturní přístup (Janíková, McGovern 2004) a v této souvislosti se v cizojazyčných učebnicích častěji objevují ilustrace, fotografie a jiné vizuální prostředky, jež plní funkci zprostředkovatele učiva reálií – neoddělitelné součásti výuky cizího jazyka. Na základě exemplárních témat tak mají žáci poznávat vlastní i cizí kulturu, a to především pro-

střednictvím svých schopností vnímání a empatie (Pauldrach, 1992). Nové podněty pro výuku reálií německy mluvících zemí přináší na začátku 90. let též tzv. teze ABCD („ABCD Thesen“), jež se zabývají rolí reálií ve výuce německého jazyka a zdůrazňují autentičnost a tvorbu nových učebních materiálů, které by měly u žáků vzbuzovat zvědavost a chuť objevovat nové skutečnosti o cizí kultuře.

V souvislosti s tímto požadavkem vznikl projekt disertační práce, jež má odhalit význam vizuálních prostředků ve výuce reáliím německy mluvících zemí, zdůraznit jejich využití v praxi a v neposlední řadě též obohatit odbornou literaturu o nové empiricky podložené poznatky. Vlastním plánovaným výzkumem bychom rádi obohatili literaturu zaměřenou na výzkum učebnic, protože se domníváme, že dosavadní výzkumy se u nás zabývaly problematikou výzkumu vizuálních prostředků pouze marginálně. Dalším důvodem pro volbu tématu disertační práce je dle našeho názoru nevyhovující současná situace učebnic němčiny z pohledu vizuální prezentace reálií německy mluvících zemí: učebnice jsou bohatě ilustrovány, avšak prezentace reálií disponuje nedostatky (např. lze poukázat na již zmíněnou nedostatečně uplatňovanou aplikační a kontrolní funkci vizuálních prostředků). Je opomíjeno brát v úvahu učitelovy kompetence k vizuální komunikaci popř. k učení s obrazovým materiálem. Metodické příručky pro učitele často postrádají pokyny nebo návody, jak pracovat s vizuálními prostředky pro výuku reáliím. Předěšlé závěry vychází z práce Biecheleové (1998), která poukazuje na konstruktivistické teorie učení s vizuálními médii.

Chápání obrazu se odvíjí od zkušeností a předěšlých vědomostí žáka (deklarativních a procedurálních). Předěšlé deklarativní vědomosti zahrnují např. vědomosti týkající se typů vizuálních prostředků a jejich formy prezentace, sociokulturních souvislostí nebo symbolů a metafor. Procedurálními vědomostmi jsou myšleny vědomosti, jak postupovat při „čtení obrazu“. Abychom mohli rozvíjet procedurální vědomosti pro konstruktivistické učení s vizuálními prostředky, je nahlédnutí do průběhu procesu chápání obrazu neodmyslitelným předpokladem (srov. Weidenmann, 1988).

Vymezení zkoumané problematiky

Zkoumaná problematika je zaměřena na oblast výuky reálií německého jazyka. Vizualní prostředky jsou zde chápány jako prostředky, které slouží k prezentaci učiva reálií názorným způsobem. Zkoumaným zdrojem vizualních prostředků byla pro tento disertační projekt zvolena učebnice¹⁾, jako základní učební materiál používaný v tradiční cizojazyčné výuce.

Základní pojmy

Průcha, Walterová, Mareš (1998) definují *učebnici* jako druh knižní publikace uzpůsobené k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou. Má řadu typů, z nichž nejrozšířenější je školní učebnice. V lingvodidaktické literatuře je učebnice definována jako model, v němž se odráží určitá koncepce cizojazyčné výuky, jako jádro výukového programu, jako zobecněný program součinnosti učitele a žáků, jako invariantní

V případě učebnic a jiných didaktických textů je názornost realizována řadou prostředků, které se souhrnně označují jako vizualní prostředky.

V české i zahraniční literatuře se na místě vizualních prostředků setkáváme s dalšími, často obdobnými, pojmy: vizualní informace, neverbální informace, vizualní prvky, vizualie, didaktický obraz, obrázek, ilustrace a další. My jsme zvolili jako nejvhodnější pro náš záměr pojem vizualní prostředky. Vnímáme je zde jako didaktické prostředky, které lze řadou různých aktivit využít ve výuce reáliím jak explicitně, tak implicitně, a s použitím vhodných výukových metod dosáhnout daných výchovně vzdělávacích cílů výuky reáliím.

Vizualní prostředky mohou zobrazovat různé aspekty reálií určité země. Co vše pojem reálie zahrnuje, definuje Hendrich (1988, s. 115): „*Reálie zahrnují poznatky týkající se zeměpisu dané oblasti, jejího historického vývoje (dějin), jejich hospo-*

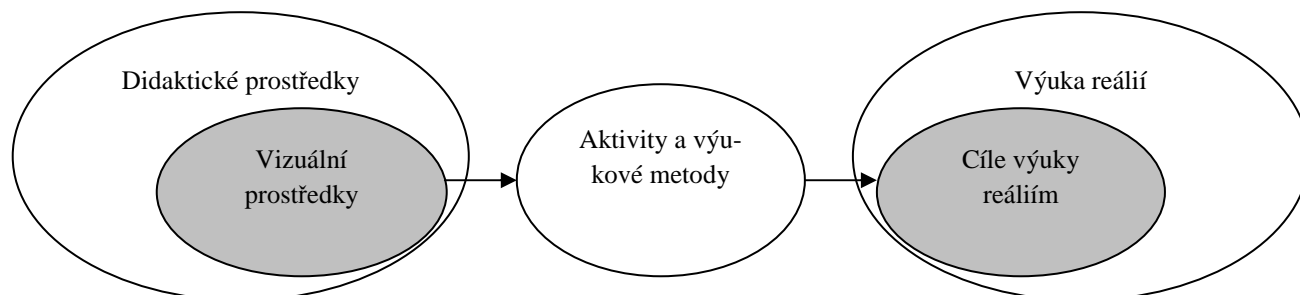

Schéma 1: Vizualní prostředky ve vztahu k cílům výuky reáliím

konspekt učebního kursu aj. (srov. Jelínek 1994-1995). Pro zvýraznění motivační stránky učebnice má dle Jelínka velký význam vhodné využití rozmanitých prvků, které vzbuzují a udržují zájem žáků. V této souvislosti lze poukázat na využití vizualních prostředků, které splňují tuto funkci a zároveň realizují ve výuce princip názornosti.

Názornost je jedním z nejdůležitějších didaktických principů uplatňovaných ve školní výuce (Průcha, 1998, s. 102). Termín názornost vyjadřuje to, že některé informace s didaktickou funkcí jsou prezentovány vzdělávajícím se subjektům nikoliv verbálně, nýbrž neverbálními prostředky.

¹⁾ V předkládaném projektu užíváme pro zjednodušení pojem učebnice na místo pojmu *učebnicový soubor*, čímž se zde rozumí učebnice, pracovní sešit a doplňkové materiály (např. multimediální CD ROM a internetová podpora).

dářských, politických, sociálních podmínek, její literatury, umění, vědy a techniky i dalších okruhů tvořících kulturu příslušné cizí země a jejího národa či národů. Obsahují tedy fakta (skutečnosti, reálie) charakterizující příslušnou jazykovou oblast v naší současnosti s přihlédnutím k její minulosti i jejím aktuálním vývojovým tendencím. Tato fakta jsou zároveň klíčem k pochopení mnohých jevů jazykových (po stránce výrazové a významové spadajících do sféry lingvoreálií.“ Jak Hendrich dále uvádí, cílem výuky reáliím je nejen vštípit žákům věcné znalosti, ale zároveň rozvíjet na této tematice jejich znalosti jazykových prostředků (slovní zásobu, gramatiku, výslovnost aj.), jakož i řečové dovednosti.

Shrnutí dosavadního stavu poznání

Výzkumu a teorii cizojazyčných učebnic se u nás věnovala již řada autorů. Například Pýchová (1993-1994) stanovila kritéria, která by měla být vzata v úvahu při volbě cizojazyčných učebnic. Nečasová (2003-2004) charakterizovala učebnice němčiny z hlediska utváření interkulturního vědomí. Ježková (2007) zkoumala, zda je vybraný soubor učebnic němčiny v souladu s požadavky Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a Společného evropského referenčního rámce pro jazyky. Dömischová (2008) zjišťovala, ke kterým tematickým okruhům reálií se vztahují obrázky v učebnicích němčiny používaných na českých základních školách.

Vizuální komponentou učebnic se zabýval například Wahla (1983), který analyzoval učebnice zeměpisu a kategorizoval zdroje „neverbálních geografických informací“. Novotný (2007) adaptoval stejný kategoriální systém pro „neverbální historické informace“ v učebnicích dějepisu.

V souvislosti s vizuálními prostředky se hovoří o vizuálním myšlení, jež je někdy označováno německými autory jako *pátá jazyková dovednost*, již úkolem je právě vnímání obrazu díky vizuálním centrům mozku. Jde především o zpracování znaků a významových signálů obrazu (Heyd 1997). Interkulturnímu chápání obrazu se věnovala Biecheleová (2006), která přikládá význam především vědomostem pozorovatele. Vnímání obrazu je podle ní v první řadě subjektivní a konstruktivní. Při výuce němčiny pomocí vizuálních prostředků mají být naplněny následující funkce vizuálních prostředků: aktivační, konstrukční a instrukční, aplikační a kontrolní. Aktivační funkci realizují vizuální prostředky ve výuce němčiny velmi často – např. za účelem motivovat žáky, k uvedení nového tématu a především k aktivizaci předešlých vědomostí. Konstrukční a instrukční funkce spočívá v řízení učebního procesu vizuálními prostředky (např. jako mnemotechnická pomůcka při učení, schematické zobrazení nějakého jevu, comics). Vizuální prostředky v aplikační a kontrolní funkci realizují transfer vědomostí. Jsou popisovány, interpretovány,

analyzovány, přiřazovány apod. Tato funkce má v učebnicích nejmenší zastoupení.

V cizojazyčné literatuře je reáliím a vizuálním prostředkům ve výuce věnováno více pozornosti. Pro ilustraci zmíníme některé autory. Např. Ballstaedt (1997) se zabýval tvorbou učebního materiálu a v této souvislosti rozdělil vizuální prostředky do 6 kategorií: schémata, tabulky, diagramy, zobrazení, piktogramy a mapy. Vizuálním prostředkům ve výuce reáliím se věnovali také Macaire a Hosch (1996), kteří se zabývali nejen typy, funkcemi a recepcí vizuálních prostředků, ale i metodickými postupy při práci s vizuálními prostředky. Z cizojazyčné literatury vycházíme dále z výsledků výzkumů zabývajících se ilustracemi v učebnicích, o kterých podávají přehled např. Levie, Lentz (1982) nebo Mikk (2000). Tito autoři popisují ve svých studiích funkce, tvorbu a efektivitu ilustrací a shodují se, že „obrázek má potenciál nahradit tisíce slov“.

Cíl práce

Disertační práce vychází z výše uvedených teoretických východisek a klade si za cíl analyzovat vizuální prostředky vybraných učebnic německého jazyka z hlediska prezentace reálií německy mluvících zemí. Jelikož se s vizuálními prostředky v učebnicích setkáváme především v kontextu školní výuky, je dalším cílem též zjistit, jaký názor mají v této souvislosti na vizuální komponentu učebnic pro výuku reáliím sami učitelé, jak vizuální prostředky v učebnicích pro výuku reáliím využívají a jaké metodické postupy při práci s nimi volí.

Stanoveny byly dva hlavní cíle:

- Provést obsahovou analýzu učebnic německého jazyka zaměřenou na vizuální prostředky vztahující se k reáliím německy mluvících zemí.
- Provést výzkumné šetření na druhém stupni základních škol zaměřené na názory a metodické postupy učitelů při práci s vizuálními prostředky v učebnicích německého jazyka pro výuku reáliím.

Výzkumné otázky

První okruhy výzkumných otázek se vztahují k obsahové analýze učebnic německého jazyka:

- Jaké množství vizuálních prostředků v učebnicích se vztahuje k reáliím německy mluvících zemí? Jsou zobrazovány všechny německy mluvící země²⁾?
- Jaké typy vizuálních prostředků se objevují v učebnicích?
- K jakým tematickým okruhům reálií se vizuální prostředky vztahují?
- Jaké funkce mají vizuální prostředky ve výuce reáliím?

Další okruh výzkumných otázek se týká využití vizuálních prostředků v učebnicích pro výuku reáliím německy mluvících zemí z pohledu učitele ve školní výuce:

- Jak učitel pracuje s vizuálními prostředky v učebnicích pro výuku reáliím ve školní výuce?
- Jak učitel hodnotí vizuální prostředky pro výuku reáliím obsažené v učebnicích?
- Jsou pro učitele vizuální prostředky v učebnicích pro výuku reáliím dostačující?

Metody výzkumu

Disertační projekt je koncipován především jako deskriptivně-relační šetření. V deskriptivní části se bude jednat zejména o obsahovou analýzu učebnic němčiny. V rovině relační půjde o výzkumný problém zahrnující zejména vztah vizuální prostředky v učebnicích–učitel.

a) Obsahová analýza učebnic

Nejprve bude provedena kategorizace a kvantifikace vizuálních prostředků. Vizuální prostředky budou analyzovány kvantitativně i kvalitativně

²⁾Náš disertační projekt se zaměřuje na realie všech *německy mluvících zemí*, mezi které se řadí Spolková Republika Německo, Rakousko, Švýcarsko, Lichtenštejnsko a Lucembursko (v německé literatuře se používá zkrácené označení D-A-CH-L). Tímto označením se rozumí země, pro něž je němčina jejich úředním a mateřským jazykem.

(typy, funkce, obsah apod.). V současné době hledáme vhodný kategoriální systém vizuálních prostředků, který bychom mohli pro naše účely použít.

Pro obsahovou analýzu bude zvoleno 6 učebnic německého jazyka pro ZŠ.

K hlavním kritériím výběru učebnic patří:

- četnost používání učebnic na českých základních školách
- nakladatelství, kde byla učebnice vydána
- věková kategorie, pro niž je učebnice určena
- země původu (3 české a 3 zahraniční učebnice).

Jak již bylo zmíněno, zkoumány budou učebnice včetně doplňkových materiálů a internetové podpory, jako dalšího vhodného zdroje vizuálních prostředků pro výuku reáliím. Předběžně je zamýšleno analyzovat druhý díl učebnice jednotlivé učebnicové řady, který přibližně odpovídá úrovni žáka učícího se německý jazyk druhým až třetím rokem (vzhledem k odlišnostem v zahájení výuky němčiny jako cizího jazyka se může věk žáka na jednotlivých školách lišit). Druhý díl učebnic jsme zvolili z důvodu, že se domníváme, že pro účely výzkumu budou vhodnější vyšší ročníky, kde je úroveň německého jazyka žáků vyšší, a protože též předpokládáme, že v učebnicích bude zastoupeno větší množství vizuálních prostředků vztahujících se k reáliím.

b) Výzkumné šetření na druhém stupni základních škol

Výzkumný vzorek zahrnuje celkem 5 učitelů z 5 náhodně vybraných brněnských škol. Zvolený počet učitelů byl odvozen od našeho záměru provést sondu do dané problematiky, abychom zjistili, zda a jakým způsobem se s vizuálními prostředky pro výuku reáliím pracuje ve výuce německého jazyka, a na vybraném vzorku situaci podrobněji analyzovali. Pro ověření stanovených metod bude před zahájením výzkumného šetření proveden předvýzkum s jedním učitelem.

V rámci výzkumného šetření jsou plánovány následující kroky:

- Vstupní interview s učiteli; k získání vstupních dat k výuce němčiny ve vybraných třídách (jedná se především o kontextuální data učitelů, informace o výuce reálií v dané třídě, učebnici a její vizuální komponentě) a k přípravě na přímé pozorování.
- Polostrukturované nezúčastněné přímé pozorování; plánováno je pozorovat min. 1-2 vyučovací hodiny jednotlivých tříd. Předem bude stanoveno učivo z učebnice, které má učitel v dané pozorované hodině probrat. Na práci s vizuálními prostředky nebude učitel předem upozorňován. Ve vyučování pak budou pozorovány kategorie kognitivního charakteru (zda se učitel práci s vizuálními prostředky věnuje, jaké metodické postupy učitel při práci s vizuálními prostředky volí, jak je učivo reálií prezentováno atd.). V centru pozornosti bude tedy práce učitelů s vizuálními prostředky. Aby byly výsledky co nejvíce objektivní, nebudou žáci ani učitelé s přesným cílem pozorování obeznámeni. V případě, že se učitelé nebudou v pozorované hodině vizuálními prostředkům věnovat, bude pozorování opakováno s tím rozdílem, že učitelé budou předem požádáni využít v hodině vizuální prostředky v učebnicích pro výuku reálií v maximální míře.
- Polostrukturované rozhovory s učiteli; k vysvětlení případných nejasností, které vyvstanou během pozorování. Tyto podklady poslouží ke kvalitativní interpretaci dat. Předběžně budou vybráni pro důkladnější kvalitativní rozbor 2 učitelé.

Současný stav řešení a výhledy do budoucnosti

K dnešnímu datu je disertační práce v přípravné fázi. Východiskem k dalším postupům je sběr a syntéza dosavadních poznatků. Následujícím krokem bude upřesnění výzkumných metod a postupů a předvýzkum k obsahové analýze učebnic. Výsledky plánovaného výzkumu by měly proto při-

nést stávajícím i budoucím učitelům nové podněty a inspiraci pro práci s vizuálními prostředky pro výuku reálií. Nové poznatky mohou též reflektovat autoři a vydavatelé cizojazyčných učebnic. V obecnější rovině lze potom hovořit o přínosu v oblasti didaktik cizích jazyků a zhodnocení stavu učebnic němčiny z hlediska jejich vizuální komponenty pro výuku reálií na českých základních školách.

Literatura

- BALLSTAEDT, S-P. *Wissenvermittlung. Die Gestaltung von Lernmaterial*. Weinheim : Beltz Psychologie Verlags Union, 1997.
- BIECHELE, B. Konstruktivistisch lernen mit Visualisierungen in der interkulturellen Landeskunde. In BLEI, D.; ZEUNER, U. *Theorie und Praxis interkultureller Landeskunde im Deutschen als Fremdsprache*. Bochum, 1998, s. 30–42.
- BIECHELE, B. Anmerkungen zum interkulturellen Bildverstehen. In BOLTEN, J.; RATHJE, S. (Hrsg.) *www: interculture journal for intercultural business*, 2006, č. 1, s. 17–50.
- DÖMISCHOVÁ, I. Landeskundliche Bilder in den Lehrwerken für Deutsch als Fremdsprache an tschechischen Grundschulen. Příspěvek k Mezinárodní konferenci Germanistik und die neuen Herausforderungen in Forschung und Lehre. Telč, 2008.
- HENDRICH, J. a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha : SPN, 1988.
- HEYD, G. *Aufbauwissen für den Fremdsprachenunterricht (DaF)*. Tübingen, 1997.
- JEŽKOVÁ, V. Výzkum souboru učebnic němčiny pro základní školy. In KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2008, s. 137–145.
- JANÍKOVÁ, V.; MCGOVERN, M. *Aspekte des Hochschulfaches Methodik und Didaktik des Unterrichts Deutsch als Fremdsprache im Überblick*. Brno : PdF MU, 2004.
- JELÍNEK, S. K funkční charakteristice učebnic cizích jazyků. *Cizí jazyky*, 1994-1995, roč. 38, č. 3–4, s. 83–87.
- LEVIE, W. H.; LENTZ, R. Effects of Text Illustrations: A Review of Research. *Educational Communication and Technology Journal*, 1982, roč. 30,

č. 4, s. 195–232.

MACAIRE, D.; HOSCH, W. *Bilder in der Landeskunde. Fernstudieneinheit 11*. Berlin : Langenscheidt, 1996.

MIKK, J. *Textbook: Research and Writing*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2000.

NEČASOVÁ, P. Úloha reálií ve výuce cizím jazykům. *Cizí jazyky*, 2003-2004, roč. 47, č. 3, s. 88–95.

NEUNER, G.; HUNFELD, H. *Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts. Fernstudieneinheit 4*. Berlin : Langenscheidt, 1993.

NOVOTNÝ, P. Vizualní informace ve vybraných učebnicích dějepisu pro 9. ročník základní školy. In JANÍK, T.; KNECHT, P.; NAJVAROVÁ, V. (eds.). *Příspěvky k tvorbě a výzkumu kurikula*. Brno : Paido, 2007, s. 133–140.

PAULDRACH, A. Eine unendliche Geschichte. Anmerkungen zur Situation der Landeskunde in den 90er Jahren. *Fremdsprache Deutsch. Zeitschrift für die Praxis des Deutschunterrichts*, 1992, č. 6, s. 4–15.

PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno : Paido, 1998.

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 1998.

PÝCHOVÁ, I. Móda a učebnice cizích jazyků. *Cizí jazyky*, 1993-1994, roč. 37, č. 3, s. 104–108.

WAHLA, A. *Strukturní složky učebnice geografie*. Praha : SPN, 1983.

WEIDENMANN, B. *Psychische Prozesse beim Verstehen von Bildern*. Bern : Huber, 1988.

Evropa v učebnicích dějepisu

Jana Stejskalíková

Úvodem

Problematika učebnic je v období probíhajících kurikulárních reforem v České republice více než aktuální. Jelikož by učební text měl být východiskem pro práci s žáky, je smysluplné se obsahem učebnic zabývat. V projektu disertační práce

je prezentována obsahová analýza učebnic dějepisu pro 9. ročník ZŠ provedená na tématu „Evropa v učebnicích dějepisu“. Téma bylo vybráno v souvislosti s integračními snahami EU a s široce diskutovaným tématem „evropská dimenze ve vzdělávání“. Učebnice dějepisu se většinou zaměřují na Evropu v kontextu dějin středověku, avšak současné integrační procesy jsou nazírány spíše skepticky. Obraz Evropy je kromě toho vázán hlavně na podíl velkých evropských zemí a národů v historickém vývoji, kdežto malé národy jsou značně opomíjené. V České republice se nad těmito otázkami zamýšlel např. historik Čornej (1996).

Vymezení řešení problematiky a základních pojmů

Evropa, společně s dalšími dvěma pojmy jako jsou evropanství a evropská identita, jsou výchozími tématy „evropské dimenze ve vzdělávání“ ve vztahu k občanství. S ohledem na zaměření projektu se budeme blíže zabývat pouze pojmem Evropa.

Pojem Evropa není jednoznačný ani statický. Podle Walterové (1996, s. 24) nejméně problematické je vymezení geografické. Mnohem složitější je vymezení politické a kulturní. Evropa je především chápána jako komplex času, prostoru a kultury. V neposlední řadě spojujeme chápání Evropy s politickou institucí – Evropskou unií. Rovněž se můžeme setkat s pojetím Evropy jako sdíleného prostředí pro setkávání, spolupráci a hledání společných perspektiv.

Shrnutí dosavadního stavu řešení problematiky

Hlavním zdrojem pro získání přehledu o dosavadních poznatcích týkajících se výzkumného problému jsou práce Průchy (1998). Základy strukturální a funkční teorie učebnic dějepisu (ale i školních učebnic vůbec) bychom našli v pracích Čapka (1995, 2003) a Michovského (1981). Částečně se tak staly jedním z teoretických a metodologických východisek i pro tento výzkum. Učebnicemi dějepisu se rovněž zabývá historik Beneš (1997, 2003), který se zaměřuje na to, jak jsou historické události interpretovány v „historickém textu“, včetně didakticko-historického textu. Na obsahovou analýzu učebnic dějepisu se zaměřila např. Pokorná (1993), Hloušková (2001), Klapko (2006). Problematikou Evropy v učebnicích

se u nás zabývá např. Škachová (2005).

Obecně můžeme říci, že výzkum učebnic dějepisu v Evropě se snaží postihnout specifika vývoje určitých širších regionů, jako je západní, střední Evropa, balkánské země, země středomořské apod. Jde o postižení tradic zemí Evropské unie, a tím pomoci evropské jednotě. Konkrétně tématem Evropa v učebnicích se zabývali ve svých disertačních pracích Zechaová (2005), Mentz (2001) a Weinbrennerová (1998). Dále se můžeme opřít o publikace Pingela (2000, 2001), Natterera (2001) aj.

Výzkumné otázky

Výzkumné otázky byly formulovány jako deskriptivní. V rámci disertačního výzkumu se budeme snažit zodpovědět:

- Jak je prezentována Evropa v současných učebnicích dějepisu?
- Existují nějaké rozdíly mezi učebnicemi ve způsobu zpracování i hloubce tématu? Pokud ano, jaké?
- Kolik prostoru je věnováno tématu Evropa v každé ze zkoumaných učebnic?
- Jakým způsobem jsou ve vybraných učebnicích prezentovány menšiny v Evropě?

Cíl výzkumu

Na základě výše uvedených teoretických východisek a výzkumných otázek byly stanoveny následující cíle:

- Vytvořit, ověřit a realizovat nástroj kvantitativní a kvalitativní analýzy zpracování tématu Evropa v učebnicích (kategoriální systém).
- Analyzovat a zhodnotit výběrový vzorek vybraných učebnic dějepisu pro 9. ročník základní školy z hlediska prezentace Evropy.
- Na vybraném vzorku učebnic detailně zhodnotit a porovnat způsob zpracování tématu: „Menšiny v Evropě“.

Předpokládaná metodologie výzkumu (metoda výzkumu a výzkumný postup)

V našem výzkumu bude použita metoda obsahové analýzy výkladového textu (pojem Evropa ve vybraných učebnicích). Metodologickou oporou nám přitom budou publikace Neuendorfa (2002), Mayringa (2003), Gläsera, Laudela (2004) aj. Obsahovou analýzu můžeme uskutečňovat kvantitativním nebo kvalitativním způsobem:

1. kvantitativní analýza (celkový počet stran jednotlivých učebnic a počet stran věnující se tématu Evropa, kategoriální systém)

Použitý kategoriální systém je modifikací kategorií použitých ve výzkumech Weinbrennerové (1998) a Zechové (2005) a předpokládá nezbytné další úpravy na základě výsledků předvýzkumu – analýzy učebnic. Prozatím bylo stanoveno celkem devět hlavních kategorií, které jsou dále členěny do subkategorií:

- a. Evropa jako celek (bez hranic jednotlivých států)
- b. Evropská společenství
- c. Evropské makroregiony (území přesahující hranice jednotlivých států)
- d. Jednotlivé státy Evropy
- e. Vnitrostátní území uvnitř jednotlivých evropských států (regiony, kantony...)
- f. Hospodářství
- g. Kultura
- h. Společnost
- i. Politika

2. kvalitativní analýza (detailní zhodnocení, porovnání způsobu zpracování tématu: „Menšiny v Evropě“).

V rámci kvalitativní obsahové analýzy textu se zaměříme pouze na jednu kategorii převzatou z kvantitativní analýzy: „Menšiny v Evropě“. Kategorie byla vybrána s ohledem na to, že je jednou

rok	fáze	cíl	metody	vzorek
2008	1	vymezit téma, získat poznatky o řešeném problému	rešerše literatury	
2009	2	vypracovat kategoriální systém	rešerše, obsahová analýza kvantitativní	3 učebnice (předvýzkum)
2010	3	ověřit kategoriální systém, realizovat obsahovou analýzu vybraných učebnic, doplnění výzkumných zjištění	rešerše, obsahová analýza kvantitativní i kvalitativní, komparace, rozhovor	výběrový soubor učebnic
2011	4	diagnostika, zpracování, vyhodnocení získaných údajů a interpretace výsledků		

Tab. 1. Časový harmonogram výzkumu

z 15 základních témat tzv. sdíleného kurikula evropských zemí, které mají, jak uvádí Stradling (s. 14–15), o minulém století společně sdílenou dějinnou zkušenost. Také je jednou z desíti ústředních témat, která by měla být podle Borriese (s. 39–51) začleněna do výkladu evropských dějin.

Výzkumný vzorek

V disertační práci by měl být vyhodnocen výběrový vzorek (soubor) současných učebnic dějepisu pro 9. ročník základní školy, které byly vydány v letech 2000–2009 v různých nakladatelstvích (Dialog, Fraus, Prodos, Scientia, SPN a.s.). Všechny zkoumané učebnice mají doložku MŠMT ČR. Učebnice pro 9. ročník ZŠ jsme zvolili právě proto, že podle RVP ZV je ve výuce dějepisu důraz kladen především na dějiny 19. a 20. století, kde leží kořeny většiny současných společenských jevů.

Časový harmonogram disertačního výzkumu

Viz Tab. 1. Časový harmonogram výzkumu.

Závěr

Aktuálně probíhající příprava předvýzkumu nám zatím ukázala, jak široké spektrum zahraniční literatury se váže k naší problematice. Především se jedná o publikace z Institutu George Eckerta v německém Braunschweigu, kam je proto plánována studijní cesta. Cílem rešerše je zhodnotit možné metodologické přístupy ke zkoumání problematiky. V metodologické rovině lze čerpat z tematicky odlišných výzkumů např. Nohn (2001), Poenicke (2001), neboť předpokládáme, že výzkumné nástroje použité v těchto výzku-

mech mohou sloužit jako inspirace pro zdokonalení námi zvoleného výzkumného nástroje. Dále je na tomto místě nutné podotknout, že kromě rešeršní činnosti v současné době probíhá ověřování funkčnosti kategoriálního systému.

Zamýšlená disertační práce v obecné rovině předpokládá pozitivní přínos ve vztahu k tvorbě nových učebnic dějepisu a získání přehledu zpracování námi sledovaného tématu v současných učebnicích dějepisu na našem trhu. Práce by mohla být užitečná pro učitele didaktiky dějepisu, vědecké pracovníky zabývající se problematikou učebnic, MŠMT, autory učebnic i učitele.

Literatura

- BENEŠ, Z. Dějepisné učebnice. In *Manuál Encyklopedie českých dějin*. Praha : Historický ústav AV ČR, 2003, s. 314–323.
- BENEŠ, Z. Obraz druhé světové války v československých a českých učebnicích dějepisu. *Historický obzor*, 1997, roč. 8, č. 1–2, s. 41–45.
- BENEŠ, Z. České učebnice dějepisu po r. 1989. *Česko-slovenská ročenka 2003*. Brno : MU, 2003, s. 281–289.
- BORRIES, B. Schulbuch-Gestaltung und Schulbuch-Benutzung im Fach Geschichte. Zwischen empirischen Befunden und normativen Überlegungen. In HANDRO, S.; SCHÖNEMANN, B. (Hrsg.) *Geschichtsdidaktische Schulbuchforschung*. Berlin : LIT Verlag, 2006, s. 39–51.
- ČAPEK, V. Tvorba a výzkum učebnic dějepisu. In *Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice*. Pardubice : ÚJHS, 1995, s. 37–54.
- ČAPEK, V. *Perspektivy školního dějepisu v evropských*

- zemích a v USA. Praha : UK, 2003.
- ČORNEJ, P. Problém evropské dimenze ve výuce dějepisu. In WALTEROVÁ, E. (red.) *Evropská dimenze ve vzdělávání a v přípravě učitelů*. Praha : Pedagogická fakulta UK, 1996, s. 141–148.
- GLÄSER, J.; LAUDEL, G. *Experteninterviews und qualitative Inhaltsanalyse*. Berlin : VS Verlag, 2004.
- HLOUŠKOVÁ, L. Obsahová analýza učebnice jako didaktického a historického textu. In *Studia Pedagogica. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno : MU, 2001, s. 79–89.
- KLAPKO, D. Analýza učebnic dějepisu pro ZŠ jako evaluační nástroj k zefektivnění kvality didaktických textů. In MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. a kol. *Učebnice pod lupou*. Brno : Paido, 2006, s. 53–73.
- MAYRING, P. *Qualitative Inhaltsanalyse. Grundlagen und Techniken*. Weinheim : Beltz Verlag, 2003.
- MENTZ, O. *Lernziel Nation und Europa. Zur Entwicklung der nationalen und europäischen Dimension in der Geographiedidaktik Frankreichs*. Nürnberg : Selbstverlag des Hochschulbandes für Geographie und ihre Didaktik e. V., 2001.
- MICHOVSKÝ, V. *Nový model učebnice dějepisu. Tvorba učebnic sb. 5*. Praha : SPN, 1981.
- NATTERER, A. *Europa im Schulbuch. Die Darstellung der europäischen Einigung in baden-württembergischen Schulbüchern für Geschichte und Gemeinschaftskunde der Sekundarstufe I*. Grevenbroich : Omnia, 2001.
- NEUENDORF, K. A. *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks, CA : Sage, 2002.
- NOHN, G. *China Und Seine Darstellung Im Schulbuch*. Trier : Universität Trier, 2001.
- PINGEL, F. *The european home: representations of 20th century europe in history textbooks*. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2000.
- PINGEL, F. New Structures for a Medium in the State of Change. In HORSLEY, M. et al. *The Future of Textbooks?* Sydney : TREAT, 2001.
- POENICKE A. *Afrika in deutschen Medien und Schulbüchern*. Sankt Augustin : Konrad-Adenauer-Stiftung e.V., 2001.
- POKORNÁ, A. *Strukturální a obsahová analýza vybraných zahraničních učebnic dějepisu z hlediska interpretace nejnovějších dějin*. Praha : FFUK, 1993.

- PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*. Brno : Paido, 1998.
- STRADLING, R. *Jak učit evropské dějiny 20. století*. Praha : MŠMT, 2004.
- ŠKACHOVÁ, T. Obsah pojmu Evropa v české a francouzské primární škole. *Pedagogika*, 2005, roč. 55, č. 2, s. 138–150.
- WALTEROVÁ, E. Evropská dimenze ve vzdělávání: Východiska, problémy, perspektivy. In *Evropská dimenze ve vzdělávání a v přípravě učitelů*. Praha : PdF UK 1996.
- WEINBRENNER, U. CH. *Erziehung zu europäischer Solidariät durch geographische Schulbücher der Sekundarstufe I : eine quantitative und qualitative Inhaltsanalyse*. Nürnberg : Selbstverlag des Hochschulbandes für Geographie und ihre Didaktik e. V., 1998.
- ZECHA, S. *Darstellung Europas in der Geographiedidaktik Portugals. Untersuchung von Geographieschulbüchern der 7. – 9. Jahrgangsstufe*. Aachen : Shaker, 2005.

Recenze

Barbara Žurmanová

Wiater, W. (Hrsg.) *Schulbuchforschung in Europa – Bestandsaufnahme und Zukunftsperspektive*. Bad Heilbrunn : Klinkhardt, 2003.

Publikace *Výzkum učebnic v Evropě – současný stav a budoucí perspektivy* vznikla jako první díl z řady spisů „Příspěvky k historickému a systematickému výzkumu učebnic“, která vychází v prestižním německém vydavatelství Klinkhardt. Knihu tvoří 19 kapitol od 16 autorů, popř. skupin autorů, které přináší poznatky o výzkumu učebnic z různých úhlů pohledu. Publikace si v obecné rovině klade za cíl zodpovědět následující otázky: Co a jakými metodami bylo a bude v evropských zemích v oblasti výzkumu učebnic zkoumáno? Jakými stěžejními tématy se bude výzkum učebnic v budoucnosti zabývat? Jaký je vztah učebnic k ostatním tištěným médiím a didaktickým materiálům? Jakou roli budou v budoucnu hrát učebnice v kontextu multimediálního prostředí?

Jak je uvedeno v názvu knihy, zprostředkovává nám publikace výzkumnou činnost v oblasti učebnic v evropském kontextu – konkrétně se jedná o zachycení stavu v Belgii, Itálii, Maďarsku, Německu, Polsku, Rakousku a Švýcarsku. Jako pozitivní přínos hodnotím nacionální exkurz a přiblížení stavu poznání v jednotlivých evropských zemích, v jednotlivých kapitolách nicméně postrádám více odkazů na provedené výzkumy v této problematice. Výjimkou je kapitola Ludwiga Boyera *Výzkum učebnic v Rakousku jako společná úloha pedagogiky, oboru a oborové didaktiky*, spočívající mimo jiné v prezentaci konkrétních výzkumných zjištění v oblasti výzkumu učebnic a četných odkazech na rozšiřující zahraniční literaturu. Autor zároveň přivádí čtenáře k zamyšlení nad otázkou, zda kvalita učebnic může ovlivňovat kvalitu výuky.

Několik kapitol je věnováno otázce vztahu učebnic k ostatním tištěným médiím a historickému vývoji učebnic a jejich roli v procesu vyučování a učení. Zaujala mne zejména kapitola Franze Pöggelerera *Výzkum učebnic ve Spolkové republice Německo po r. 1945*, jež se v obecné rovině zabývá učebnicí jakožto fenoménem, který se vyvíjí a v současné době nám ukazuje svou institucionalizovanou stránku.

Role učebnice v kontextu multimediálního prostředí se zabývají tři kapitoly. Jako nejzdařilejší z nich hodnotím kapitolu Marca Dapaepe a Franka Simona nazvanou *Učebnice jako pramen třetí dimenze v reálné historii výchovy a vyučování. O nových koncepcích v historicko-pedagogickém výzkumu učebnic*, neboť přináší četné podněty k zamyšlení o budoucnosti učebnic a jejich výzkumu.

Publikace *Výzkum učebnic v Evropě – současný stav a budoucí perspektivy* čtenáři zprostředkovává obecný nástin problematiky výzkumu učebnic v evropském kontextu. Jak jsem již naznačila, jednotlivé kapitoly představují heterogenní soubor textů, na jedné straně se jedná o texty spíše populárně naučné, na straně druhé se některé příspěvky vyznačují vysokou mírou odbornosti. Použité výzkumné metody a výzkumné nástroje jsou čtenáři prezentovány minimálně, stejně tak jako

konkrétní empirické poznatky v oblasti výzkumu učebnic. Na otázky, které si autoři kladli v úvodu publikace (viz výše) jsem nicméně jednoznačné odpovědi nenalezla. Pokud čtenář nebude výše jmenované od publikace očekávat, může být s přínosem v podobě podnětů obecnějšího charakteru spokojen.

Zpráva o „Intenzivním programu EFEU“ – Patras 2009

Eva Ochrymčuková, Ivana Vaculová

Ve dnech 27. 4. – 13. 5. 2009 proběhla v řeckém Patrasu série workshopů s pedagogicko-přírodovědným zaměřením, které byly určeny zejména pro studenty pedagogických oborů z evropských univerzit. Tyto aktivity proběhly v rámci intenzivního programu LLP Erasmus s názvem „Energy for Europe (EFEU) – with Respect to the Environment“, jehož koordinátorem je vídeňská Vysoká škola pedagogická (Pädagogische Hochschule Wien) a spoluřešitelem Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity (doc. J. Trna).

Letošním tématem, které přednáškám a seminářům dominovalo, byla „energie“. V průběhu intenzivního programu se setkali studenti a vysokoškolští učitelé z Řecka, Německa, Rakouska, Nizozemí, Belgie, Rumunska, Finska, Portugalska, Litvy a České republiky a na toto téma proběhlo čtrnáct přednášek (či praktických cvičení v laboratořích). Přednášky se týkaly nejen různých druhů energie z hlediska jejího zdroje (především energie sluneční, vodní, větrné, jaderné, biomasa), ale také environmentální výuky na školách. Přitom byl kladen důraz na třídění odpadu v domácnosti, recyklaci, šetření energiemi v domácnosti, ekologické problémy, které ovlivňují celou planetu, klimatické změny, skleníkový efekt apod. Dále byly představeny výsledky výzkumů zjišťujících prekoncepte žáků o energii, vědomosti žáků o obnovitelných a neobnovitelných zdrojích energie a postoje žáků k životnímu prostředí.

Během praktických cvičení plnili studenti na základě pracovních listů různé úkoly a experimenty. Práce probíhala ve skupinách, rozdělení do skupin bylo náhodné (losováním), aby byli v každé skupině zastoupeni studenti z různých zemí. Úkolem studentů bylo např. vyrobit model větrné elektrárny, zkoumat a porovnávat kyselost půdy z různých lokalit (okolí továrny, rodinných domů atp.), simulovat havárii tankeru převážejícího ropu a následně hledat vhodný způsob odstranění následků havárie, dále pomocí pojmových map vytvořit přehledy využití různých druhů energie, sestavit elektrické obvody se solárními panely, vymyslet, navrhnout a vytvořit vlastní ekologickou značku atd.

Přednášky (cvičení) realizovaly jednotlivé zúčastněné univerzity. Lektory seminářů byli nejenom pedagogové z příslušných univerzit, ale také studenti, kteří často instruovali praktická cvičení v laboratořích pro své kolegy, či představovali „svoji“ univerzitu formou powerpointových prezentací. Struktura projektu a náplň jednotlivých workshopů byla poměrně pestrá, většina studentů hodnotila program a s ním související studijní pobyt kladně. Za nejzajímavější části celého programu považovali studenti praktické semináře – laboratorní pokusy, které byly zaměřeny zejména na práci učitele přírodovědných předmětů na prvním a druhém stupni ZŠ. Mezi takové semináře patřily environmentálně motivované pokusy zástupců Univerzity v Helsinkách „Experimental Environmental Science for Primary Teachers“, laboratoře zaměřené na zkoumání jevů v klimatu „Climate/weather overview“ studentů Vysoké školy pedagogické ve Vídni a kladnou reakci znamenalo také vystoupení o „hands-on experimentech“ docenta J. Trny z Masarykovy univerzity realizované autorkami zprávy.

Celkově projekt hodnotíme jako přínosný, kromě odborných poznatků nám přinesl mimo jiné také získání nových kontaktů, které otevírají cestu k navázání meziuniverzitní spolupráce.

Informace z CPV

Členové Skupiny pro výzkum učebnic CPV PdF MU se v červnu 2009 zúčastnili konference Kurikulum a učebnice z pohledu pedagogického výzkumu, kterou uspořádal Štátny pedagogický ústav v Bratislavě ve spolupráci s CPV PdF MU. Jedním z cílů konference bylo navázat na konferenci, jež se v červnu 2008 uskutečnila v Brně a jež kladla hlavní tematický akcent na výzkum učebnic (srov. zpráva z konference v Bulletinu CPV 2008, č. 5). Na konferenci byly prezentovány příspěvky, jež se dotýkaly celé šíře problematiky výzkumu učebnic (obsah vzdělávání v učebnicích, strukturní složky učebnic, užívání učebnic, hodnocení učebnic aj.). Konference se zúčastnili nejen odborníci zabývající se výzkumem učebnic, ale také vydavatelé a autoři učebnic a v neposlední řadě učitelé a žáci středních škol. V příspěvcích i navazujících diskusích tak byly prezentovány různé perspektivy, z nichž lze na výzkum a tvorbu učebnic nahlížet. Z konference bude vydán sborník.

Dne 1. září 2009 přibyli do kolektivu pracovníků Centra pedagogického výzkumu tři noví studenti DSP:

- Mgr. Petr Blažej
(Výzkumné téma: „Politický systém a učebnice občanské výchovy“)
- Mgr. Eva Minaříková
(Výzkumné téma: „Hodnocení a rozvíjení diagnostické kompetence učitelů anglického jazyka prostřednictvím CPV videoweby“)
- Mgr. David Solníčka
(Výzkumné téma: „Vliv vlastností verbálního textu učebnic na jeho porozumění žáky 8. tříd ZŠ“)

Pozvánka na konferenci

Dovolujeme si vás pozvat na

Celofakultní konferenci studentů doktorských studijních programů,

která se uskuteční 29. 10. 2009 v učebně č. 50 na Poříčí 9.

Cílem konference je poskytnout prostor pokročilým studentům DSP realizovaných na Pedagogické fakultě MU k prezentaci disertačních výzkumů, seznámit začínající studenty DSP s disertačními výzkumy studentů vyšších ročníků a porovnat oborově specifické vědecké přístupy jednotlivých DSP.

Pozvánka na workshop

The Power of Video Studies in Investigating Teaching and Learning in the Classroom III.

Centrum pedagogického výzkumu organizuje ve dnech 17. – 20. listopadu 2009 mezinárodní workshop The Power of Video Studies in Investigating Teaching and Learning in the Classroom III. Pozvání přijali odborníci z předních evropských institucí zabývajících se pedagogickým výzkumem. Jednácím jazykem workshopu bude angličtina.

Pozvánka na přednášku

Sportovní trenér jako pedagog

Přednáška Vladimíra Jůvy se uskuteční ve středu, 4. 11. 2009 od 13:00 v zasedací místnosti děkanátu PdF MU.

Doc. PhDr. Vladimír Jůva, CSc. působí na Fakultě sportovních studií MU jako vedoucí Katedry pedagogiky sportu. Zaměřuje se na dějiny pedagogiky a školství, muzejní pedagogiku a pedagogiku sportu.

Právě vychází...

Didaktické znalosti obsahu a jejich význam pro oborové didaktiky, tvorbu kurikula a učitelské vzdělávání.

T. Janík

Brno: Paido, 2009.

Kniha pojednává o konceptu *pedagogical content knowledge – didaktické znalosti obsahu*, který byl na světovou scénu uveden koncem 80. let 20. stol. Lee S. Shulmanem a jenž se v průběhu dvou desetiletí etabloval nejen v oborových didaktikách a kurikulárním výzkumu a vývoji, ale také v oblasti učitelského vzdělávání.

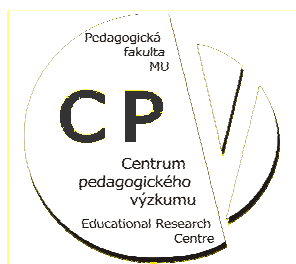

Kurikulum a výuka v proměnách školy

V. Najvarová a S. Šebestová (eds.)

Brno: MU, 2009.

Recenzovaný sborník obsahuje anotace příspěvků z konference *Kurikulum a výuka v proměnách školy* konané ve dnech 24. 6. – 25. 6. 2009 na Pedagogické fakultě MU. Součástí sborníku je dokumentační CD-ROM obsahující úplné verze prezentovaných příspěvků.

Centrum pedagogického výzkumu PdF MU
Poříčí 31, 603 00 BRNO
Telefon 549 49 1677
E-mail: CPV@ped.muni.cz

www.ped.muni.cz/weduresearch

Bulletin

Centra pedagogického výzkumu

Postoje studentov stredných škôl k využívaniu IKT na hodinách biológie¹⁾

Milan Kubiátko, Zuzana Haláková

Súčasná doba je ovplyvnená výrazným nárastom používania informačných a komunikačných technológií (IKT) vo všetkých odvetviach ľudskej činnosti. IKT značnou mierou ovplyvňujú okrem iného aj edukačný proces. Napríklad študenti môžu klásť otázky učiteľom pomocou mailu, tiež môžu študenti zdieľať informácie navzájom medzi sebou, posilať dáta, kontrolovať výsledky atď (Brewer 2003). Potencionálne možnosti využitia IKT vo vyučovacom procese sú obrovské. IKT neplnia úlohu len doplnku učiteľovho výkladu, ale ponúkajú neobmedzený prístup k informáciám, ktoré sú dostupné cez internet. Jednou z ďalších

Uvnitř tohoto čísla:

Postoje studentov stredných škôl k využívaniu IKT na hodinách biológie

Strategie učení angličtině jako cizímu jazyku u žáků prvního stupně základní školy

Na vědecké stezce

Zpráva z prekonference ECER 2009 ve Vídni

XVII. konference České asociace pedagogického výzkumu

Pozvánka na konferenci

Právě vychází...

výhod je, že u učiteľov ktorí používajú IKT sa zvyší ich sebadôvera vo vlastné schopnosti učiť (Gilmore 1995).

Úspešná integrácia počítačových zariadení do edukačného prostredia závisí od postojov učiteľov a študentom k týmto zariadeniam (Selwyn 1999). Postoj je definovaný ako pozitívny alebo negatívny názor resp. stanovisko, ktoré je vytvárané na základe skúseností jedinca. Skúsenosti vplyvajú na afektívne a konatívne správanie jedinca k jeho okoliu (Ajzen, Fishbein 1980).

Smith, Caputi, Rawstorne (2000) vyčleňujú postoje k IKT resp. počítačom a definujú ich ako kladné alebo záporné pocity jednotlivca k počítačovej technológii a k aktivitám súvisiacim s počítačovými zariadeniami. Winter, Chudoba a Gutek (1998) zistili pozitívny vzťah medzi postojmi k počítačom a k hodinám stráveným prácou s počítačom.

Značná časť výskumných prác zaoberajúcich sa problematikou IKT je venovaná zisťovaniu rozdielov medzi postojmi k IKT u chlapcov a dievčat. Napríklad Dørup (2004) uvádza častejšie používanie počítačov u chlapcov v domácom prostredí a tiež aj ich pozitívnejší postoj k počítačovým zariadeniam. Vo svojom výskume takisto zistil, že chlapci boli viac naklonení intenzívnejšiemu využívaniu IKT vo vyučovacom procese v porovnaní s dievčatami. Palaigeorgiou, Siozos, Konstantakis a Tsoukalas (2005) zistili rovnaký záujem o IKT u chlapcov aj u dievčat, ale u dievčat bol zistený väčší strach z používania hardvéru, tiež v porovnaní s chlapca-

¹⁾V tomto príspevku sú stručne popísané výsledky výskumu. Kompletný článok je uverejnený v časopise *Computers in Human Behavior*. Viz KUBIATKO, M.; HALÁKOVÁ, Z. Slovak high school students' attitudes to ICT using in biology lesson. *Computers in Human Behavior*, 2009, roč. 25, č. 3, s. 743 – 748.

mi u nich prevažoval menej pozitívny názor na kladné dopady počítačov na ich osobný život.

Výskumných prác týkajúcich sa zisťovania postojov k IKT vo vzťahu k veku je v porovnaní s predchádzajúcim typom málo. Väčšinou je uvádzaný pozitívnejší postoj starších študentov v porovnaní s mladšími (Bozionelos 2001).

Cieľom práce bolo zistiť postoje študentov k používaniu IKT vo vyučovaní biológie. Na základe hlavného cieľa boli formulované dva čiastkové ciele, a to prispieť k poznaniu súčasného statusu postojov dievčat a chlapcov k počítačom. A takisto rozšíriť množstvo publikácií, ktoré súvisia so skúmaním postojov k IKT v závislosti od veku respondentov.

Na základe cieľov výskumu boli stanovené nasledujúce hypotézy:

- Chlapci majú pozitívnejší postoj k IKT v porovnaní s dievčatami.
- Starší študenti majú pozitívnejší postoj k IKT v porovnaní s mladšími študentami.

Vo výskume bol použitý anonymný dotazník vlastnej konštrukcie. V prvej časti mali študenti doplniť demografické údaje (pohlavie, vek a rok štúdia). Druhá časť obsahoval 33 položiek zameraných na zistenie študentského vnímania IKT. Všetky školy, kde bol výskumný nástroj distribuovaný mali dostatočné vybavenie IKT technikou. Položky v dotazníku boli 5-stupňové, škálované podľa Likerta. Zo všetkých položiek bolo 16 konštruovaných pozitívne a 17 negatívne.

Výsledky získané vo výskume boli podrobené faktorovej analýze, na základe ktorej bolo stanovených 5 dimenzií, ktoré boli následne pomenované: 1. Pozitívny vplyv IKT; 2. Negatívny vplyv IKT; 3. Výhody IKT; 4. Používanie IKT v biológii; 5. Nevýhody IKT.

Reliabilita dotazníka bola zisťovaná po získaní dát. Hodnota Cronbachovho α ($\alpha = 0,82$) indikuje vysokú spoľahlivosť výskumného nástroja.

Počet respondentov zahrnutých do výskumu bol 518 z deviatich gymnázií. Priemerný vek respondentov bol 16,97 a v celej vzorke bolo 322 dievčat, zvyšok tvorili chlapci. Študenti vyplňovali dotazník počas vyučovacej hodiny. Čas vyplňovania nepresiahol 20 minút.

Vo výskumnom šetrení bol zistený štatisticky významný rozdiel medzi chlapcami a dievčatami. Chlapci dosahovali vyššie priemerné skóre, to znamená, že mali pozitívnejší postoj k IKT v porovnaní s dievčatami. Štatisticky významný rozdiel vo výsledkoch bol nájdený aj medzi ročníkmi. Študenti prvého ročníka dosahovali najvyššie priemerné skóre a študenti štvrtého najnižšie priemerné skóre.

Pri hodnotení jednotlivých dimenzií, dosahovali študenti najvyššie skóre pri dimenzii „Používanie IKT v biológii“ a najnižšie „Negatívny vplyv IKT“. Na zistenie vzťahu medzi jednotlivými dimenziami bol použitý Pearsonov korelačný koeficient. Medzi jednotlivými dimenziami bola zistená nízka korelácia, čo ukazuje nezávislosť jednotlivých dimenzií. Najvyššia hodnota korelácie bola zistená medzi výhodami IKT a používaním IKT v biológii ($r = 0,40$), čo indikuje častejšie používanie IKT vo vyučovacom procese (v tomto prípade biológia) ak študenti vidia výhody vo využívaní IKT.

Na základe zistených výsledkov môžeme akceptovať prvú hypotézu, keďže chlapci majú pozitívnejší postoj k IKT ako dievčatá, ale druhú hypotézu zamietame, lebo mladší študenti majú pozitívnejší vzťah k IKT oproti starším študentom.

Literatura

- AJZEN, I.; FISHBEIN, M. *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall, 1980.
- BOZIOELOS, N. Computer anxiety: Relationship with computer experience and prevalence. *Computers in Human Behavior*, 2001, roč. 17, č. 2, s. 213–224.
- BREWER, C. Computers in the classroom: How information technology can improve conservation education. *Conservation Biology*, 2003, roč. 17, č. 3, s. 657–660.

- DØRUP, J. Experience and attitudes towards information technology among first year medical students in Denmark: Longitudinal questionnaire survey. *Journal of Medical Internet Research*, 2004, roč. 6, č. 1, s. 10.
- GILMORE, A. M. Turning teachers on to computers: Evaluation of a teacher development program. *Journal of Research on Computing in Education*, 1995, roč. 27, č. 3, s. 251–269.
- PALAIAGEORGIU, G. E.; SIOZOS, P. D.; KONSTANTAKIS, N. I.; TSOUKALAS, I. A. A computer attitude scale for computer science freshmen and its educational implications. *Journal of Computer Assisted Learning*, 2005, roč. 21, č. 5, s. 330–342.
- SELWYN, N. Students' attitudes towards computers in sixteen to nineteen education. *Education and Information Technologies*, 1999, roč. 4, č.2, s. 129–141.
- SMITH, B.; CAPUTI, P.; RAWSTORNE, P. Differentiating computer experience and attitudes toward computers: An empirical investigation. *Computers in Human Behavior*, 2000, roč. 16, č. 1, s. 59–81.
- WINTER, S. J.; CHUDOBA, K.; GUTEK, B. A. Attitudes toward computers: When do they predict computer use? *Information and Management*, 1998, roč. 34, č. 5, s. 275–284.

Strategie učení angličtině jako cizímu jazyku u žáků prvního stupně základní školy²⁾

Ivana Hrozková

Úvodem

Otázky, proč někteří žáci dosahují lepších výsledků než ostatní, proč pro některé je učení jednoduše snadné, jaké postupy, strategie, tito dobří žáci používají, nejsou nové. Strategie učení jsou

v zahraničí zkoumány již od 60. let 20. století, v České republice je zatím jejich výzkumu věnována pozornost spíše okrajová. Domácí i zahraniční výzkumy v této oblasti jsou většinou zaměřeny na adolescenty a dospělé studenty. Málo výzkumů se doposud věnovalo strategiím u žáků mladšího školního věku, přestože vedení k využívání strategií učení a podpora celoživotního vzdělávání je zakotvena v závazných kurikulárních dokumentech evropských i v Rámcovém vzdělávacím programu.

V navrhovaném projektu budeme zkoumat, jak jsou čeští žáci vedeni k využívání strategií a tím přechodu od učení řízeného k autonomnímu, jaké příležitosti jsou vytvářeny během výuky angličtiny na prvním stupni základních škol pro rozvoj a budování strategií učení, proč někteří dosahují lepších výsledků a snadněji dosáhnou cíle, jímž je používání cizího jazyka a řízení vlastního procesu učení.

Teoretická východiska projektu

Strategia je slovo původně z oblasti vojenské a ve starořečtině označoval způsob vedení války (Oxfordová 1990, Vlčková 2007).

Strategie učení je pojem širší. Pedagogický slovník (Průcha, Walterová, Mareš 2008, s. 239) definuje strategii učení jako „postupnost činností při učení, promyšleně řazených tak, aby bylo možné dosáhnout učebního cíle“. Harris a Hodges (1995, s. 244) definují strategii učení jako „systematický plán, který jedinec vědomě přizpůsobuje a monitoruje s cílem zlepšit své výsledky učení“.

Strategie učení jako součást individuálního stylu učení, přispívají ke zvyšování efektivity učení a rozhodující měrou ovlivňují jeho kvalitu (Oxfordová, Lan 2003). Vhodné strategie učení jsou důležité pro celoživotní učení se cizím jazyku a jako dovednost učit se představují prioritu vzdělávání v kontextu globalizace a evropské integrace, ale i rámcových vzdělávacích programů, neboť „...představují jeden z ústředních cílů moderního vzdělávání ... a jejich

²⁾ Příspěvek vznikl jako výsledek řešení projektu číslo MU-NI/41/101/2009 *Strategie učení angličtině jako cizím jazyku u žáků prvního stupně základní školy* financovaného v roce 2009 Pedagogickou fakultou MU.

význam se odráží v preferenci obecných, klíčových kompetencí zaměřených na celoživotní učení“ (Vlčková 2007, s. 13).

V odborné literatuře najdeme mnoho klasifikací strategií učení, které lze rozlišit do několika skupin. Jsou mezi nimi klasifikace lingvistické, psychologické, pedagogické i taxonomie zpracované oborovými didaktiky. Pojem strategie učení cizímu jazyku (second language learning strategies) byl vymezen především v zahraniční literatuře (Rubinová 1975; Oxfordová 1990; Chamotová, O' Malley 1990). Strategie učení mohou být používány vědomě a nevědomě, jejich používání je individuální, jsou zprostředkovatelné a ne vždy měřitelné. Podporují dosažení komunikativní jazykové kompetence jako hlavního cíle výuky cizímu jazyku, jsou problémově orientované, často vědomé a ne vždy pozorovatelné, avšak jsou naučitelné a zprostředkovatelné (Vlčková 2007, s. 20–22).

Mezi faktory ovlivňující používání strategií patří např. věk, pohlaví, styl učení, úroveň znalostí, motivace, míra uvědomění používání strategií, očekávání učitele aj. (např. Rubinová 1981; Oxfordová 1990; Vlčková 2007).

Shrnutí dosavadního stavu poznání

Počátek zkoumání strategií učení lze datovat do 60. let minulého století. Tehdejší výzkumy byly zaměřeny na zjišťování, kdo je úspěšný žák (*good learner*) a co mají úspěšní žáci společného. Jako první práce zabývající se strategiemi učení je označována studie A. Cartonova „*The Method of Interference in Foreign Language Study*“ z roku 1966 (in Vlčková 2007, s. 23). Práce z tohoto období vycházejí z kognitivní teorie vzdělávání a ve středu jejich zájmu je žák a autoregulace (*learnign to learn*) (Cohen, Weaverová 2006).

Významná zjištění nacházíme v teoretické práci Rubinové (1975), která definovala sedm hypotéz o úspěšných žácích (*good learners*) učících se cizímu jazyku. Navazující práce (Naiman, Frohlich, Todesco, Stern 1978) potvrdily hypotézy, že úspěšní studenti se aktivně podílejí na výuce, postupují systematicky a uvědoměle. Rovněž byla potvrzena korelace mezi úspěšným žákem a jeho kognitivním stylem učení.

Výzkumy z období 70. let probíhaly formou interview s úspěšnými a neúspěšnými žáky (Hanusová 2008).

V 80. a 90. letech byl výzkum rozšířen na zkoumání faktorů ovlivňujících výběr strategií, míru používání strategií, na zkoumání, které strategie jsou vědomé a které nevědomé. Startegiemí učení se zabývají např. Oxfordová, Chamotová, O' Malley, Wendenová, Cohen. Tito autoři představují různé klasifikace strategií učení.

Oxfordová (1990), jejíž klasifikace strategií bude pro projekt výchozí, dělí strategie učení cizímu jazyku na dvě základní kategorie: přímé a nepřímé. Tyto jsou dále děleny na šest skupin (tři pro přímé a tři pro nepřímé strategie), ty se z části překrývají a jsou schopny se propojovat a navzájem podporovat.

Přímé strategie jsou zodpovědné za mentální procesy zpracování jazyka (Oxfordová 1990, s. 37). Nepřímé strategie pak Oxfordová (1990, s. 135) označuje jako podpůrné strategie pro proces osvojování jazyka. Mezi přímé strategie učení Oxfordová (1990) řadí paměťové, kognitivní a kompenzační strategie. Mezi nepřímé pak metakognitivní, afektivní a sociální. Oxfordová provedla výzkumy zaměřené na děti mladšího školního věku.

Ve svém článku napsaném společně s Rae Lanovou (2003) „*Language learning strategy profiles of elementary school studetns in Taiwan*“ dělí dosavadní výzkumy v této oblasti do dvou kategorií: na výzkumy, které popisují různé typy strategií používané dětmi mladšího školního věku (např. Bautier-Castain 1977; Fillmore 1985 a 1994; Chesterfiel, Chesterfield 1985; Chamot, El-Dinary 1999) a studie, které se zabývají korelací mezi používanými strategiemi učení a pokročilostí v používání cizího jazyka, kterým, v případě některých studií, není angličtina ale jiný cizí jazyk (např. Chamot, ElDinary 1999; Kiely 2002; Gunning 1997).

Samy autorky (Oxfordová, Lan 2003) ve své studii na Taiwanu dospěly k závěru, že na četnost použití strategií u žáků mladšího školního věku má jednoznačně vliv pohlaví, jazyková úroveň a obliba angličtiny. Rovněž zjistily, že zkoumaní žáci používali ve značné míře kompenzační strategie a některé strategie afektivní, méně pak strategie kognitivní a

metakognitivní a nejméně sociální a paměťové.

Konkrétní výsledky používání strategií učení u studentů gymnázií publikuje K. Vlčková (2007), u žáků mladšího školního věku není tato problematika zatím popsána a publikována.

Cíle práce

Disertační práce vychází z výše zmíněných teoretických východisek a zkoumá strategie učení cizímu jazyku (angličtiny) u žáků prvního stupně základních škol.

Hlavním cílem disertační práce je zjistit a popsat, které strategie učení cizímu jazyku žáci na 1. stupni základních škol používají a popsat je.

Dílními cíli disertační práce jsou:

- popsat frekvenci používání strategií
- zjistit, které faktory ovlivňují výběr strategií
- zjistit, zda učitelé vytvářejí příležitosti pro budování strategií.

Mezi zkoumané faktory bude patřit jazyková úroveň, obecné informace o žácích, doba, po kterou se žák jazyku učí, a strategie, které zkoumaní žáci této věkové kategorie používají. Mezi další zkoumané faktory, které mohou ovlivňovat použití strategií, budou patřit věk, pohlaví, známka z angličtiny a doba, po kterou se žák cizímu jazyku učí. Motivační faktory jsou rovněž nezanedbatelné a jsou v přímé závislosti na míře použití strategií.

Výzkumný vzorek

Základním vzorkem jsou žáci, kteří ukončili pátý ročník základních škol Jihomoravského kraje. V disertační práci bude při výběru škol uplatněn záměrný výběr podle následujícího klíče: venkovská škola X městská škola, škola s malým počtem žáků X škola s velkým počtem žáků, škola brněnská X škola mimobrněnská. Celkový počet respondentů bude asi 300, pro předvýzkum bude vzorek menší.

Do výzkumného vzorku nebudou zařazeni bilingvní žáci a žáci s jiným mateřským jazykem než je čeština.

Metodologie výzkumu

V disertační práci použijeme kvantitativní i kvalitativní metody zkoumání.

Pro zjištění jazykové úrovně žáků použijeme standardizovaný test pro žáky mladšího školního věku obtížnosti *Movers* (University of Cambridge ESOL), který dokládá jazykovou úroveň testovaných žáků, pro které je angličtina cizím jazykem.

Test je designován pro všechny čtyři jazykové dovednosti, pro účely výzkumu bude použita jen část Reading a Writing, která se zaměřuje na slovní zásobu (znalost významu slovíček a jejich pravopisu) a porozumění textu (vyžadovány jsou odpovědi buď s přesně limitovaným počtem slov či odpovědi ano-ne). Použití pouze části testu je legitimní, protože testování znalosti slovní zásoby (ústně či písemně) a porozumění textu jsou nejčastěji hodnocenými jazykovými dovednostmi ve školách, žáci různých škol tedy nebudou znevýhodněni. Test bude zkrácen také z administrativního důvodu, neboť jeho celková časová dotace pro všechny čtyři jazykové dovednosti činí 135 minut.

Pro zjištění inventáře strategií, které žáci 1. stupně aplikují, bude použit standardizovaný dotazník designovaný v anglickém jazyce D. Cohenem a R. Oxfordovou v roce 2002 (dle Cohen, Weaverová 2006, s. 75). Pro účely disertační práce bude nejdříve dotazník autorkou přeložen do jazyka českého a poté bude přeložen zpět do angličtiny nezávislou osobou. Tím zajistíme co největší významovou přesnost a jasnost formulací jednotlivých položek dotazníku v českém jazyce.

V převýzkumné fázi budeme ověřovat u vzorku žáků, zda jsou otázky v dotazníku, které budou položeny v českém jazyce, srozumitelné respondentům a zda vyhovuje délka dotazníku. V hlavním šetření budou podrobně zkoumány extrémní případy, které budou vybrány na základě odpovědí z dotazníkového šetření. Extrémní případy budeme dále zkoumat metodou polostrukturovaného rozhovoru s volnými odpověďmi. Metodu rozhovoru použijeme i pro učitele žáků s cílem zjistit, jaké příležitosti utvářejí učitelé angličtiny žákům na 1. stupni základních škol pro budování strategií.

Závěr

Strategie učení jednoznačně patří k velmi důležitým faktorům ovlivňujícím kvalitu učení zvláště v cizím jazyce (Oxfordová 1990; s. 1). Zamýšlená disertační práce přispěje k výzkumu v této oblasti, pomůže zjistit a popsat inventář strategií učení, které žáci na prvním stupni základního vzdělávání používají v angličtině a s přihlédnutím ke skutečnosti, že strategie učení jsou naučitelné a přenositelné, může výzkum významně přispět k výběru správných postupů volených učiteli, kteří takto mohou zvyšovat autonomii žáka a posilovat vedení žáků k celoživotnímu vzdělávání.

Literatura

- COHEN, A. D.; MACARO, E. *Language Learner Strategies*. Oxford : OUP, 2007.
- COHEN, A. D.; WEAVER, S. J. *Styles and Strategie Based Instructions: A Teacher's Guide*. Carla : University of Minnesota, 2006.
- CHAMOT, A.; EL-DINARY, P. *Children's Learning Strategies in Language Immersion Classrooms*. [cit. 8. 12. 2007]. Dostupné na: <http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/16/80/34.pdf>.
- HANUŠOVÁ, S. *Diferenciace cizojazyčného vyučování na základě pedagogické diagnostiky individuálních zvláštností žáka*. Habilitační práce. Brno : PdF MU, 2008.
- HARRIS, T. L.; HODGES, R. E. (eds). *The Literacy Dictionary: The vocabulary of reading and writing*. Newark : IRA, 1995.
- JANÍKOVÁ, V. *Autonomní učení a lexikální strategie*. Brno : MU, 2007.
- MAREŠ, J. *Styly učení žáků a studentů*. Praha : Portál, 1998.
- O'MALLEY, J. M.; CHAMOT, A.U. *Learning Strategies in Second Language Acquisition*. Cambridge : CUP, 1990.
- OXFORD, R. L.; HSIAO, T. Comparing theories of Language Learning Strategies: A Confirmatory Factor Analysis. *The Modern Language Journal*, 2002, s. 368–383.
- OXFORD, R. L. *Language learning strategies: what every teacher should know*. Boston :
- Heinle & Heinle, 1990.
- OXFORD, R. L.: LAE, R. Language learning strategy profiles of elementary school students in Taiwan. *Interacional Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 2003, s. 339–379.
- Společný evropský referenční rámec pro jazyky : jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme*. Olomouc : UP, 2002.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 2008.
- RUBIN, J. What the "Good Language Learner" Can Teach Us. *TESOL Quarterly*, 1975, č. 9, s. 41–51.
- STERN, H. H. What Can We Learn from the Good Learner? *Canadian Modern Language Review*, 1975, č. 31, s. 304–318.
- VLČKOVÁ, K. Používání strategií učení cizímu jazyku a jejich efektivita v gymnaziálním vzdělávání. In JANÍKOVÁ, V. *Autonomie v procesu učení a vyučování cizích jazyků. Sborník dílčích studií*. Brno : MU, 2005, s. 53–55.
- VLČKOVÁ, K. *Strategie učení cizímu jazyku: Výsledky výzkumu používání strategií a jejich efektivita na gymnáziích*. Brno : Paido, 2007.

Na vědecké stezce

Josef Maňák

Na náročný pochod do vědeckého pohoří se letos opět vydalo mnoho odvážných mladých lidí, které láká dobrodružství poznání a kteří se nebojí námahy. Hory, i ty vědecké, existují proto, aby byly dobývány. Jsou přitažlivé mimo jiné také proto, že po zdařilém výstupu poskytují daleký rozhled po vzdálených obzorech. Každý, kdo se chce vydat na podobnou cestu, se musí dobře připravit a počítat s nesnáze, překážkami i s vysokými fyzickými i psychickými nároky, které zdolávání vrcholů doprovázejí.

Kdo je rozhodnut dát se na pochod, musí si obstarat všechny nezbytné náležitosti, ale neměl by dlouho otálet, protože je třeba si co nejrychleji

zvykat na horské ovzduší, na vyšší zátěž, na přísnější životní režim. Je dobré si pojistit cestu do neznámých končin zkušeným horským vůdcem (školitelem, konzultantem), který bezpečně vede, ochotně pomáhá a v případě potřeby podá pomocnou ruku. K nezbytné výstroji při strmých výstupech patří též cepín (ostrý úsudek), lano (přísná logika) i další výbava (vědomosti, studijní návyky) apod.

Již šplháme na stezce která stále stoupá a vyžaduje další zdroje síly a vytrvalosti. Nelze se ovšem hnát bezhlavě dopředu, protože cíl je ještě daleko, vrchol často v mlze, v nedohlednu. Je nutné se občas zastavit, být stále ve střehu, aby se případné zabloučení mohlo co nejdříve opravit. Po posile a odpočinku vyrážíme dál, k poslednímu oddychu. Vrchol sám někdy představuje novou výzvu (závěrečná obhajoba), ale kdo překonal předchozí úskalí, většinou už zvítězí i nad posledním. Po dosažení cíle, vrcholového bodu, nás oprávněně ovládne pocit vítězství. Avšak na vítěze někdy čeká další nebezpečí – závrať z úspěchu. Dosažené úspěchy v nás vždy vzbuzují emoce, radost, nadšení i sebevědomí, ale měly by se stát také hlubším zážitkem ze získaného rozhledu a zdrojem sebedůvěry a odhodlání k útokům na další výšiny. Zkušenosti učí, že námaha se lépe překonává ve spolupráci, ne nadarmo se říká, že ve dvou se to lépe táhne.

Po výstupu následuje sestup. Je často také zrádný a nebezpečný. Obezřetný cestovatel si je různých nástrah vědom, proto dává pozor, aby nedošlo k bolestnému pádu do číhajícího sebeuspokojení a pohodlnosti. Správným řešením je vytrvalý pochod ve vhodné nadmořské výšce, ale s pohledem na vysoké štíty, které nás budou stále provázet a vyzývat. Na této túře je možno se někdy setkat i s medvědem (nevypočitatelným nepřítelem); je lépe se mu vyhnout a nepouštět se s ním do křížku, nemáme naději na vítězství.

Jste připraveni/y, odhodláni/y, vyzbrojeni/y? Tož vzhůru, výš, stále dál, další vrcholky čekají na nové nebojácné dobyvatele. Odvážným zdar!

Zpráva z prekonference ECER 2009 ve Vídni

Jana Zerzová

Ve dnech 25. – 26. 9. 2009 se ve Vídni konala mezinárodní prekonference ECER (European Conference on Educational Research – Evropská konference pedagogického výzkumu) organizovaná Evropskou asociací pedagogického výzkumu (European Educational Research Association) s názvem *Teorie a důkazy v evropském pedagogickém výzkumu (Theory and Evidence in European Educational Research)*. Na prekonferenci navazovala hlavní konference ECER ve dnech 28. – 30. 9. 2009 nesoucí stejný název. Konferenci zaštitila Vídeňská univerzita (Universität Wien), v jejíchž prostorách se celá konference konala.

Výroční prekonference ECER je organizována každý rok a každým rokem se jí účastní přibližně 150 účastníků z různých nejen evropských států. Kromě možnosti aktivní účasti na prekonferenci pro studenty doktorských studijních programů a mladé výzkumníky je každoročně vyhlašována soutěž o nejlepší příspěvek (Best Paper Award). Na konferenci je rovněž usilováno o představení Evropské asociace pedagogického výzkumu (EERA) mladým výzkumníkům a o propojení jejich publikační činnosti s touto asociací.

Součástí prekonference ECER jsou semináře zaměřené na nejčastější problémy studentů doktorských studijních programů a mladých výzkumníků. V letošním roce byly nabídnuty účastníkům tři paralelně probíhající semináře. První z nich – *Concluding Your Doctoral Thesis in One Chapter* – byl zaměřen na problematiku psaní závěrečné kapitoly disertační práce. Vedoucími tohoto semináře byli Vernon Trafford a Shosh Leshem. Po úvodní prezentaci byl seminář veden interaktivní formou. Účastníci měli možnost si ve skupinách prakticky vyzkoušet, jak závěrečnou kapitolu disertační práce strukturovat. Druhý seminář – *How to Publish*

Successfully – se zabýval problematikou úspěšné publikační činnosti a jeho vedoucími byli Stefan T. Hopmann, Roland Reichenbach a Ian White. Třetí seminář – Turning Your Conference Paper into a Journal Article – pod vedením Patricie Thomson byl zaměřen na problematiku psaní článků do odborných časopisů.

Hlavní referáty prekonference se týkaly psychoanalýzy jako předmětu pedagogického výzkumu (Prof. Dr. Wilfried Datler: Unconscious Structure, Affect Regulation and Educational Practice: Psychoanalysis as a Subject of Educational Research) a příležitostí a limitů empirického výzkumu v pedagogice (Prof. Dr. Hans-Christoph Koller: No, We Can't. Opportunities and Limitations of Empirical Research in Educational Science).

Česká republika byla na letošní prekonferenci zastoupena celkem devíti příspěvky. Dvěma příspěvky přispěla Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity: Eva Pavlovská připravila příspěvek zabývající se obsahovou analýzou učebnic biologie (Content Analysis of Authorised Czech Biological School-Books Used for Teaching in 6th Classes of Primary Schools (for School Year 08/09)) a Jana Zerzová prezentovala poster zabývající se tematikou analýzy výuky reálií a rozvíjení interkulturní komunikativní kompetence (Analyzing Teaching Culture and Intercultural Communicative Competence). Filosofická fakulta Masarykovy univerzity byla zastoupena celkem čtyřmi příspěvky: Karla Brücknerová prezentovala příspěvek zabývající se tematikou v oblasti estetické výchovy (Art Education: teachers's challenges versus theorists's solutions), Petr Janoch představil výzkum týkající se e-learningu na Filosofické fakultě Masarykovy univerzity (E-learning at the Faculty of Arts, Masaryk University by the view of its key participants – teachers and students), Kateřina Lojdová prezentovala příspěvek věnovaný tematice sběru a analýzy dat v pedagogickém výzkumu (Constructing subculture identity: A methodological perspective on the data collection and analysis) a Kateřina Korcová představila příspěvek zabývající se tematikou přetrvávání prekonceptů žáků prvního stupně (Durability of preconceptions by the primary-school pupils).

Další fakulty vyslaly vždy jednoho reprezentanta. Universita Palackého byla zastoupena příspěvkem Ilony Jirečkové na téma managementu kvality ve školách (Quality Management at School and Its Connection to Organizational School Climate), Ostravská univerzita příspěvkem Martiny Gúberové pojednávajícím o postojích žáků k multikulturalitě (A Research of Attitudes of the Pupils in the 3rd Grade of Primary School towards the Multiculturality) a Sociologický ústav Akademie věd ČR příspěvkem Josefa Basla zabývající se zájmem studentů o vědu (Level of students' interest in science: the Czech Republic within an international context).

Sborník abstraktů z prekonference je k dispozici v elektronické podobě na webových stránkách konference: <http://www.eera-ecer.eu/ecer/ecer-2009-vienna/>, kde budou rovněž k nahlédnutí plné texty příspěvků jednotlivých autorů, pokud se je rozhodnou touto formou publikovat.

Prekonference i konference se koná každý rok, příští ročník bude v Helsinkách. Zastřešujícím tématem bude Vzdělávání a kulturní změny (Education and Cultural Change). Prekonference se bude konat 23. – 24. 8. 2010 a hlavní konference pak 25. – 27. 8. 2010. Bližší informace o přihlašování příspěvků do recenzního řízení budou zveřejněny na webových stránkách konference v nejbližších týdnech: <http://www.eera-ecer.eu/ecer/ecer2010/>.

XVII. konference České asociace pedagogického výzkumu

Jana Přikrylová, Marie Doskočilová

Ve dnech 9. – 11. 9. 2009 proběhla každoroční konference České asociace pedagogického výzkumu (ČAPV) na půdě Pedagogické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě s názvem Český pedagogický výzkum v mezinárodním kontextu.

Konference byla zahájena plenárními referáty. Po přivítání všech účastníků děkanem Pedagogické fakulty Ostravské univerzity Josefem Malachem vystoupili Jan Průcha a Roman Švaříček s pojednáním o etickém kodexu výzkumníka, a zdůraznili tak i mimo jiné absenci institucionálně vymezených etických principů v českém pedagogickém výzkumu. Připomněli etické kodexy již vypracované zahraničními asociacemi. Následoval kriticky laděný referát Tomáše Janíka týkající se současného stavu pedagogického výzkumu v České republice, jeho slabin a výhledů do budoucnosti.

Jednání byla rozdělena do sedmi sekcí. Celkem zaznělo kolem 100 příspěvků a jednání v jednotlivých sekcích bylo živé a dynamické. Prezentovaly se zprávy z již realizovaných výzkumných šetření, zprávy z probíhajících výzkumů, v neposlední řadě výsledky předvýzkumů a teoretická východiska výzkumů plánovaných.

V první sekci *Učitel, jeho profesní příprava a rozvoj* řízené Karlem Rýdlem a Alenou Seberovou zazněly například referáty Jiřího Mareše na téma *Individualizovaná diagnostika člověka – inspirace pro metodologii pedagogiky*, v němž popsal snahy diagnosticky vytvářet individualizované prostředky pro výzkum, které se přizpůsobují odlišnostem respondentů nebo referát Karla Rýdla *Vývoj přípravy učitele a společenské potřeby doby*. Představil tak plánované možnosti analýzy efektivity učitelovy přípravy od konce 19. století.

Sekce 2, *Výzkum profese učitele a jiných pedagogických pracovníků*, měla nejvyšší počet účastníků. Hovořilo se mimo jiné o evaluaci učitele (Jiří Trunda), autoevaluaci učitelova vlastního stylu učení (Marie Solárová) nebo o učiteli jako oběti mobbingu (Tomáš Čech, Daniel Kantor, Lucie Švancarová)

Sekce 3 s názvem *Kurikulum, kurikulární materiály, kurikulární reforma* byla vedena Janem Průchou a Petrem Knechtem. Zazněly referáty zabývající se učebnicemi (Petr Knecht, Tomáš Janko, Zuzana Sikorová, Iva Červenková). Byly prezentovány i dílčí výsledky CPV videostudie anglického jazyka: Analýza výuky reálií a interkulturní komunikativní kompetence (Jana Zerzová).

Účastníci sekce 4 se pod vedením Jiřího Němce a Ondřeje Sekery zabývali *Výchovou a vzděláváním optikou sociální pedagogiky*. Příspěvky referátů pokrývaly mimo jiné téma *Mezigenerační učení v rámci programů a kurzů neformálního vzdělávání pro děti, rodiče a prarodiče* (Milada Rabušicová) nebo *Problematiku sociální ne/rovnosti v evropské vzdělávací praxi* (Pavel Vacek).

Sekce 5, *Pedagogické problémy z pohledu oborových didaktik*, patřila mezi sekce s vysokým počtem účastníků aktivně vystupujících i pasivních. Mezi témata zahrnutá v této sekci byla například *problematika rozvíjení jazykových dovedností v hodinách anglického jazyka* (Simona Šebestová), *didaktika cizojazyčné literatury* (Eva Skopečková), také příspěvky *Estetická výchova v praxi* (Karla Brücknerová) nebo *Východisková báze implementace moderních výukových metod realizovaných v telekomunikačních předmětech* (Ladislav Chmela).

V šesté sekci *Výzkum proměny školy v současné společnosti* vystoupili referující s příspěvky *Škola očima žáků* (Jitka Vidláková) a *Další fáze kariéry ředitele školy* (Martin Sedláček, Milan Pol, Lenka Hloušková, Petr Novotný). V sekci zazněly také referáty věnující pozornost autoevaluaci školy na Slovensku (Simoneta Babiaková), autoevaluaci mateřských škol (Alexandra Tomášová) a autoevaluaci ZŠ a SŠ (Juraj Kalnický).

Práce v 7. sekci byla zaměřena na *Dítě, žáka a studenta v kontextu pedagogické reality*. Realizované výzkumy se týkaly profesní orientace žáka ZŠ (Bronislava Štěpánková), odrážely rozhovory žáků 9. ročníků o volbě dalšího vzdělávání (Jitka Novotná), byly představeny *Výzkumné nálezy v oborových didaktikách* (Milan Kubiátko), ale také připravovaná výzkumná šetření zabývající se například vlivem simulačních her na postoj žáků (Dana Dražilová Fialová). V této sekci, jež byla vedena Jiřím Marešem a Milenou Kurelovou, vznikla vzhledem k absenci některých účastníků širší časová rezerva, která zaručovala větší možnosti pro diskusi, a vyvstávaly tak podnětné dotazy a doporučení k další práci.

Součástí konference byla poprvé v historii dvě sympózia, která probíhala paralelně s jednáním v sekcích. První sympóziu bylo věnováno vícečetné případové studii české základní školy (Dominik Dvořák, Karel Starý, Petr Urbánek, Martin Chvál), ve druhém sympóziu měli účastníci možnost seznámit se s metodologií a výsledky výzkumu vzdělávacích potřeb a názorů české veřejnosti na školství (Eliška Walterová, Karel Černý, David Greger, Martin Chvál).

Při slavnostním zakončení byly obsahy jednání shrnuty v plénu vedoucími jednotlivých sekcí. Vedle shrnutí zde vyvstaly podněty k možným změnám v organizaci nebo alespoň k další diskusi o směru tohoto tradičního setkání pedagogických výzkumníků. Mimo se řešila časová organizace v sekcích a možnost v budoucnu přesně vymezit časovou dotaci pro jednotlivé účastníky, problém regulace účasti doktorandů, případně jejich oddělení do zvláštní sekce (Jiří Mareš), nebo naopak jejich silnější zapojení do stávající konference (Němec), byla evaluována kvalita přednesených příspěvků (Milan Pol, Petr Knecht) a hodnocen celkový přínos konference.

Na konferenci navazoval doktorský seminář zabývající se tradičně problematikou metodologie tvorby disertačních prací. Lektory odlišně tematicky zaměřených seminářů byli Milada Rabušicová, Petr Novotný a Kateřina Vlčková.

Příští ročník konference České asociace pedagogického výzkumu se bude konat opět počátkem září, tentokrát v Liberci.

Pozvánka na konferenci

PdF UP v Olomouci pořádá

VII. ročník mezinárodní studentské vědecké konference

Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů VII.

Konference se uskuteční 23. 11. 2009 v prostorách PdF UP v Olomouci.

Cílem konference je seznámit akademickou obec i odbornou veřejnost s tématy a průběžnými výsledky disertačních prací souvisejících s oborem Pedagogika.

Právě vychází...

The Power of Video Studies in Investigating Teaching and Learning in the Classroom

Janík, T.; Seidel, T. (Eds.)
Münster : Waxmann, 2009.

Kniha je rozdělena do tří sekcí, ve kterých jsou zařazeny kapitoly, které se zaměřují na specifikaci potenciálu videotechnologie ve výzkumu třídy. Kapitoly v 1. sekci popisují potenciál videa zachytit dynamiku vyučování a učení ve třídě. Představují videostudie, které byly realizovány v posledních patnácti letech a které se zaměřovaly na popis procesu vyučování. Kapitoly ve 2. sekci popisují možnosti videa při zjišťování přínosu vyučování na učení žáků. Představují přístupy, které propojují videostudie a informace o učebních výstupech. V sekci 3. jsou zařazeny kapitoly, které diskutují o možnostech, které nabízí video pro profesní rozvoj učitelů.

V nakladatelství Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy vychází monotematické číslo časopisu *Orbis scholae*

Studies on Teaching and Learning in Different School Subjects.

Janík, T.; Kansanen, P. (Eds.)

Z obsahu čísla: *Studies on Teaching and learning in different school subjects* (Janík, T.; Kansanen, P.), *The curious affair of pedagogical content knowledge* (Kansanen, P.), *Pedagogical content knowledge in sight? A comment on Kansanen* (van Dijk, E. M.), *Exploring mathematics teacher knowledge for teaching: mathematics teachers in England, France and Germany* (Pepin, B.), *On the dynamic nature of physics teachers' pedagogical content knowledge* (Janík, T.; Najvar, P.; Slavík, J.; Trna, J.), *The modification of subjective theories with Viennese teacher trainees: results from a two – year study between the first and the fourth semester of study* (Seebauer, R.), *Up to the garden fence of The world at primary school* (Schmeinck, D.), *Pupils' understanding of mammals: an investigation of the cognitive dimension of misconceptions* (Kubiatko, M.; Prokop, P.), *Lesson structure in different school subjects in the Czech Republic* (Najvar, P.; Najvarová, V.; Janík, T.).

V nakladatelství Masarykovy univerzity vychází nové číslo časopisu *Studia paedagogica*

Lidé ve škole a jejich vztahy.

Švaříček, R. (Ed.)

Obsah čísla tvoří editorial (R. Švaříček), stati „...daj mi rúčku, ty sa usmej, budeme sa spolu hráť“ – telesné performácie ako interakčný faktor v sociálnych vzťahoch detí (O. Kaščák), *Tiché partnerství: vztahy mezi rodiči a učitelkami na*

prvním stupni základní školy (K. Šed'ová), *Kolegiální vztahy a zapojení učitelů do rozvoje školy* (D. Stankovič), *Spolupráce učitelů: od větší k menší neznámé* (H. Kasíková, M. Dubec), *Pomluvy jako mikropolitická strategie učitelů základní školy* (R. Švaříček), *Úvodní fáze profesní dráhy ředitelů základních škol* (M. Pol, M., L. Hloušková, P. Novotný, M. Sedláček), *Vztahy mezi učiteli a řediteli na základních školách - přehled relevantních výzkumů* (J. Lukas). *Součástí obsahu jsou i studentské práce* (B. Knotková, L. Doležalová, K. Krutilová) a recenze (Z. Makovská).

Česká pedagogická společnost vydává další číslo časopisu

Pedagogická orientace 3/2009

Číslo přináší následující studie: *Výukové strategie a potenciál diverzity ve třídě* (H. Kasíková), *Vývoj paradigmat přírodovědného vzdělávání* (J. Škoda, P. Doulík), *Zájem žáků o učební předmět chemie* (M. Veselský, H. Hrubíšková), *Mají dívky a chlapci rozdílné postoje k fyzice a zájem o ni?* (M. Kekule, V. Žák), *Souvisí úspěšnost studia na vysoké škole se středoškolským prospěchem?* (J. Rubešová), *Obtížnost profesních činností učitele z pohledu studentů učitelství, učitelů a oborových didaktiků* (J. Wernerová).

Centrum pedagogického výzkumu PdF MU
Poříčí 31, 603 00 BRNO
Telefon 549 49 1677
E-mail: CPV@ped.muni.cz

www.ped.muni.cz/weduresearch

Bulletin

Centra pedagogického výzkumu

Projekty pedagogického (a psychologického) výzkumu podpořené Grantovou agenturou České republiky v letech 1999-2009

Tomáš Janík, Tomáš Janko

Úvodem

V souvislosti se 17. celostátní konferencí České asociace pedagogického výzkumu (Ostrava, 8. – 10. 9. 2009) zpracovávalo Centrum pedagogické-

Uvnitř tohoto čísla:

Projekty pedagogického (a psychologického) výzkumu podpořené Grantovou agenturou ČR v letech 1999 – 2009

Postoje studentů a učitelů k učitelství jako profesi

Implementace evropské dimenze ve vzdělávání na primární škole (E-PLIPS)

Po stezce k vrcholům, anebo do strže?

Spolupráce CPV PdF MU s VÚP Praha

Recenze

Zpráva z konference ECER

Zpráva z konference DSP PdF MU

Zpráva z konference VTI

Zpráva z workshopu The Power of ...

ho výzkumu podkladové materiály, na jejichž základě by bylo možné hodnotit aktuální stav českého pedagogického výzkumu. Jedním z významných poskytovatelů finančních prostředků na základní výzkum je Grantová agentura České republiky (GA ČR). Níže prezentujeme cíle, metodický postup a výsledky analýzy zaměřené na granty, které český pedagogický výzkum získal u GA ČR v letech 1999-2009. Předložená analýza je doplněním přehledu grantů udělených GA ČR v letech 2003-2007, který publikoval B. Kraus (2006).

Cíle a metodika analýzy

Cílem předložené analýzy bylo přinést odpovědi na otázky:

- Kolik grantů bylo v letech 1999-2009 přiděleno v oboru 4 – Společenské vědy, podobor 406 – Psychologie, pedagogika?
- Jakou výší finančních prostředků byly tyto granty dotovány?
- Jaké subjekty byly řešiteli projektů?
- Kolik spolupříjemců se v projektech vyskytovalo?
- Na jaká témata se projekty zaměřovaly?
- S jakým stupněm vzdělávání projekty souvisely?
- Jakých oborů vzdělávání se projekty týkaly?
- Jak si stojí postdoktorské projekty?

Předmětem analýzy byl soubor údajů o grantech přidělených Grantovou agenturou ČR v letech 1999-2009, které jsou dostupné v Informačním systému výzkumu, vývoje a inovací, resp. v jeho části CEP: Projekty VaVal. Zde jsou o každém

z projektů k dispozici tyto údaje: identifikační kód, stupeň důvěrnosti údajů, název česky, název anglicky, poskytovatel, druh programu, hlavní obor programu, vedlejší obor programu, zahájení řešení, ukončení řešení, poslední stav řešení projektu, rozpočet financování projektu, druh soutěže, cíle řešení česky, cíle řešení anglicky, klíčová slova anglickém jazyce, hodnocení výsledků projektu, zhodnocení výsledků řešení česky, rok dodání údajů do CEP, systémové označení dodávky dat, údaje účastníků projektu (počet příjemců, počet spolupříjemců, údaje o příjemci / organizační jednotce garantující řešení projektu, údaje o řešiteli, údaje o účastnících projektu – subjektech nebo fyzických osobách), výsledky projektu v RIV (počet výsledků v RIV, druh uplatněného výsledku).

Výsledky analýzy

Granty (standardní) přidělené v letech 1999-2009 v oboru 4 – Společenské vědy, podobor 406 – Psychologie, pedagogika

Graf. 1 dokumentuje nárůst počtu přidělených grantů (standardních) v letech 1999-2009 (viz Graf. 1: *Granty přidělené v letech 1999-2009 v oboru 4 – Společenské vědy, podobor 406 – Psychologie, pedagogika*). V počátku sledovaného období bylo zastoupení grantů spadajících do kategorie AM (Pedagogika, školství) nevýrazné, postupně třetinové až poloviční.

Objem přidělených finančních prostředků v podoboru – Pedagogika, psychologie za sledované období dokumentuje Graf. 2 (viz Graf. 2: *Objem finančních prostředků (v tis.) přidělených v letech 1999-2009 v podoboru 406 – Psychologie, pedagogika*). Z grafu je patrný postupný nárůst objemu přidělených finančních prostředků.

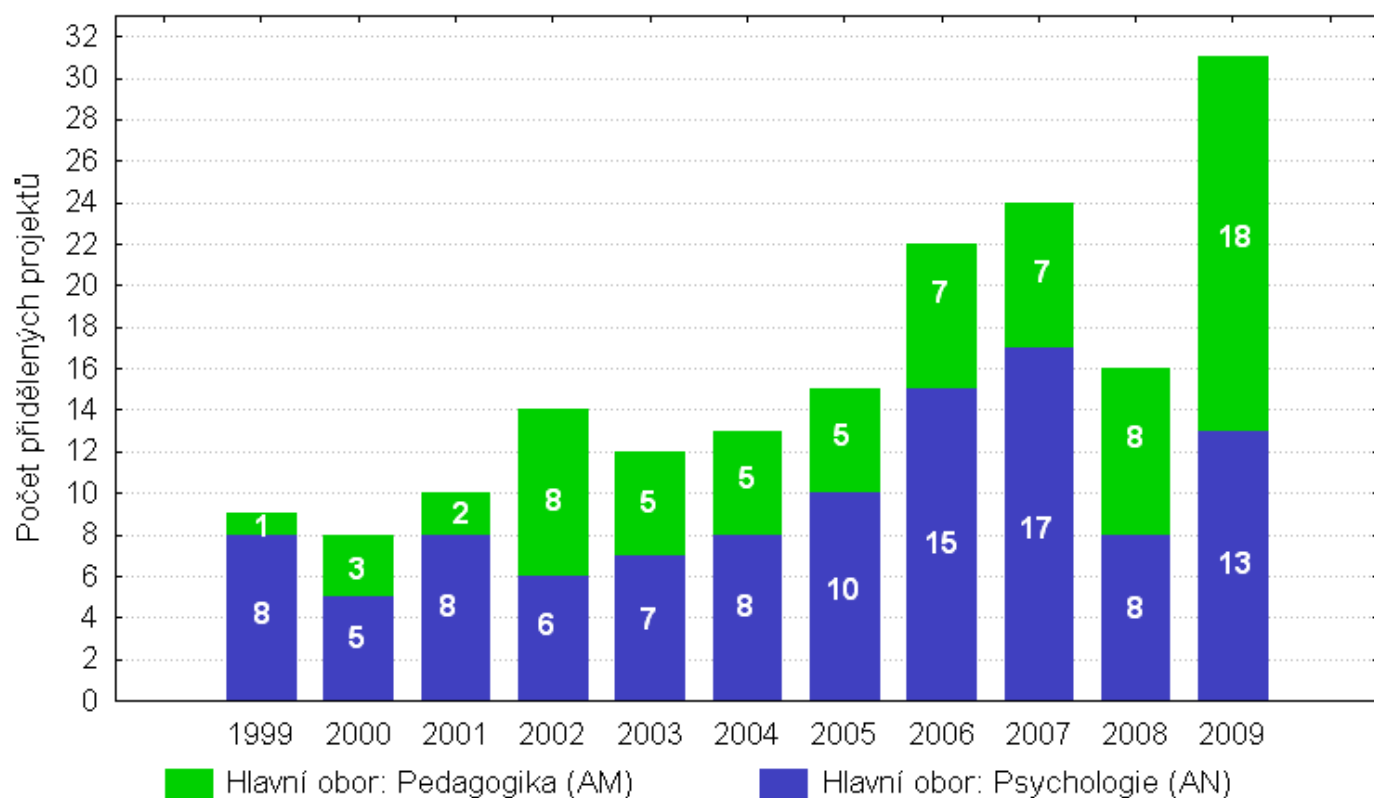
Celková výše finančních prostředků v letech 1999-2009 v podoboru 406 – Psychologie, pedagogika činí 204 283 tis. Kč, z toho na kategorii AM (Pedagogika, školství) připadlo 81 770 tis. Kč. Přidělené prostředky na jeden projekt byly v podoboru 406 – Psychologie, pedagogika v průměru 1 174 tis. Kč. V kategorii AM (Pedagogika, školství) připadlo na jeden projekt v průměru 1 185 tis. Kč.

Zajímavým ukazatelem dokreslujícím rámec analýzy je počet příjemců a spolupříjemců. Počet projektů dle příjemců a spolupříjemců v kategorii 406 Psychologie, pedagogika v rozmezí let 1999 – 2009 dokumentuje tabulka 1 (viz Tab. 1: *Četnost projektů dle příjemců a spolupříjemců v rozmezí let 1999-2009*). Na základě údajů lze konstatovat, že pedagogický výzkum podporovaný Grantovou agenturou ČR je výzkum realizovaný převážně univerzitami, resortní výzkumná pracoviště (např. VÚP) mezi příjemci nefigurují. Z podrobnější analýzy vyplývá, že nejvíce zastoupenými příjemci jsou vysoké školy, a to jak celkově za sledované období, tak v jednotlivých letech. Dalším nejčastěji zastoupeným příjemcem celkově za sledované období byla Akademie věd ČR následovaná kategorií ostatní. Pokud se na projekty podíváme z hlediska počtu spolupříjemců, dojdeme k následujícím údajům. V letech 1999-2009 se nejčastěji vyskytovaly projekty bez spolupříjemce (135), méně často se vyskytovaly projekty s jedním spolupříjemcem (26), se dvěma spolupříjemci (11). Nejméně se vyskytovaly projekty se třemi spolupříjemci (1). Z údajů mimo jiné vyplývá postupný nárůst počtu udělených projektů v kategorii AM – Pedagogika a školství.

Součástí charakteristiky každého uděleného projektu GAČR jsou obory, z nichž konkrétní projekt vychází. Jedná se o tzv.: hlavní obor, vedlejší obor, další vedlejší obor. Kombinace oborů uvádějí tabulky 2 a 3 (viz Tab. 2: *Přehled projektů majících AM (Pedagogika a školství) jako hlavní obor; jejich četnost v rozmezí let 1999-2009; Tab. 3: Přehled projektů majících AM (pedagogika a školství) jako vedlejší obor a jejich četnost v rozmezí let 1999-2009*).

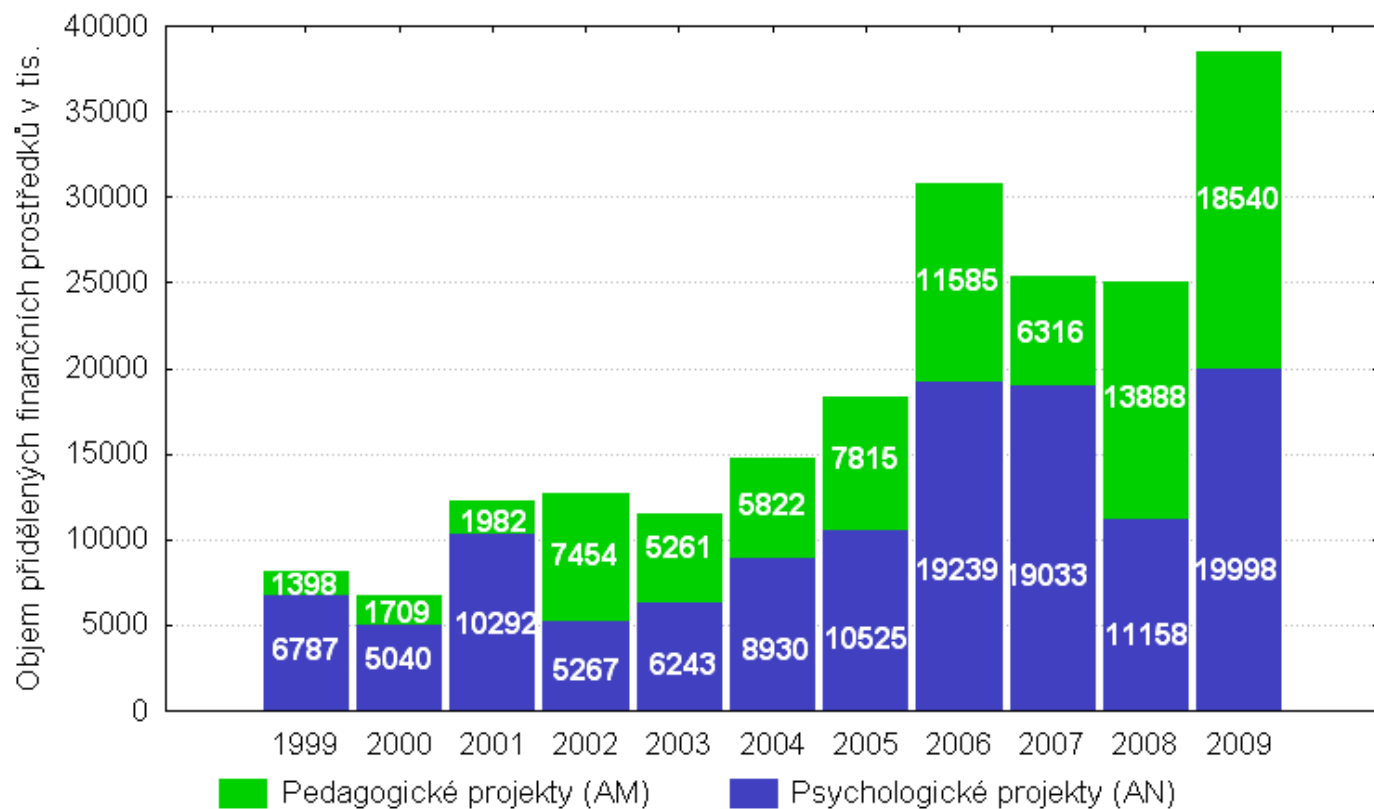
Přehled projektů v kategorii AM (hlavní a vedlejší obor)

Konkrétní názvy a označení projektů majících obor AM – Pedagogika a školství jako hlavní anebo vedlejší jsou uvedeny v příloze 1 a 2 (viz Příloha 1: *Přehled projektů majících AM (Pedagogika a školství) jako hlavní obor, v rozmezí let 1999-2009; Příloha 2: Přehled projektů majících AM (Pedagogika a školství) jako vedlejší obor, v rozmezí let 1999 – 2009*).

Graf. 1: Granty přidělené v letech 1999-2009 v oboru 4 – Společenské vědy, podobor 406 – Psychologie, pedagogika.

Zdroj: IS VaVal – CEP: Projekty VaVal, vlastní výpočty

Graf. 2: Objem finančních prostředků (v tis.) přidělených v letech 1999-2009 v podoboru 406 – Psychologie, pedagogika

Zdroj: IS VaVal – CEP: Projekty VaVal, vlastní výpočty

rok	počet projektu v oboru 406 / z toho AM – Pedagogika a školství jako hlavní obor	příjemce / počet projektů	počet spolupříjemců / počet projektů
1999	9 / 1	vysoké školy / 4 Akademie věd ČR / 4 ostatní (PORTÁL s.r.o.) / 1	0 / 7 1 / 1 2 / 1
2000	8 / 3	vysoké školy / 6 Akademie věd ČR / 2	0 / 7 1 / 1
2001	10 / 2	vysoké školy / 7 Akademie věd ČR / 2 ostatní (Všeobecná fakultní nemocnice Praha) / 1	0 / 7 1 / 2 2 / 1
2002	14 / 8	vysoké školy / 14	0 / 9 1 / 3 2 / 2
2003	12 / 5	vysoké školy / 10 ostatní (Státní zdravotní ústav) / 1	0 / 7 1 / 3 2 / 1 ¹⁾
2004	13 / 5	vysoké školy / 10 ostatní (Psychiatrické centrum Praha 2x, Státní zdravotní ústav 1x) / 3	0 / 13
2005	15 / 5	vysoké školy / 8 Akademie věd ČR / 2 ostatní (Fakultní nemocnice Brno 1x, Centrum výzkumu protidrogových služeb a veřejného zdraví 1x, Fakultní nemocnice Motol 1x, doc. Slávka Fraňková 1x, Psychiatrické centrum Praha 1x) / 5	0 / 8 1 / 4 2 / 3
2006	22 / 7	vysoké školy / 17 Akademie věd ČR / 3 ostatní (Psychiatrické centrum Praha 1x, Institut pro studium zdraví a životního stylu 1x) / 3	0 / 16 1 / 5 2 / 1
2007	24 / 7	vysoké školy / 19 Akademie věd ČR / 3 ostatní (Fakultní nemocnice Brno 1x, Krajská nemocnice Liberec, a.s. 1x) / 2	0 / 21 1 / 2 3 / 1
2008	16 / 8	vysoké školy / 16	0 / 14 1 / 1 2 / 1
2009	31 / 18	vysoké školy / 26 Akademie věd ČR / 3 ostatní (Pražská vysoká škola psychosociálních studií, s.r.o. 1x, Univerzita J. A. Komenského, s.r.o. 1x) / 2	0 / 26 1 / 4 2 / 1

Tab. 1: Četnost projektů dle příjemců a spolupříjemců v rozmezí let 1999-2009. Zdroj: Zdroj: IS VaVal – CEP: Projekty VaVal, vlastní výpočty

1) Celkový počet projektů zde není roven 12, neboť údaje o jednom projektu (GA406/03/0735 – Demokratický étos: sociálně psychologická analýza a mezikulturní srovnání) nejsou v IS VaVal – CEP: Projekty VaVal k dispozici.

Na jaká témata se projekty zaměřovaly?

Tematické zaměření projektů bylo klasifikováno na základě obecného modelu vzdělávacího procesu (viz Průcha, 1998). Tento model rozlišuje

následující kategorie: charakteristiky edukačního prostředí, charakteristiky vstupů, charakteristiky procesů, charakteristiky výstupů. Projekty, které se problematiky školního vzdělávání týkaly okrajově,

hlavní obor	vedlejší obor	další vedlejší obor	počet
Pedagogika a školství			46
Pedagogika a školství	Psychologie		11
Pedagogika a školství	Psychologie	Sport a aktivity volného času	2
Pedagogika a školství	Využití počítačů, robotika a její aplikace		1
Pedagogika a školství	Veřejné zdravotnictví, sociální lékařství		1
Pedagogika a školství	Neurologie, neurochirurgie, neurovědy	Pediatric	1
Pedagogika a školství	Zemský magnetismus, geodesie		1
Pedagogika a školství	Aplikovaná statistika, operační výzkum	Psychologie	1
Pedagogika a školství	Obecná matematika		1
Pedagogika a školství	Sociologie, demografie		1
Pedagogika a školství	Pedagogika a školství	Pedagogika a školství	1
Pedagogika a školství	Sport a aktivity volného času	Pediatric	1
Pedagogika a školství	Řízení, správa a administrativa	Využití počítačů, robotika a její aplikace	1
celkem			69

Tab. 2: Přehled projektů majících AM (Pedagogika a školství) jako hlavní obor; jejich četnost v rozmezí let 1999-2009

hlavní obor	vedlejší obor	další vedlejší obor	počet
Archeologie, antropologie, etnologie	Pedagogika a školství	Psychologie	1
Dokumentace, knihovnictví, práce s informacemi	Pedagogika a školství		1
Písemnictví, masmédiá, audiovize	Pedagogika a školství	Dějiny	1
Sport a aktivity volného času	Pedagogika a školství	Psychologie	1
Sport a aktivity volného času	Pedagogika a školství		1
Pedagogika a školství	Pedagogika a školství	Pedagogika a školství	1
Psychologie	Pedagogika a školství	Archeologie, antropologie, etnologie	1
Psychologie	Pedagogika a školství	Sport a aktivity volného času	1
Psychologie	Pedagogika a školství		8
Dermatovenerologie	Pedagogika a školství		1
Veřejné zdravotnictví, sociální lékařství	Pedagogika a školství	Filosofie a náboženství	1
celkem			18

Tab. 3: Přehled projektů majících AM (pedagogika a školství) jako vedlejší obor a jejich četnost v rozmezí let 1999-2009

nebo je nebylo možné jednoznačně zařadit do Průchova modelu, byly zařazeny do vytvořené kategorie ostatní. Při rozboru jsme pracovali se souborem 87 projektů spadajících do kategorií AM jako hlavní obor a AM jako vedlejší obor. Projekty byly klasifikovány na základě analýzy anotací a klíčových slov. Přehled tematických oblastí projektů reprezentuje tabulka 4 (viz Tab. 4: *Tematické pokrytí projektů*).

Výsledky analýzy naznačují, že nejvíce zastoupeno je zkoumání charakteristik procesů (34), následuje zkoumání charakteristik subjektu (28). Spíše menší pozornost je věnována charakteristikám výstupů (9) a charakteristikám edukačního prostředí (6). Konstrukty edukace se zabývaly 3 projekty.

procesy edukace (34)	vyučování	6
	rozvíjení	6
	učení	5
	vzdělávání	5
	poznávání	2
	motivace	1
	jiné	9
subjekty edukace (28)	žáci	16
	pedagogové	6
	rodiče	3
	dospělí	2
	ředitelé	1
výsledky edukace (9)	znalosti	2
	autonomie	1
	dovednosti	1
	tvořivost	1
	gramotnost	1
edukační prostředí (6)	vztah rodiny a školy	1
	málotřídní školy	1
	klima školy	1
	demokracie ve škole	1
	přechod mezi stupni vzdělávání	1
	rovné příležitosti	1
konstrukty edukace (3)		3
ostatní 21)		21

Tab. 4: Tematické pokrytí projektů

S jakým stupněm školního vzdělávání projekty souvisely?

Z celkového počtu analyzovaných projektů spadajících do kategorií AM jako hlavní obor a AM jako vedlejší obor bylo u 15 projektů možné jednoznačně identifikovat zaměření na konkrétní stupeň vzdělávání. Rastrem pro klasifikaci projektů byly kategorie předškolní vzdělávání, vzdělávání v základní škole, středoškolské vzdělávání, vysokoškolské vzdělávání, celoživotní učení/vzdělávání.

Z údajů vyplývá, že nejvíce projektů souviselo se vzděláváním v základní škole (7), dále s celoživotním vzděláváním (3), středoškolským vzděláváním (2), vysokoškolským vzděláváním (2) a předškolním vzděláváním (1) (srov. Tab. 5: Klasifikace projektů spadajících do kategorií AM jako hlavní obor a AM jako vedlejší obor dle stupně vzdělávání).

Na jaké vzdělávací obory / vyučovací předměty se projekty orientovaly?

Při analýze projektů z hlediska oborů/předmětů školního vzdělávání byly zjištěny následující skutečnosti. Nejvíce zastoupenými obory/předměty byly cizí jazyk (projekty se zaměřovaly na kompetence učitelů i žáků, autonomii v procesu učení, formování poznávacích procesů), matematika (projekty souvisely se vzděláváním orientovaným na žáka, kulturou vyučování, rozvíjením gramotnosti a propojením poznávacích a vzdělávacích procesů), přírodní vědy (řešená témata byla učení se z grafického zobrazení, aplikace konstruktivismu ve vzdělávání, interakce reálného a virtuálního prostředí ve vzdělávání, užití výukových pomůcek v kontextu cílů přírodovědného vzdělávání). Méně projektů souviselo s oborem/předmětem tělesná výchova (projekty řešily problematiku uplatnění absolventů na trhu práce a integraci mládeže s postižením prostřednictvím tělesné výchovy). Projekty dále souvisely s obory/předměty geografie (percepce geoprostoru prostřednictvím tyflomap), český jazyk (analyticko-syntetická a genetická metoda ve výuce čtení), technická výchova (nonverbální tvořivost), výchova ke zdraví (strategie výuky duševní hygieny) a mediální výchova (použití didaktických prostředků při práci s audiovizuálním sdělením v mediální výchově). Výše uvedené údaje lze porovnat s tabulkou 6 (viz Tab. 6: Klasifikace projektů spadajících do kategorií AM jako hlavní obor a AM jako vedlejší obor z hlediska oborů/předmětů).

Analýza postdoktorských projektů (kategorie 406)

Celkový počet postdoktorských projektů v oboru 406 Psychologie, pedagogika, v rozmezí let 1999-2009, činil 43. Z tohoto počtu mělo 23 projektů obor AM (pedagogika a školství) jako hlavní a 3 projekty jako vedlejší. Zbývající postdoktorské pro-

stupeň vzdělávání	název projektu
předškolní vzdělávání (1)	GA406/09/0206 – Přípravenost dětí k zahájení povinné školní docházky v pojetí současného kurikula a z pohledu komparace ve vybraných zemích EU
vzdělávání v ZŠ (7)	GA406/06/1656 – Rizika a příležitosti přechodu ze základní školy na střední školu GA406/07/0168 – Hodnocení poruch vývoje koordinace u dětí mladšího školního věku GA406/07/0806 – Malotřídní školy v České republice: analýza současného stavu a potenciálu jejich rozvoje GA406/07/1482 – Výzkum implementace základních cílů vzdělávání (tzv. 4 pilíře) v primárním vzdělávání ve školách v ČR GA406/08/0570 – Užívání učebnic na 2. stupni základní školy GA406/08/0710 – Rozvíjení matematické gramotnosti v základním vzdělávání GA406/09/1039 – Užití přírodnin v kontextu cílů a kurikula přírodovědného vzdělávání na 1. stupni ZŠ
středoškolské vzdělávání (2)	GA406/06/1656 – Rizika a příležitosti přechodu ze základní školy na střední školu GA406/07/0276 – Model rozvoje osobnostních a sociálních kompetencí studentů středních škol a jeho ověření
vysokoškolské vzdělávání (2)	GA406/09/0669 – Hodnocení přínosu moderních technologií v procesu formování a rozvoje kompetencí studentů vysokých škol GA406/09/0374 – Specifika vysokoškolských knihoven pro zrakově postižené a jejich uživatelů v České republice
celoživotní učení/vzdělávání (3)	GA406/08/0540 – Komparativní analýza trendů a možností rozvoje dalšího vzdělávání dospělých v kontextu evropské integrace GA406/09/0427 – Mezigenerační učení: děti, rodiče a prarodiče v neformálním vzdělávání a informálním učení GA406/09/1950 – Andragogický model učení a vzdělávání dospělých založený na získávání a rozvoji klíčových kompetencí
Celkem (15)	

Tab. 5: Klasifikace projektů spadajících do kategorií AM jako hlavní obor a AM jako vedlejší obor dle stupně vzdělávání

jekty nebyly do analýzy zahrnuty, protože nebyly navázány na obor AM (pedagogika a školství) jako hlavní, ani jako vedlejší. Podrobnější údaje lze nalézt v tabulkách 7 a 8 (viz Tab. 7: *Postdoktorские projekty mající AM (Pedagogika a školství) jako hlavní obor; v rozmezí let 1999-2009; Tab. 8: Postdoktorские projekty mající AM (Pedagogika a školství) jako vedlejší obor; v rozmezí let 1999-2009*).

Z hlediska předmětu výzkumu byly postdoktorские projekty klasifikovány opět na základě obecného modelu vzdělávacího procesu (Průcha, 1998). Výsledky ukazují, že nejvíce se projekty zaměřovaly na subjekty edukace (10), konkrétně učitele (5). Méně projektů se zabývalo procesy edukace (6), výsledky edukace (4) a konstrukty edukace (2). Nejméně z analyzovaných projektů se týkalo edukačního prostředí (viz Tab. 9: *Předmět výzkumného zájmu postdoktorských projektů*).

Shrnutí a závěry

- V období 1999-2009 byl zaznamenán nárůst počtu přidělených grantů v oboru 4 – Sociální vědy, podobor 406 – Psychologie, pedagogika. V počátku sledovaného období bylo zastoupení grantů spadajících do kategorie AM (Pedagogika, školství) nevýrazné, postupně třetinové až poloviční.
- Tomu odpovídal i nárůst finančních prostředků. Celková výše finančních prostředků v letech 1999-2009 v podoboru 406 – Psychologie, pedagogika činí 204 283 tis. Kč, z toho na kategorii AM (Pedagogika, školství) připadlo 81 770 tis. Kč. Přidělené prostředky na jeden projekt byly v podoboru 406 – Psychologie, pedagogika v průměru 1 174 tis. Kč. V kategorii AM (Pedagogika, školství) připadlo na jeden projekt v průměru 1 185 tis. Kč.

vzdělávací obor	název projektu
Cizí jazyk (4)	GA406/02/0185 – Odborný jazyk jako jeden z aspektů cizojazyčné kompetence učitelů základních a středních škol GA406/02/0809 – Různé podoby jazyka a jejich vliv na formování poznávacích procesů GA406/02/0856 – Jazykové kompetence dětí se specifickou poruchou učení GA406/05/2107 – Autonomie v procesu učení a vyučování cizího jazyka
Matematika (4)	GA406/02/0829 – Matematické vzdělávání orientované na žáka GA406/05/2444 – Kultura vyučování matematice GA406/08/0710 – Rozvíjení matematické gramotnosti v základním vzdělávání GA406/99/1696 – Paralela poznávacích a vzdělávacích procesů v matematice
Přírodní vědy (4)	GA406/02/1165 – Učení z grafického zobrazení v přírodovědném vzdělávání GA406/05/0188 – Konstruktivismus a jeho aplikace v integrovaném pojetí přírodovědného vzdělávání GA406/09/0359 – Možnosti a meze interakce reálného a virtuálního prostředí v počátečním přírodovědném vzdělávání GA406/09/1039 – Užití přírodnin v kontextu cílů a kurikula přírodovědného vzdělávání na 1. stupni ZŠ
Tělesná výchova (2)	GA406/05/2670 – Uplatnění absolventů programu tělesná výchova a sport na trhu práce v České republice GA406/00/1606 – Nejlepší místo pro všechny (integrace mládeže s postižením prostřednictvím různých forem tělesné výchovy a sportu)
Geografie (1)	GA406/08/1031 – Percepce geoprostoru prostřednictvím tyflomap moderního typu
Český jazyk (1)	GA406/09/0185 – Analyticko – syntetická a genetická metoda ve výuce čtení českých dětí
Technická výchova (1)	GA406/07/0109 – Nonverbální tvořivost v technické výchově
Výchova ke zdraví (1)	GA406/08/0352 – Výchova ke zdraví – strategie výuky duševní hygieny
Mediální výchova (1)	GA406/09/0945 – Použití hypermédií a programů pro pojmové mapování a tvorbu story boardů k analýze a rekonstrukci audiovizuálního sdělení v mediální výchově
celkem (23)	

Tab. 6: Klasifikace projektů spadajících do kategorií AM jako hlavní obor a AM jako vedlejší obor z hlediska oborů/předmětů

hlavní obor	vedlejší obor	další vedlejší obor	počet
Pedagogika a školství			15
Pedagogika a školství	Psychologie		1
Pedagogika a školství	Jazykověda		1
Pedagogika a školství	Aplikovaná statistika, operační výzkum		1
Pedagogika a školství	Sport a aktivity volného času		1
Pedagogika a školství	Umění, architektura		1
Pedagogika a školství	Obecná matematika	Informatika	1
Pedagogika a školství	Počítačový hardware a software	Využití počítačů, robotika a její aplikace	1
Pedagogika a školství	Písemnictví, mas-media, audiovizí	Bezpečnost a ochrana zdraví, člověk - stroj	1
celkem			23

Tab. 7: Postdoktorské projekty mající AM (Pedagogika a školství) jako hlavní obor; v rozmezí let 1999-2009

hlavní obor	vedlejší obor	další vedlejší obor	počet
Psychologie	Pedagogika a školství		1
Umění, architektura	Pedagogika a školství		1
Archeologie, antropologie, etnologie	Pedagogika a školství	Sociologie, demografie	1
celkem			3

Tab. 8: Postdoktorské projekty mající AM (Pedagogika a školství) jako vedlejší obor; v rozmezí let 1999-2009

procesy edukace (6)	vzdělávání (3)	GA406/99/D080 - Pedagogické interakce ve třídě a matematické vzdělávání
		GA406/03/D052 - Role sémiotických reprezentací v matematickém vzdělávání
		GA406/07/P176 - Komparace integrovaného a speciálního vzdělávání z hlediska zdravého životního stylu žáků se sluchovým postižením
	vyučování (1)	GA406/06/P314 - Proměny ve vyučování českému jazyku na středních školách v letech 1918 - 1989
	strategie (1)	GA406/05/P561 - Algoritmy a řešitelské strategie
autoevaluace (1)	GA406/07/P019 - Možnosti využití autoevaluace a benchmarkingu ve škole	
subjekty edukace (10)	žáci (4)	GA406/00/P084 - Učební styl žáka - jedna z připomínek umožňující řízení učební činnosti jako aktivní konstrukci poznání
		GA406/02/P123 - Integrace žáků s tělesným postižením ve školních formách tělesné výchovy (zkušenosti a postoje současných i perspektivních učitelů a žáků)
		GA406/08/P176 - Vzory pohyblivého obrazu: recepce filmu a audiovizuální kultury u současné české mládeže
		GA406/02/P120 - Rodiče žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v roli výchovných a sociálních partnerů školy
	učitelé (5)	GA406/02/P121 - Učitelé a inovace. O současné praxi a některých možnostech rozvoje práce učitele
		GA406/08/P252 - Typologie učitelů tělesné výchovy z hlediska jejich interakčních vzorců
		GA406/09/P126 - Kvalitativní výzkum konstrukce profesní identity učitele výchovy k občanství prostřednictvím případové studie
		GA406/07/P053 - Výuka žáka s odlišným mateřským jazykem z hlediska přípravy učitele
		GA406/07/P120 - Sociální dovednosti učitele a možnosti jejich rozvíjení
	rodiče (1)	GA406/05/P560 - Vzdělání a jeho hodnota z hlediska Romů. (Pohled na vzdělání očima romských matek)
výsledky edukace (4)	schopnosti (2)	GA406/99/P063 - Vliv hry na rozvoj tvořivosti dětí
		GA406/09/P181 - Využití informačních a komunikačních technologií pro zlepšování komunikačních schopností dětí se specifickými poruchami
	gramotnost (1)	GA406/03/D003 - Analýza informační gramotnosti VŠ studentů učitelství a metodika evaluace jejich výstupní úrovně
didaktická znalost obsahu (1)	GA406/06/P037 - Didaktická znalost obsahu jako klíčový koncept kurikulární reformy	
edukační prostředí (1)	kultura školy (1)	GA406/03/P119 - Informační a komunikační technologie a kultura školy. K roli informačních a komunikačních technologií v rozvoji kultury české školy
konstrukty edukace (2)	tvorba didaktického materiálu (1)	GA406/02/P085 - Mentální retardace - změna perspektiv. Vytvoření a pilotní ověření didaktického materiálu
	koncepty učení (1)	GA406/02/P133 - Modelování teoretických konceptů učení
ostatní (3)	GA406/06/P184 - Taktilní znakový jazyk pro hluchoslepe	
	GA406/08/P106 - Prevence nebezpečných komunikačních praktik spojených s elektronickou komunikací pro pedagogy a nepedagogy	
	GA406/09/P371 - Umění jako spolupráce. Kolaborativní projekty v českém výtvarném umění 1998 až 2008.	
celkem (26)		

Tab. 9: Předmět výzkumného zájmu postdoktorských projektů

- Nejčteněji zastoupenými příjemci grantů jsou vysoké školy, dále Akademie věd ČR následovaná kategorií ostatní. Lze konstatovat, že pedagogický výzkum podporovaný Grantovou agenturou ČR je výzkum realizovaný univerzitami, resortní výzkumná pracoviště (např. VÚP) mezi příjemci nefigurují.
- Nejčastěji byly granty uděleny projektům, ve kterých figurovali samotní řešitelé bez dalších spolupříjemců.
- Co se předmětu výzkumu týče, výsledky analýzy naznačují, že nejvíce zastoupeno je zkoumání charakteristik procesů, následuje zkoumání charakteristik subjektu. Spíše menší pozornost je věnována charakteristikám výstupů a charakteristikám edukačního prostředí.
- Zaměření na konkrétní stupeň školy bylo možné identifikovat u 15 projektů. Z tohoto počtu se nejvíce projektů zaměřovalo na vzdělávání v základní škole. Méně projektů se zaměřovalo na středoškolské a vysokoškolské vzdělávání. Nejméně projektů se orientovalo na předškolní vzdělávání.
- Zastoupení vzdělávacích oborů bylo v analyzovaném souboru projektů nerovnoměrné. V souboru 23 projektů, u kterých bylo možné určit zaměření na konkrétní vzdělávací obor, byly nevíce zastoupeny projekty související s přírodními vědami, matematikou a cizími jazyky. Nejméně byly zastoupeny projekty související s výchovnými předměty.
- Porovnání standardních a postdoktorských projektů z hlediska předmětu výzkumu ukazuje na určité rozdíly v řešených tématech. Standardní projekty se nejvíce orientovaly na problematiku procesů edukace (34), subjektů edukace (28) a výsledků edukace (9). Méně se orientovaly na edukační prostředí (6) a konstrukty edukace (3). Postdoktorské projekty se zaměřovaly nejvíce na subjekty edukace (10), procesy edukace (6) a výsledky edukace (3). Méně postdoktorských projektů se týkalo konstruktů edukace (2) a edukačního prostředí (2).

- Metodologickou stránku projektů nebylo možné na základě údajů v IS VaVal hodnotit, neboť tato databáze neobsahuje údaje o použitých výzkumných metodách.

Literatura

KRAUS, B. Pedagogický výzkum a společenské proměny. *Pedagogika*, 2006, roč. 16, s. 4, s. 3–10.

PRŮCHA, J. České základní vzdělávání: nálezy pedagogického výzkumu. *Pedagogika*, 1998, roč. 48, s. 212–242.

Příloha 1: Přehled projektů majících AM (Pedagogika a školství) jako hlavní obor, v rozmezí let 1999-2009

1999 (1 projekt)

GA406/99/0029 - Oční pohyby a včasná diagnóza poruch učení: objektivní diagnostika v dětské psychologii a speciální pedagogice

2000 (3 projekty)

GA406/00/0050 – Zmapování a využití egoangažovaných situací ve výchově a vzdělávání žáků rómské minority; GA406/00/0466 – Měření a hodnocení výsledků vzdělávání; GA406/00/0710 – Výukové metody

2001 (2 projekty)

GA406/01/1077 – Postavení rodičů jako výchovných a sociálních partnerů školy; GA406/01/1078 – Kultura české školy a strategie jejího rozvoje

2002 (8 projektů)

GA406/02/0185 – Odborný jazyk jako jeden z aspektů cizojazyčné kompetence učitelů základních a středních škol; GA406/02/0547 – Otevřené technologie ve vzdělávacím procesu GA406/02/0809 – Různé podoby jazyka a jejich vliv na formování poznávacích procesů; GA406/02/0829 – Matematické vzdělávání orientované na žáka GA406/02/0856 – Jazykové kompetence dětí se specifickou poruchou učení; GA406/02/1113 – Evaluční pedagogické výzkumy a jejich metody; GA406/02/1165 – Učení z grafického zobrazení v přírodovědném vzdělávání; GA406/02/1247 –

Implicitní pedagogické znalosti a možnosti auto-regulace procesu jejich rozvíjení

2003(5 projektů)

GA406/03/0893 – Východiska, zdroje a technické zázemí e-learningu GA406/03/0940 – Psychosociální klima školy – teorie, diagnostika, možné intervence; GA406/03/1349 – Intervence do procesu rozvíjení pedagogických dovedností studentů učitelství v průběhu jejich praxe na fakultní škole; GA406/03/1446 – Mění se role učitele a žáka v nastupující informační společnosti ve vztahu k požadavkům státní koncepce informační politiky; GA406/03/1475 – Relativizace autority a její dopady na současnou mládež

2004 (5 projektů)

GA406/04/0398 – Kvalita života – axiologická kategorie speciální pedagogiky; GA406/04/0609 – Demokracie v české škole; GA406/04/0689 – Analýza stresových a resilientních činitelů v rodinách dětí se specifickými poruchami učení (SPU); GA406/04/1161 – Informovaný souhlas v českém zdravotnictví; GA406/04/2140 – KNOMEDIAS – Management znalostí při podpoře činností vzdělávací instituce

2005 (5 projektů)

GA406/05/0188 – Konstruktivismus a jeho aplikace v integrovaném pojetí přírodovědného vzdělávání; GA406/05/0246 – Obsahová dimenze kurikula základní školy GA406/05/2107 – Autonomie v procesu učení a vyučování cizího jazyka; GA406/05/2444 – Kultura vyučování matematice; GA406/05/2670 – Uplatnění absolventů programu tělesná výchova a sport na trhu práce v České republice

2006 (7 projektů)

GA406/06/0546 – Změny v kompetencích výchovy a vzdělávání v podmínkách učící se a pluralitní; GA406/06/0731 – Komunitní systém v resocializačních zařízeních pro adolescenty; GA406/06/1022 – Informační a komunikační technologie v každodenní práci učitele; GA406/06/1081 Teoretická východiska výukového využití programů pro mapování pojmů a jejich experimentální ověření v hypermediálním učebním

prostředí; GA406/06/1414 - Příprava techniků na vzdělávání a řízení lidí v podmínkách integrující se Evropy; GA406/06/1571 – Kognitivní a dynamické aspekty herecké (hráčské) osobnosti; GA406/06/1656 – Rizika a příležitosti přechodu ze základní školy na střední školu

2007 (7 projektů)

GA406/07/0109 – Nonverbální tvořivost v technické výchově GA406/07/0168 – Hodnocení poruch vývoje koordinace u dětí mladšího školního věku; GA406/07/0806 – Malotřídní školy v České republice: analýza současného stavu a potenciálu jejich rozvoje; GA406/07/0845 – Ředitelé českých škol a jejich životní a profesní dráha; GA406/07/1026 – Překážky ve fylogenetickém a ontogenetickém vývoji pojmu nekonečno; GA406/07/1248 – Sdílení a rozvoj sociálních znalostí pracovníků pomáhajících profesí v procesu péče o seniory; GA406/07/1482 – Výzkum implementace základních cílů vzdělávání (tzv. 4 pilíře) v primárním vzdělávání ve školách v ČR

2008 (8 projektů)

GA406/08/0176 – Učitelé v pozdní fázi kariéry; GA406/08/0258 – Idea rovných příležitostí a kvalita vzdělání v českém a světovém kontextu; GA406/08/0352 – Výchova ke zdraví – strategie výuky duševní hygieny; GA406/08/0386 – Vzdělávací podmínky dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami; GA406/08/0540 – Komparativní analýza trendů a možností rozvoje dalšího vzdělávání dospělých v kontextu evropské integrace; GA406/08/0570 – Užívání učebnic na 2. stupni základní školy GA406/08/0710 – Rozvíjení matematické gramotnosti v základním vzdělávání; GA406/08/1031 – Percepce geoprostoru prostřednictvím tyflomap moderního typu

2009 (18 projektů)

GA406/09/0150 – Struktura vývojové poruchy koordinace u dětí mladšího školního věku a její diagnostika; GA406/09/0177 – Kvalita života osob pečujících o člena rodiny s těžkým zdravotním postižením; GA406/09/0185 – Analyticko – syntetická a genetická metoda ve výuce čtení českých dětí; GA406/09/0206 – Připravenost dětí k zahájení povinné školní docházky v pojetí současného kuriku-

la a z pohledu komparace ve vybraných zemích EU; GA406/09/0242 – Evaluace eLearningu – systémový přístup; GA406/09/0346 – Využitelnost technik řešení problémů s omezujícími podmínkami v e-learningu; GA406/09/0359 – Možnosti a meze interakce reálného a virtuálního prostředí v počítačném přírodovědném vzdělávání; GA406/09/0427 – Mezigenerační učení: děti, rodiče a prarodiče v neformálním vzdělávání a informálním učení; GA406/09/0669 – Hodnocení přínosu moderních technologií v procesu formování a rozvoje kompetencí studentů vysokých škol; GA406/09/0710 – Speciální pedagogika v podmínkách inkluzivního vzdělávání; GA406/09/0752 – Komunikace ve školní třídě; GA406/09/0945 – Použití hypermédií a programů pro pojmové mapování a tvorbu story boardů k analýze a rekonstrukci audiovizuálního sdělení v mediální výchově; GA406/09/1039 – Užití přírodnin v kontextu cílů a kurikula přírodovědného vzdělávání na 1. stupni ZŠ; GA406/09/1220 – Determinace a rozvoj kompetencí sociálního pedagoga v profesionální přípravě; GA406/09/1240 – Kognitivní a nonkognitivní determinanty rozvoje autoregulace učení studentů pomáhajících profesí (Mgr. Karla Hrbáčková); GA406/09/1371 – Diagnostika a reedukace vývojové poruchy motoriky u dětí; GA406/09/1479 – Odborné vzdělávání a celoživotní učení v kontextu vývoje venkovského prostoru v ČR; GA406/09/1950 – Andragogický model učení a vzdělávání dospělých založený na získávání a rozvoji klíčových kompetencí

Příloha 2: Přehled projektů majících AM (Pedagogika a školství) jako hlavní obor, v rozmezí let 1999-2009

1999 (3 projekty)

GA406/99/0629 - Encyklopedia comeniana - anglická a multimediální verze díla; GA406/99/1486 – Etické aspekty reformních snah ve zdravotnictví vyspělých zemí na konci 20. století; GA406/99/1696 – Paralela poznávacích a vzdělávacích procesů v matematice

2000 (2 projekty)

GA406/00/0470 – Žák v měnících se podmínkách současné školy;

GA406/00/1606 – Nejlepší místo pro všechny (integrace mládeže s postižením prostřednictvím různých forem tělesné výchovy a sportu)

2001 (0 projektů)

2002 (1 projekt)

GA406/02/0777 – Nemocný člověk v technologizované medicíně

2003 (0 projektů)

2004 (0 projektů)

2005 (1 projekt)

GA406/05/2431 – Pozitivní efekty rozvoje sebekontroly a sebeúcty na snížení nadváhy prostřednictvím jógového tréninku

2006 (3 projekty)

GA406/06/0438 – Motivační struktura – její vnitřní vztahy možnosti jejího ovlivňování v kontextu učení a vyučování; GA406/06/0676 – Rozumově nadané děti s dyslexií; GA406/06/1192 – Geografický a mentální prostor v cestovním ruchu

2007 (1 projekt)

GA406/07/0276 – Model rozvoje osobnostních a sociálních kompetencí studentů středních škol a jeho ověření

2008 (2 projekty)

GA406/08/0805 – Funkce kulturních modelů ve vzdělávání; GA406/08/1449 – Fyziologická lokomoce versus lokomoce hendikepovaných ve fylogenetických souvislostech

2009 (5 projektů)

GA406/09/0119 – EUDAP-2: Vývoj a ověření metodiky evaluace programů primární prevence užívání návykových látek; GA406/09/0367 – Tvorba, validizace a standardizace nástroje pro diagnostiku delikventního chování; GA406/09/0374 – Specifika vysokoškolských knihoven pro zrakově postižené a jejich uživatelů v České republice; GA406/09/0710 – Speciální pedagogika v podmínkách inkluzivního vzdělávání; GA406/09/0910 – Komunikace rodiny a školy: nové rysy setkávání

Postoje studentů a učitelů k učitelství jako profesi

Marta Rybičková

Již samotný název příspěvku vyvolává otázku, zda můžeme označit učitelství za profesi, neboť je známo, že učitelství nevykazuje všechny atributy, které se u skutečných profesí očekávají – expertní dovednosti, orientace na potřeby klienta, existence profesní asociace, profesní standardy, autonomie v rozhodování, společenský status¹⁾.

V souvislosti s učitelstvím se často hovoří o tzv. semi-profesi. (Štech, 1994; Solfronk, 2000; Průcha, 2002; Vašutová, 2002). Za semi-profesi označil učitelství v 60. letech 20. století Etzioni. Uvedl tři kritéria, kterými se liší semi-profese od skutečné profese: „je vykonávána ve velkých byrokratických organizacích, které jsou hierarchicky uspořádány a vládne v nich princip administrativní autority odlišný od autority profesních asociací a korporací založený spíše na kreativitě a autonomii jedinců; příliš velký počet členů profese; příliš velký počet žen.“ (Štech, 1994) Při porovnání atributů profese a semi-profese vidíme, že učitelství v našem současném chápání má skutečně blíže k semi-profesi. Soudíme, že je to projev krize učitelství, což považujeme za logický důsledek celkové krize tradiční společnosti, za projev neoliberalismu (Štech, 2007). Objevuje se neuchopitelná rozličnost nejen v přístupu ke vzdělávání (ze strany žáků a jejich rodičů), ale také společností očekávaných výsledků vzdělávání. Pro překonání této krize považujeme za nezbytné, aby se učitelství svým pojetím, přístupem veřejnosti i přístupem učitelů samotných více přiblížilo k profesi. Pro podporu tohoto názoru učitelství jako profesi označujeme.

¹⁾ Problematiky vnímání učitelství jako profese se dotýkají ve svých pracích např. Štech, 1994; Průcha, 2002; Havlík a Koča, 2002. Podrobně se problematikou zabývá Vašutová, 2004.

Postoje k profesi

Vycházíme z obecné definice postojů Katze a Stotlanda, jak ji uvádí Nakonečný (1999, s. 132): „Postoj může být definován jako tendence nebo predispozice individua k oceňování určitého objektu, nebo symbolu tohoto objektu, určitým způsobem. Oceňování spočívá v připisování vlastností, které mohou být umístěny v kontinuu žádoucí–nežádoucí nebodobrý–špatný. Postoje jsou v tomto smyslu produktem hodnocení, komplexního procesu, v němž jsou ... integrovány kognitivní, emotivní a konativní složky psychiky.“ Naše pozornost je zaměřena na postoje k aktuálně vykonávané profesi i na postoje k profesi budoucí, tedy na postoje učitelů a studentů učitelství. Aplikujeme-li uvedenou definici, můžeme postoje k vykonávané profesi popisovat jako způsob hodnocení profese, jejích podmínek na základě vlastních zkušeností a očekávání.

Pro usuzování na postoje k učitelství jsme pro náš výzkum vybrali následující oblasti:

- souvislosti volby studia učitelství,
- hodnocení výhod a nevýhod učitelství jako profese,
- hodnocení prestiže učitelství,
- perspektiva výkonu učitelství.

Dosavadní výzkumy ve sledovaných oblastech

Výzkumy postojů k učitelství, případně dílčích oblastí, ze kterých je možno na postoje k učitelství usuzovat, patří k tradičním výzkumům učitele. Převažná část těchto výzkumů probíhala jako dotazníkové šetření.

Volba studia učitelství

Jako hlavní motiv pro volbu studia učitelství se dlouhodobě jeví zájem o práci s dětmi Klímová (1974, 1986), kontakt s mladou generací a studium oblíbeného předmětu. Havlík (1997) vidí rozdíly mezi motivací studentů učitelství 1. stupně (zájem o práci s dětmi) a 2. stupně (zájem o studium oblíbeného předmětu). Havlík (1997) rovněž konstatuje, že čím dříve se studenti pro studium rozhod-

nou, tím větší je šance, že budou po skončení studia vykonávat práci učitele.

Hodnocení výhod a nevýhod učitelství

Při posuzování výhod můžeme vidět částečně shodu v motivech volby studia, především v zájmu o práci s dětmi, v kontaktu s mladou generací, tvůrčím charakteru práce (Urbánek, 2001). V posuzování nevýhod se postupně stále více dostává do popředí fyzická a psychická náročnost práce učitele a špatné mzdové podmínky (Urbánek, 2001), příp. zhoršující se kázeň (Klímová, 1974, 1986).

Hodnocení prestiže učitelství

Sledovali jsme skutečnost, že prestiž učitelství se pohybuje v žebříčku prestiže povolání na předních místech, současně s tradičně uznávanými profesemi lékaře, soudce či vysokoškolského učitele. Sociologové nás upozorňují, že vlastní profesi hodnotí respondenti obvykle níže než ostatní (Tuček, 2003, s. 291).

Perspektiva výkonu profese učitelství

Po roce 1989 se objevil nový problém v tom, že nezanedbatelná část absolventů pedagogických fakult nenastupuje do škol. Urbánek (2003) konstatuje, že pouze 75 % absolventů je rozhodnuto vykonávat práci učitele. Chráska (2003) zjistil tuto tendenci především u studentů jazyků, kteří mají oproti jiným oborům širší možnost uplatnit se mimo školství.

Cíl výzkumu a operacionalizace

Cíl výzkumu vychází ze záměru začlenit vlastní výzkum do řady dosavadních výzkumů za účelem sledování tendencí, které se v postojích k učitelství promítají do vývoje učitelství v posledních třiceti letech. Proto bylo hlavním cílem výzkumu

- popsat a analyzovat postoje k učitelství jako profesi z hlediska
 - o volby studia učitelství,
 - o hodnocení výhod a nevýhod profese,
 - o hodnocení prestiže profese,

- o perspektivy výkonu profese studenty učitelství.

Za tímto účelem jsme vytvořili skupinu výzkumných otázek a provedli jejich projekci do odpovídajících proměnných. Na základě rozboru proměnných jsme vytvořili jim odpovídající hypotézy. Vzhledem k rozsahu výzkumných otázek (7) a na ně navazujících hypotéz (29) uvedeme v tomto příspěvku pouze příklad z dílčího ověřování jedné hypotézy týkající se výhod učitelské profese (viz další text).

Metodologie výzkumu

K ověřování hypotéz jsme zvolili kvantitativní přístup a připravili jsme dotazníkové šetření mezi studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a mezi učiteli základních škol v okresech Brno-město a Brno-venkov. V dotazníkovém šetření jsme uplatnili vlastní anamnestický dotazník v modifikaci pro studenty a učitele a škálu prestiže povolání autora J. Dana (Budíková a Dan, 2006), ve které respondenti porovnávají vždy vybranou profesi s profesí učitele (porovnání s 26 profesemi) a určují, která z dvojice má vyšší prestiž.

Anamnestický dotazník obsahoval část věnovanou zjišťování sociodemografických údajů a část věnovanou zjišťování mínění, postojů a motivů (členění podle Chráska, 2007).

Provedli jsme se stratifikovaný výběr tak, aby byly zastoupeni studenti učitelství pro 1. stupeň základní školy (ZŠ) a učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů (VVP) a učitelství pro střední školy (SŠ), sledovali jsme rovněž zastoupení skupin aprobační společenskovedních a přírodovědných. Vzorek studentů tvořilo celkem 480 studentů, z toho bylo 85 % žen a 15 % mužů. Vzorek učitelů představovalo 204 učitelů brněnských a mimobrněnských škol. Vzorek učitelů tvořilo 87,1 % žen.

Příklad ověřování hypotézy týkající se výhod učitelské profese

Hypotéza H1: Při uvedení jednotlivých výhod učitelské profese se procento studentů a učitelů výrazně neliší.

Skupina	Ne		Ano		Celkem	
	N	%	N	%	N	%
Studenti	298	62,3	180	37,7	478	100,0
Učitelé	82	42,1	113	57,9	195	100,0
Celkem	380	56,5	293	43,5	673	100,0

Tab. 1: Míra souhlasu pro výhodu „stálý příjem“ ve skupinách studentů a učitelů

	Hodnota	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson chi-kvadrat	23,199	1	0,000
Korekce na spojitost	22,381	1	0,000
Věrohodnostní poměr	23,104	1	0,000

Tab. 2: Výsledky testů založených na chí-kvadrát statistice pro odpověď „stálý příjem“

Respondenti mohli volit tyto výhody:

- možnost stálého kontaktu s mladou generací;
- společenská významnost učitelského povolání;
- možnost uplatnit vlastní schopnosti, předávat poznatky;
- délka učitelské dovolené;
- stálý příjem;
- jiné ...

Hypotézy o zjišťování vzájemné závislosti kategoriálních proměnných jsme ověřovali Pearsonovým chí-kvadrát testem. Pro ověřování hypotézy H1 jsme zjišťovali míru souhlasu mezi studenty a učiteli při uvádění jednotlivých výhod. Jako příklad uvádíme míru souhlasu pro výhodu „stálý příjem“ (viz Tab. 1: Míra souhlasu pro výhodu „stálý příjem“ ve skupinách studentů a učitelů a Tab. 2: Výsledky testů založených na chí-kvadrát statistice pro odpověď „stálý příjem“).

Zamítáme nulovou hypotézu na hladině významnosti 1 %. Existuje významný rozdíl v uvádění výhodu „stálý příjem“ učiteli a studenty. Učitelé tuto výhodu uvádějí významně častěji než studenti.

Rozdíl mezi studenty a učiteli byl shledán ještě v případě uvádění výhody „možnost uplatnit vlastní schopnosti, předávat poznatky“, kterou uváděli studenti častěji než učitelé. U ostatních

uváděných výhod nebyl shledán rozdíl mezi studenty a učiteli.

Shrnutí výsledků výzkumu

Postupným ověřováním hypotéz jsme došli k těmto závěrům týkajícím se našeho výzkumného souboru:

Volba studia učitelství

Muži si častěji než ženy volí studium učitelství VVP. Ženy se pro studium rozhodují obvykle dříve než ve 3. ročníku střední školy. Muži výrazně častěji než ženy uvádějí jako hlavní motiv „relativně snazší možnost přijetí na pedagogickou fakultu“ (30,6 % oproti 13,5 %).

Studenti učitelství 1. stupně ZŠ častěji uvádějí jako hlavní motiv pro studium přípravu na učitelství (58,6 %), na rozdíl od studentů ostatních, kteří uvádějí možnost pokračování ve studiu oblíbeného předmětu (50,7 % učitelství VVP a 60 % učitelství pro SŠ). Studenti učitelství pro 1. stupeň ZŠ se pro studium učitelství rozhodují častěji než studenti ostatních studijních směrů dříve než ve 3. ročníku SŠ.

Hodnocení výhod a nevýhod profese

Studenti uvádějí celkově vyšší počet výhod učitelské profese než učitelé. V uvádění jednotlivých výhod²⁾ převažují možnosti, u nichž se četnost odpovědí studentů a učitelů statisticky neliší. Rozdíl byl zjištěn u výhody „možnost uplatnit vlastní schopnosti, předávat poznatky“, studenti ji uváděli častěji než učitelé (72,6 % ku 65,1 %). Naopak učí-

telé častěji než studenti uváděli výhodu „stálý příjem“ (57,9 % ku 37,7 %).

Učitelé uvádějí celkově vyšší počet nevýhod učitelské profese než studenti. V uvádění jednotlivých nevýhod³⁾ převažují možnosti, u nichž se četnost odpovědí studentů a učitelů statisticky neliší. Významný rozdíl jsme zaznamenali pouze u nevýhod „nízké finanční ohodnocení“ (učitelé 58,5 %, studenti 42,5 %) a „nízká společenská prestiž“ (učitelé 52,3 %, studenti 68,6 %).

Hodnocení prestiže profese

Rozdíl v hodnocení prestiže učitelské profese muži a ženami se neprokázal. Stejně tak studenti všech sledovaných studijních směrů hodnotí prestiž učitelské profese bez rozdílu. Studenti hodnotí prestiž učitelství výše než učitelé. Učitelé, kteří by setrvali v profesi, i kdyby kvůli tomu museli změnit bydliště, hodnotí prestiž učitelství výše než učitelé, kteří by raději volili změnu zaměstnání než změnu bydliště. Hodnocení prestiže ze strany učitelů nezávisí na jejich věku a délce praxe.

Perspektiva výkonu profese studenty učitelství

Studenti, kteří uvedli jako hlavní motiv volby studia učitelství přípravu na učitelskou profesi, hodlají častěji vykonávat po skončení studia učitelskou profesi (61,3 %) než studenti, kteří zvolili studium učitelství kvůli oblíbeným předmětům. Jsou to většinou studenti učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Ke studiu se rozhodli dříve než ve 3. ročníku SŠ. Hodnocení prestiže učitelství je u těchto studentů vyšší než u studentů, kteří nehodlají učitelskou profesi vykonávat.

Závěr

Výsledky výzkumu a jejich porovnání s ostatními výzkumy postojů k učitelství podle našeho názoru prokázaly oprávněnost úvah o krizi učitelství, které jsme uvedli v úvodu příspěvku. Postoje k učitelství můžeme považovat za jeden

²⁾ Výčet možností uveden v předchozím textu.

³⁾ Výčet možností: duševní a fyzická náročnost práce, nutnost stálé domácí přípravy a sebevzdělávání, nízká společenská prestiž, nízké finanční ohodnocení, zvyšující se podíl kázeňsky nepřizpůsobivých žáků a studentů, problémy při jednání s rodiči a s jejich postojem k práci školy.

z indikátorů stavu profese a na jeho základě odhadovat perspektivy profese. Je očividné, že učitelství jako profese potřebuje pro svůj další vývoj systémovou pomoc a podporu.

Literatura

- BUDÍKOVÁ, M., DAN, J. Osobnostní a sociální determinanty hodnocení prestiže učitelského povolání u středoškoláků. ODAM 2006. *Olomoucké dny aplikované matematiky. Sborník prací*. [on-line] [cit. 7. 9. 2009]. Dostupné na <http://mant.upol.cz/soubory/odam/odam-06sb.pdf>.
- FAHRENBERG, J., MYSTEK, M., SCHUMACHER, J., BRÄHLER, E. *Dotazník životní spokojenosti*. Příklad a úprava K. Rodná a T. Rodný. Praha : Testcentrum, 2001.
- HAVLÍK, R. Hodnotová a profesní orientace studentů PedF. In *Výchova a vzdělávání v českých zemích na prahu třetího tisíciletí*. Plzeň : ČAPV a ZČU, 1997, s. 46–49.
- HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha : Portál, 2002.
- CHRÁSKA, M. Postoje k učitelské profesi v pregraduální učitelské přípravě. Referát přednesený na 11. konferenci ČAPV – *Sociální a kulturní souvislosti výchovy a vzdělávání*, Brno, 2003. [on-line] [cit. 5. 9. 2009]. Dostupné na http://www.ped.muni.cz/capv11/3sekce/1_CAPV_Chaska.pdf.
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha : Grada, 2007.
- KLÍMOVÁ, M. *Volba studia učitelství na pedagogických fakultách ČSR*. Praha : UK, 1974.
- KLÍMOVÁ, M. *Studenti pedagogické fakulty UK v pohledu dlouhodobého výzkumu*. Praha : UK, 1986.
- NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha : Academia, 1999.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha : Portál, 2002.
- SOLFRONK, J. Profesní základ učitelství. In Solfronk, J. a kol. *Učitelství jako profese*. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2000, s. 7–33.
- ŠTECH, S. Co je to učitelství a lze se mu naučit? *Pedagogika*, 1994, roč. 44, č. 4, s. 310–320.

- ŠTECH, S. Profesionalita učitele v neo-liberální době. Esej o paradoxní situaci učitelství. *Pedagogika*, 2007, roč. 57, č. 4, s. 326–337.
- TUČEK, M. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003.
- URBÁNEK, P. Postoje budoucích učitelů k vlastní profesi. In *Nové možnosti vzdělávání a pedagogický výzkum*. Sborník příspěvků. Ostrava : ČAPV a PedF OU, 2001, s. 130–134.
- URBÁNEK, P. Postoje budoucích českých učitelů k vykonávání své profese. In *Biodromální premeny učitele – učitel v premenách času*. Prešov : FF PU, 2003, s. 197–206.
- VAŠUTOVÁ, J. *Být učitelem. Co by měl učitel vědět o své profesi*. Praha : PedF UK, 2002.
- VAŠUTOVÁ, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno : Paido, 2004.

Implementace evropské dimenze ve vzdělávání na primární škole (E-PLIPS) – Zpráva o řešení projektu Evropské komise Comenius 2.1

Petr Knecht, Tomáš Janík

V souvislosti se silícími integračními tendencemi v Evropě je také u nás kladen zvýšený důraz na evropská témata ve vzdělávání. V této souvislosti se často hovoří o evropské dimenzi ve vzdělávání, která bývá definována jako „princip, který by měl prostupovat celým vzdělávacím systémem, dát vzdělání širší evropskou perspektivu, otevírat horizonty globálního myšlení a interkulturního porozumění“ (Walterová a kol. 1997, s. 132). Evropská dimenze ve vzdělávání je také důležitou součástí rámcových vzdělávacích programů, kde je zastoupena především ve vzdělávacím obsahu průřezového tématu Výchova

k myšlení v evropských a globálních souvislostech (podrobněji viz Janík 2004). Evropská komise si je vědoma skutečnosti, že vzdělávání má při zvyšování povědomí o Evropské unii nezastupitelnou funkci, neboť může podněcovat zájem mladých lidí o život v Evropě. To je zřejmě jedním z důvodů, proč Komise podporuje prostřednictvím projektů Comenius 2.1 vývoj a ověřování moderních výukových postupů, jež mohou být využívány během didaktického zprostředkování evropských témat ve vzdělávání. V projektech Comenius je kladen důraz především na praktické ověřování navrhovaných aktivit, neboť implementace evropské dimenze ve vzdělávání je možná pouze tehdy, pokud k její praktické realizaci přistoupí samotní učitelé. Novější výzkumy ukazují, že v procesu konstruování nových znalostí je důležitá nejen role učitele, ale i role žáků (resp. spolužáků), kteří se mohou učit od sebe navzájem formou tzv. peer learningu (srov. Boud, Cohen, Sampson et al. 2001; Thurston 2006 aj.).

Projekt E-PLIPS aneb evropská dimenze ve vzdělávání v praxi

Centrum pedagogického výzkumu PdF MU bylo v letech 2006-2010 partnerem ve vzdělávacím projektu E-PLIPS – Implementace evropské dimenze ve vzdělávání prostřednictvím peer learningu v primární škole (128766-CP-1-2006-1-DE-Comenius-C21). Cílem projektu bylo navrhnout a ověřit možnosti praktického využití peer learningu při implementaci evropské dimenze ve vzdělávání v primární škole. Výchozí myšlenkou byl předpoklad, že peer learning, neboli učení se žáků od sebe navzájem, může představovat jednu z možných cest implementace evropské dimenze ve vzdělávání. Hlavním koordinátorem projektu byla Pädagogische Hochschule Karlsruhe (Německo), další partnerské univerzitní instituce pocházely ze čtyř evropských zemí (Česká republika, Malta, Řecko, Velká Británie), jež zastupují starší i nové členské státy Evropské unie. Tyto státy zároveň reprezentují jednotlivé dílčí specifické kulturní oblasti severní, jižní, východní a západní Evropy. Za každou partnerskou instituci byl účastníkem projektu minimálně jeden pracovník.

Výstupem projektu E-PLIPS jsou didaktické materiály využitelné pro primární vzdělávání v Evropě a o Evropě, zejména s důrazem na peer learning a interkulturní učení. Jednotliví partneři v průběhu řešení projektu společně navrhovali výukové postupy a dílčí aktivity, o nichž byli přesvědčeni, že mohou přispívat k implementaci evropské dimenze ve vzdělávání. Mimo to bylo důležité, aby tyto postupy a dílčí aktivity podporovaly také obecnější cíle:

- a. rozvoj základních znalostí o Evropě (např. kulturních, geografických, historických, politických);
- b. porozumění základním souvislostem a interakcím v rámci Evropy a světa a z nich plynoucích důsledkům;
- c. jazykové, komunikační a sociální dovednosti, jež mohou být vhodným základem celoživotního učení;
- d. formování postojů žáků k Evropě, ostatním lidem a jejich kulturám.

Navržené výukové postupy a aktivity byly následně ověřovány v praxi na partnerských školách v různých evropských zemích. Centrum pedagogického výzkumu zajišťovalo praktické ověřování navržených výukových postupů na jedné partnerské škole v České republice.

Aktivity spojené s projektem E-PLIPS

Projekt byl zahájen anketou realizovanou ve všech školách zapojených do projektu. Cílem ankety bylo zmapovat znalosti a představy žáků primární školy o jednotlivých partnerských zemích. Výsledky ankety umožnily srovnat znalosti a představy žáků před a po skončení projektu, neboť stejná anketa byla realizována také po skončení projektu. Výsledky ankety je možné využít jako jeden z indikátorů úspěšnosti výukových postupů a aktivit navrhovaných v rámci projektu.

Následující fáze řešení projektu spočívaly ve vytváření tematicky odlišných vzdělávacích modulů pro žáky i učitele (naše třída, typický školní den, náš domov, naše město, náš jazyk, jak slavíme Vánoce aj.) a jejich následném praktickém ověřo-

vání ve výuce. Hlavním účelem jednotlivých vzdělávacích modulů bylo, aby se žáci prvního stupně zúčastněných základních škol sami navzájem informovali o různých aspektech každodenního života v různých evropských zemích. Hlavní komunikační platformou projektu byla webová stránka (www.e-plips.eu), jež umožňovala rychlou a efektivní komunikaci mezi jednotlivými partnery, výměnu interaktivních materiálů a jejich vzájemnou zpětnou vazbu. Idea peer learningu byla naplněna jednak tím, že žáci pracovali s materiály, jež pro ně připravili žáci z jiných evropských zemí a jednak tím, že žáci v jednotlivých projektových třídách s těmito materiály dále pracovali ve skupinách. Žáci měli za úkol materiály společně hodnotit, diskutovat o nich, navrhopvat jejich zlepšení apod. Komunikace mezi žáky z jednotlivých zemí se odehrávala v anglickém jazyce, projekt tak mohl sloužit jako příklad praktického uplatnění rané výuky cizích jazyků. Zde připomínáme, že výuka cizích jazyků nebyla hlavním cílem projektu, neboť realizace a podoba rané výuky cizích jazyků je předmětem mnoha kontroverzí (srov. Najvar 2008, 2009).

Další důležitou aktivitou byla pravidelná setkání partnerů, garantovaná jednotlivými partnerskými institucemi. Ta umožňovala vzájemnou intenzivní spolupráci na projektových aktivitách, vzájemnou výměnu zkušeností a efektivnější koordinaci plánovaných činností. Centrum pedagogického výzkumu PdF MU bylo organizátorem setkání řešitelů projektu E-PLIPS, které se uskutečnilo 29. – 31. října 2008.

Evaluace výsledků projektu byla zajištěna v několika rovinách:

- Evaluace ze strany zúčastněných učitelů – učitelé ve školách zapojených do projektu se pravidelně ústní i písemnou formou vyjadřovali k realizovaným aktivitám, pojmenovávali jejich silné a slabé stránky a navrhovali jejich zlepšení.
- Evaluace ze strany odborné i laické veřejnosti – každý z partnerů byl povinen pravidelně prezentovat dílčí výsledky projektu nezávislé komisi složené ze zástupců

učitelských i neučitelských povolání.

- Evaluace ze strany externího oponenta – externím oponentem projektu byl Karl Donert z Liverpool Hope University, uznávaný odborník na geografické vzdělávání. Hlavním úkolem externího evaluátora byla především supervize projektu spojená zejména s dohledem na plnění jednotlivých cílů projektu.
- Evaluace prostřednictvím žákovské ankety – anketu je možné využít pouze jako jeden z indikátorů úspěšnosti projektu, neboť během její realizace nebylo možné dodržet základní metodologické požadavky, jež by umožnily zobecnění výsledných zjištění. Ankety se účastnili žáci rozdílného věku (důsledek odlišnosti vzdělávacích systémů v jednotlivých zemích), počet žáků z jednotlivých zemí byl odlišný, anketa zjišťovala pouze znalosti a představy žáků (nikoliv postoje, dovednosti) apod. Anketa byla realizována jednak ve všech školních třídách zapojených do projektu E-PLIPS a jednak v tzv. kontrolních třídách.

Výstupy projektu E-PLIPS a výhledy do budoucna

Výstupem projektu je jednak zmíněná webová stránka (www.e-plips.eu) a jednak příručka pro učitele a CD-ROM/DVD v anglickém jazyce obsahující didaktické materiály, příklady dobré praxe a další užitečné rady. Příručka pro učitele a CD-ROM/DVD budou k dispozici v průběhu roku 2010. Na projekt E-PLIPS by měly navazovat mezinárodních workshopy realizované partnerskými institucemi, jež by měly seznamovat současné i budoucí učitele s možností zapojení peer-learningu do procesu implementace evropské dimenze ve vzdělávání. Informace o připravovaných workshopech i další dílčí výstupy jsou k dispozici na výše uvedené webové adrese projektu E-PLIPS, kde je také možné diskutovat o aktuálních otázkách evropské dimenze ve vzdělávání.

Literatura

- BOUD, D; COHEN, R.; SAMPSON, J. et al. *Peer Learning in Higher Education*. London : Routledge, 2001.
- JANÍK, T. Die Europäische Dimension in der tschechischen Schule. In SEEBAUER, R. (Hg.) *Europäische dimensionen neu denken*. Wien : Mandelbaum, 2004, s. 151 – 162.
- NAJVAR, P. Cizí jazyky napříč předměty 1. stupně ZŠ: CLIL z perspektivy VÚP. *Pedagogická orientace*, 2009, roč. 19, č. 1, s. 93–99.
- NAJVAR, P. Raná výuka cizích jazyků v České republice na přelomu 20. a 21. století. *Pedagogická orientace*, 2008, roč. 18, č. 2, s. 37 – 51.
- THURSTON, A. Effects of group work on attainment in primary school geography. In SCHMEINCK, D. (ed.) *Research on Learning and Teaching in Primary Geography*. Karlsruhe : Pädagogische Hochschule, 2006, s. 61 – 92.
- WALTEROVÁ, E. a kol. *Objevujeme Evropu*. Praha : UK, Pedagogická fakulta, 1997.

Po stezce k vrcholům, anebo do strže?

Josef Maňák

Zájem o akademické vzdělání je stále větší, a proto je přirozené, že také roste počet těch, kteří chtějí zdolat i nejvyšší kóty. Tuto tendenci je třeba podporovat, protože odráží potřeby společnosti vědění, ale současně je nutno postarat se o bezpečnost výstupů a spolehlivost průvodců. Posledně jsme upozornili na některé obtíže a nástrahy v podobě fiktivní cesty do horstev vědeckého světa a následného putování v náročných nadmořských výškách. Avšak realita posledních dnů, kdy došlo k hromadné katastrofě při zdolávání jednoho, byť ne příliš vysokého pohoří v Čechách, nás vyburcovalo k tomu, abychom se k této problematice vrá-

tili a znovu důrazně poukázali na možnost úrazů, které se mohou neukázněným, lehkomyšlným nebo nepřipraveným „turistům“ přihodit.

Prvním opatřením musí být výběr uchazečů o tyto náročné túry. Většinou se uplatňují dva postupy: buď kontrola připravenosti před začátkem cesty, nebo sice hromadný nástup všech, ale vyloučení těch, kteří zaostávají již na začátku stoupaní. Bohužel ani tato probírka neodhalí všechny ty, kteří nemají výdrž, jsou pohodlní při překonávání nesnází nebo nemají pevné mravní zásady. Záleží pochopitelně i na náročnosti cesty a na zkušenosti vůdců. Vhodných vůdců je stále nedostatek, navíc i do jejich řad se dostávají jednotlivci, kteří touží po vůdcovské funkci z prestižních důvodů, protože se tím kvalifikují mezi uznávanou elitu, ale nároky funkce nezvládají. Setkají-li se tyto nepříznivé faktory – nepřipravenost cestovatele, špatný vůdce, náročnost cesty aj. – následuje neodvratný pád do strže, jak dosvědčuje nedávná kalamita, která všemi, kteří jsou na podobné cestě, hluboce otřásla.

Připomínali jsme také, že na vysokohorské stezce je možno se setkat nejen se svišti, kamzíky nebo ovce, ale někdy také s medvědy, vlky a liškami. Pravda, někteří z těchto tvorů jsou plaší, člověka ohrožují spíše lživě, ale medvědům a vlkům je nutno se vždy vyhnout, protože střet s nimi nelze bez zbraně vyhrát. Snad stačí připomenout nedávný případ, kdy „medvěd“ vlákal naivní dívku do svého brlohu. Zachránila se jen rychlým útekem.

V obtížném terénu nelze podceňovat ani ukryté strže, prudké svahy, přechody přes sedla, kde přijdou vhod pomocné řetězy. Neopatrnost, podceňování nebo přílišná sebedůvěra si už vyžádaly nejednu oběť. Záludné jsou někdy také zdánlivě pohodlné chodníčky, protože při změně počasí, v případě náhle spadlé mlhy nebo nečekané bouřky, se i klidná procházka může změnit v dramatické zážitky. Nelze také zapomínat, že čím víc se blížíme k cíli, tím víc se zvyšuje napětí, námaha a vyčerpání, a tím možnost snáze podlehnout nečekaným nástrahám. Každý, kdo někdy putoval v náročném neznámém terénu, pravděpodobně zabloudil, ztratil značkovanou

trasu. Nesmí však propadnout panice, ale sáhnout po mapě, kompasu a poradit se, jak postupovat dál. Vždy zbývá možnost vrátit se k poslednímu pevnému bodu a znovu vytyčit správný směr.

Analogie s horskou túrou dobře vystihuje vysokoškolské a zejména doktorské studium: je náročné, ne každý uchazeč má pro ně nezbytné předpoklady, mnohý není pro ně dostatečně připraven, nelze ani vždy plně spoléhat na pomoc vůdců. Každý se však vydává na cestu dobrovolně a za své rozhodnutí plně sám zodpovídá. Avšak velký počet těch, kteří překonali všechny překážky, podstoupili nezbytnou námahu a vystoupili na vrcholy, stále přibývá, takže nejde o nedosažitelné cíle. Na druhé straně náročný pochod je zocelil, zdařilý výstup je vyzbrojil zdravou sebedůvěrou a získaný rozhled je odměnil viděním světa z nové perspektivy a důvěrou ve vlastní síly.

Spolupráce Centra pedagogického výzkumu PdF MU s Výzkumným ústavem pedagogickým Praha

Tomáš Janík

Projektování, implementace, realizace a revize kurikulárních dokumentů – to jsou aktivity nejen aktuální a důležité, ale současně také odborně velmi náročné. Není proto divu, že instituce, které jsou provozováním těchto aktivit pověřeny (či se k nim samy iniciativně hlásí), spojují síly. A tak dochází k užší spolupráci – v daném případě mezi Výzkumným ústavem pedagogickým Praha a Centrem pedagogického výzkumu PdF MU.

Centrum pedagogického výzkumu se zapojilo do výzkumu nazvaného „Kvalitní škola“. Cílem tohoto výzkumu je vyhodnotit úspěšnost zavádění ŠVP na gymnáziích a rozpracovat kritéria kvality školy a kurikula.

Výzkum je zde prostředkem, který na základě (1) komplexního popisu situací v edukační realitě ústí do (2) vysvětlování souvislostí a důvodů zjištěného stavu reality, a konečně do (3) systematického hodnotícího porovnávání reálného stavu s jeho předpokládanými lepšími variantami. Takto chápaná reflexe má rekurzivní povahu – každé nové hodnotící porovnání může zpětně ovlivňovat předcházející pohled na edukační realitu prostřednictvím objevování nových pojmů, a to včetně kritérií pro její posuzování.

Cílem výzkumu „Kvalitní škola“ je popsat, vysvětlit a vyhodnotit procesy implementace RVP, tvorby ŠVP a realizace ŠVP na gymnáziích. Přitom budou identifikovány faktory ovlivňující uvedené procesy a dále funkce, které jsou prostřednictvím rámcových a školních vzdělávacích programů naplňovány v rovině kurikulárního plánování a v rovině práce s cíli a obsahy vzdělávání.

Jedním z problémů spojených s probíhající kurikulární reformou je nerozpracovanost kritérií kvality školy a kurikula. Ředitelé a učitelé postrádají orientační vodítka, která by jim umožňovala konfrontovat reálný stav ve škole s jeho předpokládanými lepšími (či ideálními) variantami.

Cílem navazujících aktivit proto je rozpracovat kritéria pro hodnocení kvality školy a kurikula a nastavit určitý standard kvality, který by mohl sloužit jako vodítka pro školy, jejich zřizovatele, ČŠI a vysoké školy při vyhodnocování kvality vzdělávání a práce gymnázií. Záměrem je vypracovat odborná doporučení pro gymnázia a decizní sféru, která mohou mít pozitivní vliv na zavádění ŠVP do školské praxe.

Pro získání ucelených informací je nutné zahrnout do vyhodnocování především ukončený proces výuky podle ŠVP. To umožní šetření v pilotních školách. Pro srovnání budou využity také informace z ostatních gymnázií. Relevantní data vztahující se ke kvalitativním změnám na úrovni školy, kurikula a výuky budou získána na základě polostrukturovaných rozhovorů s koordinátory, dotazníkového šetření na reprezentativním souboru gymnázií, případových studií procesů tvorby a realizace kurikula, obsahových analýz kurikulárních dokumentů apod.

Pilotní fáze výzkumu proběhne v období září 2009 – leden 2010. Samotný výzkum proběhne v průběhu let 2010 (sběr dat) a 2011 (vyhodnocení dat). Dílčí výstupy budou průběžně publikovány v letech 2009–2011. Souhrnná zpráva bude mít podobu odborné monografie a vyjde v roce 2011. Pro školy zapojené do výzkumu budou průběžně od roku 2010 vytvářeny zprávy shrnující relevantní výsledky. Zjištěná fakta budou prezentována na národní konferenci a budou otevřena diskusi u tří kulatých stolů.

Recenze

Ivana Hrozková

Hanušová, S. et al. *Research in English Language Teacher Education*. Brno: PdF MU, 2009. ISBN 978-80-210-4967-3

Monografie *Research in English Language Teacher*, která byla nedávno publikována ve Spisech Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity (svazek 131) se zabývá problematikou integrace výzkumu a výuky ve vzdělávání budoucích učitelů anglického jazyka na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. Obsahově je rozdělena do tří základních částí pojednávajících o výzkumu v oblasti lingvistiky, literatury a kulturních studií, a didaktiky angličtiny. Každá část je uvedena příspěvkem, ve které je shrnut dosavadní stav výzkumu v dané oblasti, na což navazují jednotlivé vědecké články.

První část je ukázkou studií z oblasti lingvistiky a můžeme konstatovat, že všechny články svědčí o odbornosti autorů (R. Povolná, O. Dontcheva-Navrátilová, R. Vogel, I. Hůlková, M. Adam, I. Headlandová-Kalischová, R. Jančaříková), kteří se podílejí na celé řadě výzkumů nejen v rámci České republiky, ale i v zahraničí. Z pohledu recenzenta je zajímavá a přínosná spolupráce členů lingvistické sekce s jinými pracovišti Pedagogické fakulty MU, která se jeví jako oboustranně mimo-

řádně přínosná. V této souvislosti zaujme příspěvek autorů P. Najvara a M. Adama, který naprosto koresponduje s vytčeným cílem monografie. Článek nabízí předběžné shrnutí výsledků analýzy záznamů výuky anglického jazyka na druhém stupni základních škol, které byly natočeny v rámci projektu CPV videostudie anglického jazyka, a to z různých úhlů a podle různých kritérií. Mezi nimi bychom rádi zmínili analýzu diskurzu, poměr použití českého a anglického jazyka a poměru času, kdy hovoří učitel a kdy žák. Dále jsou v příspěvku analyzovány lingvistické prostředky, které učitel angličtiny používá analyzovaných na základě transkriptů hodin. Autoři v závěru mimo jiné konstatují, že většina hodin je vedena v češtině, učitelé angličtinu k vedení hodin používají minimálně, komunikativní přístup je upozaděn a přednost má výuka angličtiny založená převážně na výuce gramatiky.

Druhá část nabízí přehled vědeckých článků z oblasti literatury anglického jazyka a kulturních studií. Tato kapitola je exkurzem do různých literárních žánrů, dramatu, prózy a dokazuje široký vědecký záběr všech autorů. Z pohledu implementace výzkumu a výuky hodnotím jako nejzajímavější příspěvek M. George, který je příkladem tzv. Teachers' narratives, které jsou blízké případovým studiím. Narratives jsou velmi užitečné pro pedagogy i výzkumníky, kteří hledají nové trendy a způsoby výuky. Pro učitele v praxi jsou pak tyto studie přístupným zdrojem pro porovnání postupů a přístupů, které volí jiní kolegové v dané oblasti vzdělávání.

Jako nejprínosnější hodnotím třetí část představující výzkum v oblasti didaktiky anglického jazyka, který, jak uvádí autorky úvodu S. Hanušová, T. Váňová a H. Havlíčková (2009, s. 125), je procesem hledání vyváženosti mezi teorií a praxí a odráží probíhající změny ve vzdělávání a ve vzdělávacím systému. Spektrum vědeckých článků, které jsou zařazeny do této kapitoly, jednoznačně dokládá široký záběr výzkumu v oborové didaktice na Katedře anglického jazyka a literatury PdF MU, který lze zařadit do dvou tematických oblastí: výuky angličtiny a oblasti vzdělávání učitelů. V této části je zřetelně akcentována potřeba a důležitost spolupráce s jinými katedrami a praco-

višti fakulty. Důkazem toho jsou vědecké články, které vznikly ve spolupráci s Centrem pedagogického výzkumu (V. Najvarové a P. Najvara a článek J. Zerzové). Příspěvky vznikly v rámci projektu CPV videostudie anglického jazyka, ve kterých je vyučování chápáno jako příležitost k učení s těžištěm jak v obecně didaktické rovině (např. organizační formy výuky), tak i oborově didaktické rovině, kdy je sledována například role mateřského jazyka v hodinách angličtiny (V. Najvarová a P. Najvar). J. Zerzová zkoumá interkulturní komunikativní kompetenci se zaměřením na učitele a způsob, jakým hodinu vede. Čtenáře, kterým může být i učitel z praxe, zaujme příspěvek R. Collins o tzv. učebních centrech (learning centres). Autorka příspěvku vychází z výsledků akčního výzkumu uskutečněného v jejích hodinách praktického jazyka, kdy vytvoření center jasně a konkrétně koresponduje s výsledky tohoto akčního výzkumu. Učební centra umožňují konkrétně reagovat na individuální potřeby studentů ve výuce.

Recenzovaná monografie *Research in English Language Teacher Education* je příkladem propojení výzkumu a jeho integrace s výukou, je teoreticky přínosná a kvalitně zpracovaná. Inspirující může být nejen pro výzkumníky ve výše uvedených oblastech, ale i pro studenty, kteří se mohou seznámit s konkrétními výsledky výzkumu na Katedře anglického jazyka a literatury.

Zpráva z konference ECER 2009, Vídeň

Simona Šebestová

Ve dnech 25. – 30. září 2009 se ve Vídni na Universität Wien konala konference ECER s názvem *Theory and Evidence in European Educational Research* zahrnující prekonferenci (25. – 26.9. 2009) a hlavní konferenci (28. – 30. 2009).

Cílem konference bylo reflektovat současnou situaci pedagogického výzkumu, zejména témata vztahujícími se k jeho proměnám. Tyto proměny se týkají vzájemného působení teorie a výzkumu, výzkumných dat a výzkumných zjištění. Z hlediska procesu proměn v oblasti pedagogického výzkumu byly zdůrazněny dva aspekty. Zaprvé, nárůst množství dat a informací o vzdělávacích systémech a procesech oproti předchozím generacím, a zadruhé, rychlý nárůst národních i internacionálních testovacích systémů. Současně se objevují zprávy o tom, že zdroje pro nezávislý pedagogický výzkum na univerzitách klesají a že dochází k poklesu příležitostí pro kritický a nezávislý výzkum. To postihlo především oblasti, které byly dlouho považovány za základní kameny disciplíny (filozofie vzdělání, historie, obecná pedagogika atd).

Cílem konference bylo zhodnotit a analyzovat historii a současnost pedagogického výzkumu, diskutovat a rozvíjet další vztahy mezi teorií a výzkumnými zjištěními v rámci evropského pedagogického výzkumu.

Na konferenci se přihlásilo přes 2000 účastníků. Hlavní referáty přednesli prof. Herbert Altrichter (Johannes Kepler University of Linz), prof. Tina Hascher (University of Salzburg), prof. Michael Young (University of London), prof. Steven Ball (University of London), prof. Roland Reichenbach (University of Basel) a prof. Susan Wright (The Danish School of Education).

Prof. H. Altrichter ve svém příspěvku reflektoval téma vycházející ze změn evropských vzdělávacích systémů posledních desetiletí vztahujících se k jejich cílům, zdrojům a organizaci. Ve svém příspěvku se zaměřil na analýzu teoretických a konceptuálních strategií ve výzkumu řízení vzdělávání. Prof. T. Hascher se zabývala tématem souvislosti mezi učením a emocemi, kterými, jak ukázala, se výzkumné studie často zabývají odděleně, a potřebou jejich společné teoretické i výzkumné základny. Cílem příspěvku bylo nastínit společný teoreticko-výzkumný rámec pro zkoumání souvislosti mezi učením a emocemi a stanovení stěžejních témat pro budoucí zkoumání. Budoucností vzdělávání ve společnosti vědění se ve

svém referátu zabýval prof. M. Young. Rozvinul možné důsledky různých přístupů ke kurikulu a hranicím mezi školními znalostmi a znalostmi každodenního života. Proměnami edukační politiky a jejich vztahem k pedagogickému výzkumu se zabýval prof. S. Ball. Zaměřil se na posun v rozdělení úkolů mezi veřejným a soukromým sektorem a přehodnocení vztahu mezi organizacemi a úkoly v rámci tohoto posunu. Problematikou výzkumných otázek v oblasti vzdělávání se zabýval prof. R. Reichenbach. Ve svém příspěvku zdůraznil, že navzdory tomu, že metodologická stránka výzkumů stejně jako celkové metodologické povědomí v oblasti vzdělávání pokročilo, ne příliš často se můžeme setkat se „skutečnými“ výzkumnými otázkami. Prof. S. Wright se zabývala politikou založenou na výzkumných zjištěních a na základě zkoumání reforem univerzit v zemích OECD a zvláště v Dánsku poukázala na její nedostatky.

Program setkání probíhal ve formě tematicky zaměřených sekcí, kulatého stolu, sympózií a sekce posterů. Příspěvky byly dle témat zařazeny do 27 sekcí. Z důvodu velkého množství sekcí probíhající paralelně je možné informovat pouze o zlomku dění na konferenci. Například sekce Didaktika, učení a vyučování zahrnovala příspěvky vztahující se k mezipředmětovým vztahům, otázky vyučování matematiky, cizojazyčné výuky, problematiku čtení, plánování výuky nebo didaktických přístupů. Zadání pro příspěvky vymezovalo zohlednění evropské dimenze pedagogického výzkumu, tedy nadnárodní význam témat příspěvků. Tento požadavek byl převážně splněn například příspěvky vztahujícími se k obecným otázkám didaktiky, ale objevily se i příspěvky, které byly převážně národně vázané.

Setkání neprobíhalo jen na odborné úrovni, ale organizátoři podpořili i jeho společenský význam, zejména přípravou společenského večera v prostorách vídeňské univerzity, ale i doprovodných společenských akcí spojených s návštěvami památek hlavního města.

Zpráva z Celofakultní mezioborové konference doktorských studijních programů PdF MU

Kateřina Pěčková

Ve čtvrtek 29. 10. 2009 se na půdě Pedagogické fakulty uskutečnila Celofakultní mezioborová konference doktorských studijních programů. Tuto konferenci již čtvrtým rokem pořádá Centrum pedagogického výzkumu. Konference se letos zúčastnilo přes 60 účastníků. Konference je určena pro studenty doktorských studijních programů Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, tedy pro studenty oborů Pedagogika, Speciální pedagogika, Výtvarná výchova a Hudební teorie a pedagogika. Konference byla příležitostí pro studenty, kteří již mají ve svých disertačních pracích nějaké výsledky, mají již výzkumná data a ostatní účastníky o tom ve svém příspěvku informují. Cenné jsou pro tyto přednášející rovněž připomínky a otázky či rady z pléna. Konference má velký význam i pro ty, jež jsou ve své disertaci na počátku cesty a přesně nevědí, kudy se mají vydat. Zde se mohou inspirovat od svých zkušenějších kolegů popřípadě získat představu o tom, jak by měla disertační práce v závěru studia vypadat. Po úvodních slovech doc. Janíka, který přivítal všechny účastníky konference, vedoucí oborových rad a hosty, se ujala slova prof. Vítková, která krátce pohovořila o změnách ve vypisování fakultních výzkumných projektů. Přednášející byli celkem čtyři, zastoupení měly kromě speciální pedagogiky všechny obory doktorského studijního programu PdF. Po každém příspěvku následovala vždy živá diskuse mezi autorem referátu a přítomnými odborníky a studenty.

Prvním z přednášejících, který představil svoji disertační práci, byl PaedDr. Petr Bauman. Přednesl příspěvek s názvem Jak vnímají budoucí pedagogové cíle, smysl a hodnoty vzdělávání? Pro svůj výzkum zvolil smíšený design, využil k tomu

dotazníkové šetření (vyhodnoceno bylo celkem 185 dotazníků, výzkumný soubor tvořili vysokoškolští studenti) a následné rozhovory se studenty. Ve své prezentaci představil široká teoretická východiska svého výzkumu a jeho první výsledky.

Druhým přednášejícím byl Mgr. Martin Weinhöfer s tématem Hlavní faktory determinující didaktickou kvalitu učebnice. Autor zkoumal úroveň a kvalitu jednotlivých prvků učebnic, kritizoval složitost textů v nich. Prezentoval svůj názor, že dnešní žáci nejsou schopni porozumět složitým souvětím. Následná diskuse se týkala především oprávněnosti požadavku na snižování obtížnosti textů v učebnicích.

Třetí přednášející byla zástupkyně oboru výtvarná výchova Mgr. Pavla Novotná, která prezentovala příspěvek Výtvarná tvorba osob se sluchovým postižením. Ve svém výzkumu využila metody kvalitativního výzkumu. Jejich pomocí se snažila zjistit, proč se sluchově postižení v dostatečné míře nevěnují výtvarné tvorbě. Prezentace byla oživena ukázkami výtvarné tvorby sluchově postižených.

Poslední přednášející byla Mgr. Lucie Kunová, jež se svým příspěvkem Orchestrální dílna Grazyny Bacewiczové – analýza a východiska pro recepci v hudební výchově zastupovala obor hudební teorie a pedagogika. Prezentace byla oživena několikaminutovou hudební ukázkou. Prezentovaný výzkum byl velmi oborově zaměřený, což se také promítlo ve výtce pléna. Připomínky v diskusi pak směřovaly k otázce provázanosti tvorby Bacewiczové a její uplatnění ve výuce předmětu hudební výchova.

Konference splnila svůj cíl. Zkušenější kolegové představili své dosavadní poznatky a výsledky, ke kterým došli ve svých disertačních pracích. Ti méně zkušení se mohli inspirovat a získat cenné informace, jak v disertační práci postupovat, čeho se vyvarovat nebo se naopak ujistit, že se s obdobnými problémy potýkají také jiní studenti DSP.

3. mezinárodní konference o videotréninku interakcí (VTI)

Dana Šmerdová

Ve dnech 4. – 5. září 2009 se konala na skotské Univerzitě v Dundee 3. mezinárodní konference o videotréninku interakcí (Third International Research Conference in Video Interaction Guidance) tentokrát zaměřená na zachycení životně důležitých momentů v obraze jako dokladů pro intervence založené na vztazích ('Putting moments of vitality in the picture: evidence for relationship-based interventions')

Konference nabídla svým účastníkům možnost shlédnout v souvislosti s VTI prezentace o špičkových výzkumech světově uznávaných vědců a odborníků z různých oblastí, jejichž akademická práce umožňuje lépe porozumět tomu, proč a jak metoda VTI funguje. Konkrétněji, jak a čím může intervence s využitím videozáznamů založená na pozitivní zpětné vazbě být užitečná lidem v pomáhajících profesích, např. psychologům, lékařům, učitelům, sociálním pracovníkům a mnoha dalším.

Konference se zúčastnilo přibližně na dvě stě účastníků z mnoha různých zemí (Anglie, Bulharsko, Česká republika, Finsko, Holandsko, Německo, Portugalsko, Rumunsko, Severní Irsko, Skotsko, Švédsko, USA).

První den konference a část druhého dne byly prezentovány příspěvky badatelů z mezinárodní akademické půdy a výzkumná zjištění především z oblasti pozitivní psychologie, neurologie, komunikace s novorozenci, rodinné terapie, psychoterapie aj.

Druhá část druhého dne konference pak byla věnována široké nabídce workshopů, které ve třech tematických sekcích probíhaly souběžně. Jednalo se o příspěvky zaměřené na: (1) využití VTI ve školství na různých stupních (SŠ, VŠ); (2) využití VTI, souvislosti a teorie; (3) vztah rodičů a dětí, teorie vytváření jejich vzájemné vazby (attachment).

V sekci workshopů prezentovala svůj příspěvek i řešitelka fakultního projektu PdF MU – Podpora výzkumu realizovaného v rámci disertační práce: využití prvků metody videotréninku interakcí (VTI) v přípravě studentů učitelství, Dana Šmerdová, studentka 3. ročníku doktorského studijního programu Pedagogika, autorka této zprávy. Tématem jejího příspěvku bylo Význam, výhody a úskalí využívání VTI ve školství a v přípravě studentů učitelství a možnosti implementace prvků VTI v přípravě budoucích učitelů.

Návštěva této konference přinesla autorce zprávy kromě jedinečných a mimořádně zajímavých odborných poznatků a výzkumných zjištění z již zmínovaných oblastí prezentovaných na konferenci také navázání cenných mezinárodních kontaktů, konkrétně s holandskými kolegy z Windsheimu a pozvání na School of Education ve Zwolle, kde mají s implementací VTI do přípravy budoucích učitelů bohaté zkušenosti.

Nutno též podotknout, že právě i samotná příprava na návštěvu této konference značně povzbudila tvůrčí myšlenkovou aktivitu řešitelky uvedeného projektu o dalších možnostech implementace prvků VTI v přípravě budoucích učitelů na PdF MU a vedla k myšlence sestavit specifický výzkumný nástroj, vhodný i jako výukový materiál, zaměřený na komunikaci a interakci učitelů se žáky ve školních třídách, který se po intenzivním několikaměsíčním úsilí, opakovaných konzultacích s dostupnými odborníky na VTI a též s vydatnou technickou podporou e-techničky M. Michalovové podařilo realizovat v e-learningové podobě.

The Power of Video Studies in Investigating Teaching and Learning in the Classroom III. – zpráva z workshopu

Eva Minaříková, Sonia Šamalíková

Ve dnech 17. – 19. listopadu 2009 se na Pedagogické fakultě MU konal mezinárodní workshop *The Power of Video Studies in Investigating Teaching and Learning in the Classroom III.* organizovaný Centrem pedagogického výzkumu. Workshopu vedeného v anglickém jazyce se zúčastnili odborníci z domácích i zahraničních institucí (Brno, Praha, Pardubice, Vídeň, Kiel, Jena), kteří se zabývají využitím videa v pedagogickém výzkumu. Těžištěm workshopu bylo šest prezentací seznamujících s konkrétními výzkumnými projekty v oblasti videostudií.

Tomáš Janík a Petr Najvar z CPV PdF MU informovali o využití videozáznamů ve výzkumu výuky fyziky, zeměpisu, anglického jazyka a tělesné výchovy na druhém stupni základní školy (projekt CPV Videostudie). Cílem projektu je jak snaha o komparativní pohled na výuku daných předmětů, tak zpětná vazba pro probíhající kurikulární reformu a pro vzdělávání učitelů. Byl také představen připravovaný Videoweb, který má sloužit jako nástroj pro rozvíjení diagnostické kompetence učitelů a pro její výzkum.

Výzkum, který představil Alexander Gröschner z Univerzity Friedricha Schillera v Jeně, pracuje s pojmem „profesionální vize“ (*professional vision*), která je chápána jako způsob, jakým učitel sleduje a interpretuje to, co se děje ve třídě. Pomocí videozáznamů se výzkum snaží identifikovat, diagnostikovat a rozvíjet tuto „profesionální vizi“. Měření „profesionální vize“ ve vzdělávání učitelů se pak věnuje projekt *Observe*.

Inger Marie Dalehefte z Univerzity Kiel prezentovala společný projekt AHL Bern (Abteilung für das höhere Lehramt) a IPN Kiel (Institut für die Pädagogik der Naturwissenschaften), který se zabývá využitím videostudií ve výuce přírodních věd v Německu a Švýcarsku. Projekt sleduje, jakým způsobem specifické rysy vzdělávání v daných zemích ovlivňují výuku fyziky. Autorka také představila metodologickou otázku dosažení co nejvyšší míry shody mezi kódovateli videozáznamů (inter-rater reliability) za pomoci systematického standardizačního školení.

O využití videozáznamů ve vzdělávání budoucích učitelů informovaly Michaela Pišová a Klára Kostková z Univerzity Pardubice. Propracovaný systém, včetně detailních instrukcí zpracovaných do brožury, vede studenty ke sledování a analýze jak vzorových videozáznamů výuky anglického jazyka, tak záznamů vlastní výuky. Cílem je sebereflexe, propojení teorie a praxe a rozvoj diagnostické kompetence studentů.

Patrícia Jelemenská z Univerzity Vídeň představila využití videa v oborově-didaktickém coachingu a iniciativu pracovní skupiny AECC-Bio (Austrian Educational Competence Centre – Biologie). Její výzkum je založen na teorii didaktické rekonstrukce a zahrnuje práci s teoretickou literaturou, učiteli, plány hodin, videozáznamy těchto hodin a jejich reflexi. Tato iniciativa vede k rozvoji spolupráce mezi univerzitou a školou.

Poslední prezentaci prvního dne workshopu přednesla Lucie Hajdušková z katedry výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Její příspěvek se týkal dvou projektů využívajících video v rámci vzdělávání učitelů výtvarné výchovy (nahrávky vyučovacích pokusů budoucích učitelů a jejich evaluace, nahrávky a analýza výukového programu v galerii vedeného budoucími učiteli). Hajdušková dále zmínila specifika hodin výtvarné výchovy, která musí být při analýze zohledněna, a prezentovala otázky pro budoucí výzkum založený na videostudii hodin výtvarné výchovy.

Po krátké přestávce následovala diskuse v plénu. Z doplňujících otázek k prezentacím se vyvinuly další, obecnější. Jedním z diskutovaných témat

byla role metakognice a metajazyka ve výzkumu učebních prostředí založených na videozáznamech. Otázka na vyjasnění obsahu pojmu diagnostické kompetence vedla k hlubší diskusi o jazyku (ne)sdíleném skupinou.

Diskuse o sdíleném jazyce a jeho zpřesňování pokračovala i další den. Navázalo se na ni nastíněním další spolupráce této skupiny. Účastníci workshopu měli příležitost představit své projekty mezinárodnímu plénu a diskutovat možnosti další spolupráce. Konkrétním výstupem byla pozvánka na červnovou konferenci v Brně a na zářijové konference v Praze a v Jeně. Dále se diskutovalo o spolupráci na přípravě dalšího workshopu (konec roku 2010) a další možné společné publikační výstupy.

Centrum pedagogického výzkumu PdF MU
Poříčí 31, 603 00 BRNO
Telefon 549 49 1677
E-mail: CPV@ped.muni.cz

www.ped.muni.cz/weduresearch

**Bulletin Centra pedagogického výzkumu
Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity 2009**

Editoři: Mgr. Veronika Najvarová, Ph.D., Mgr. Petr Knecht, Ph.D.

Vydala Masarykova univerzita v roce 2009

pro Centrum pedagogického výzkumu PdF MU

Technická redakce: Mgr. Tomáš Janko

1. vydání, 2009

Náklad 150 výtisků

Tisk: MSD, spol. s r. o., Lidická 23, 602 00 Brno

Pd-46/09-02/58

ISBN 978-80-210-5060-0